

Академія наук вищої освіти України

Науково-інформаційний вісник

*№ 5(82)
листопад-грудень*

В номері:

- * Офіційні матеріали
- * Проблеми сьогодення
- * Дещо про справи релігійні
- * Нові публікації
- * Повертаємось до надрукованого
- * Хроніка
- * Наші ювіляри

Київ – 2012

Редакційна колегія: Зозуля І.С., д.м.н., проф. (голова); Александров Є.Є. д.т.н., проф.; Андрейцев В.І., д.ю.н., проф.; Андрущенко В.П., д.філос.н., д.філол.н., проф.; Говоров П.П., д.т.н., проф.; Горбачук І.Т., д.ф.-м.н., проф.; Грицаєнко З.М., д.с.-г.н., проф.; Дейнега І.І., Дубина М.І., д.філол.н., проф.; Зіменковський Б.С., д.фарм.н., проф.; Євтушенко С.К., д.м.н., проф.; Ільницький І.Г., д.м.н., проф.; Кирилів Я.І., д.с.-г.н., професор; Кузнецов Ю.М., д.т.н., проф.; Курило В.І., д.ю.н., проф.; Литвин В.П., д.в.н., проф.; Працьовитий М.В., д.ф.-м.н., проф.; Михайленко В.Є., д.т.н., проф.; Мірошніченко С.І., д.т.н., проф.; Ніколайчук В.І., д.б.н., проф.; Падалка О.С., д.пед.н., проф.; Поляков М.В., д.ф.-м.н., проф.; Попов М.В., д.філос.н., проф.; Процюк Р.Г., д.м.н., проф.; Рудик С.К., д.в.н., проф.; Сминтина В.А., д.ф.н., проф.; Стецюк В.В., д.г.н., проф.; Табачников С.І., д.м.н., проф.; Товажнянський Л.Л., д.т.н., проф.; Тугай А.М., д.т.н., проф.; Хомич В.Т., д.б.н., проф.; Шакун В.І., д.ю.н., проф.; Шпак В.І., д.ф.н., проф.; Шевчук С.В., проф. (відповідальний секретар).

Друкується за ухвалою Президії АН ВО України від 07 вересня 2012 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ №6664

від 31.10.2002 р.

© АН ВО України, 2011

№ 5(82) 2012

Засновник і видавець:
Академія наук вищої освіти України
Голова редколегії – акад. Зогуля І.С.
Редактор – акад. Шевчук С.В.

Видання зареєстроване в Державному
комітеті інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
свідцтво серія KB № 6664
від 31.10.2002 р.

Видається українською мовою
Загальний наклад – 450 прим.

Адреса редакції: 01054, м. Київ-54
вул. Тургенєвська, 11
офіс 1.1
т/факс: 486-89-16
E-mail: anvuz@ukr.net
сайт: www.anvou.org.ua

Редакція може не поділяти
точки зору авторів

*Друкується за ухвалою
Президії АН ВО України
від 7 вересня 2012 р.*

© АН ВО України, 2011р.

ЗМІСТ

Офіційні матеріали	4	Повертаємось до надрукованого	55
Двадцять років напруженої праці	4	Відлуння козацької величі	55
Наша мова, рідна, калинова	5	До 175 – річчя О.О. Потебні	56
Утверджуємо вільну, соборну, багату україну	10	Голяченко О.М., Як вимирає Україна	57
Заява Українського фізичного товариства	17	Мікульонек І.О., Стратити не можна	
Проблеми сьогодення	18	помилювати	59
Навколо європейської хартії про мови		Як не треба будувати державу	67
національних меншин	18	Дроздовський Д., Дмитро Донцов	71
Захарченко В., З позиченою у сусіда мовою?!	19	Плачинда С., І пролунав постріл у квартирі	
«Мовний» закон надасть більше свободи		письменника	75
учителям і учням	21	Степаненко М.І., Полтавці славно пошанували	
Чи й далі сповідуватимемо радянську спадщину!	22	Євгена Гребінку	80
Знай, вивчай і поважай	25	Сербенська О.А., Роздумуючи про сутність	
Дещо про справи релігійні	26	радіо	84
Святійший Філарет	26	Мікульонек І.О., Українець – піонер	
Сповідуймо свою церкву	28	космонавтики	96
Інтерв'ю святішого Філарета	32	Погребенник В.Ф., Міжнародна кулішознавча	
Інформація з російських ЗМІ	37	конференція	104
Баранівський В.Ф., Володимир (Кирил) Гундяєв –		Зіменковський Б.С., Гжегоцький М.Р.,	
як мільярдер, патріарх РПЦ, дипломат	38	Ільницький І.Г., Шляхи оптимізації медичної	
Нові публікації	45	допомоги населенню в умовах епідемії	
Баранівський В.Ф., Освіта – фактор духовності		туберкульозу	106
та суспільної злагоди в Україні	45	Булаховська Ю.Л., Дещо про мого батька	112
Про роботу Ради молодих учених	47	Демидов С.В., Топчій Н.М., Сучасний стан	
Михасюк І.Р., Управління		фармакогенітики	116
конкурентоспроможністю національної		Хроніка	122
економіки в умовах глобалізації	48	Наші ювіляри	127

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ НАПРУЖЕНОЇ ПРАЦІ

27 листопада 2012 року виповнилось 20 років з часу створення Академії наук вищої школи, а з 2002 року – вищої освіти України. За 20 років своєї напруженої праці Академія стала найбільшим об'єднанням вчених найвищої кваліфікації національного масштабу, найпотужнішою науково-педагогічною силою держави. 24 фахових та 25 регіональних Відділень планують і координують діяльність усіх галузей сучасної науки.

Академія наук ВО України об'єднує вчених понад 110 державних і недержавних вищих навчальних закладів, що підпорядковані п'ятьом Міністерствам України: освіти і науки, охорони здоров'я; аграрної політики; культури і мистецтв; оборони, а також національні вищі навчальні заклади, що перебувають у прямому підпорядкуванні Кабінету Міністрів.

Серед науковців Академії 39 лауреатів Державної премії України, 79 – відзначені орденами та високими урядовими нагородами, 80 – Заслужені діячі науки та Заслужені працівники народної освіти України, 18 – удюстосні урядових відзнак інших країн.

Тільки у минулому році зусиллями дійсних членів академії завершено 160 наукових проєктів і результати їх досліджень впроваджено у виробництво. Видано 12500 наукових праць, з них – 396 монографій, 409 наукових збірників, 213 підручників, 597 навчальних посібників, отримано 283 патенти та свідоцтва на відкриття, проведено 490 всеукраїнських та міжнародних конференцій і симпозіумів.

Академія наук вищої освіти здійснює експертизу наукових проєктів, що їх виконують вищі навчальні заклади України, сприяє створенню високої інтелектуальної атмосфери в країні. За минулий рік нею підготовлено понад 500 молодих науковців.

Академія наук вищої освіти України отримала широке визнання не лише в нашій країні, а й за рубежом. Зарубіжними її членами (а їх понад 40) обрано відомих вчених Франції, США, Італії, Японії, Нідерландів, Польщі, Канади, Югославії, Німеччини, Чехії, Сербії, Болгарії, Молдови, Японії, Росії та інших держав.

Нині Академія наук вищої освіти України в цій складній в державі обстановці сприяє створенню і підтримці наукового середовища, забезпеченню діяльності багатих досвідом наукових шкіл України, колективів і окремих учених, організацій і підготовки молодих наукових кадрів.

**ДУБИНА
МИКОЛА ІВАНОВИЧ**

*відомий учений, академік
АН ВО України, академік
Сербської АН, доктор
філологічних наук, професор,
Лауреат Шевченківської
премії Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
відмінник народної освіти,
лауреат Нагороди Петра
Могили, Володимира
Великого, Ярослава Мудрого,
Івана Пулюя, Петра
Волинського, “За наукові
досягнення” та ін., почесний
доктор і професор ряду
університетів України,
відзначає свій ювілей*

НАША МОВА, РІДНА, КАЛИНОВА...

Ну що б, здавалося, слова...

А серце б'ється-ожива,

Як їх почує!...Знає од Бога

І голос той, і ті слова...

Тарас Шевченко

У мовній політиці і за радянських часів усе робилось, як до того у багатомілітній царській імперії. Маяковський був не першим, хто ідеологізував мову, розписавшись за негра “преклонных годов”, який “без унынья и лени” вивчив би російську тільки за те, що нею розмовляв Ленін. Серед його давніх попередників були і вихованець Києво-Могилянської академії, відомий вчений, автор мовних “штилів” Ломоносов, і відомий письменник, дворянин Тургенєв. Талановиті, шановані... Та й російська мова воістину заслуговує на те, щоб нею захоплюватись, щоб її вивчати, знати й шанувати.

Як, до речі, й інші мови. Але, прекрасна й велична, вона не створена Всевишнім для того, щоб нею душити інші мови, роз'єднувати народи, сіяти розбрат і ворожнечу, тобто робити велику брудну політику.

274 роки тому, року 1720-го Петро I видає указ про заборону книгодрукування українською мовою. Рік 1769-й – указ священного синоду про вилучення у населення українських букварів та українських текстів з церковних книг. 1775 р. – зруйнування Запорозької Січі та закриття українських шкіл при полкових козацьких канцеляріях. 1811 р. – закриття Києво-Могилянської академії. 1847 р. – розгром Кирило-Мифодієвського братства. 1862 р. – закриття українських недільних шкіл, які безплатно організувала передова інтелігенція, 1863 р. – валуєвський циркуляр про заборону видання книг українською мовою. 1876 р. – Ємський акт про заборону ввезення української книги з-за кордону, заборону українського театру й друкування нот українських пісень. 1884 р. – закриття всіх українських театрів. 1908 р. – Указ сенату про “шкідливість” культурної й освітньої діяльності в Україні, 1914 р. – указ Миколи II про скасування української преси.

Так царська Імперія душила українську культуру починаючи з мови, її першооснови, А що ж імперія радянська?

У 1933 році “вождь народів” Сталін підписує телеграму про припинення “українізації”. А далі при ньому і після нього – ціла низка постанов, що офіційно ставили над усіма мовами народів СРСР мову російську. Природно,

це не викликало зневаги до російської мови, але вселяло тривогу кожному народові за мову рідну.

І ось так склалось, що Союз розвалився. Природно, в усіх колишніх республіках стали дбати про розвій національних мов. В Україні прийнято “Закон про мови”, який забезпечує вільний розвиток мов усіх людей, що населяють нашу землю, бо вони українці незалежно від походження. Водночас закон воскрешає, відроджує ту мову, іменем якої названа наша матір Україна, – українську.

Здавалося б, усе логічно й закономірно. Історія розпорядилася справедливо. Нарешті, настав час “разучить эту мову”. Але скільки вереску було і є з цього приводу з боку окремих людей, груп і об’єднань.

А один з недавніх лідерів Республіканського руху Криму, переконавшись, що агітація за відрив від України цього тісно пов’язаного економічно з нами півострова не переконлива, вдався з екранів телебачення до ганебного пропагандистського прийому. Він заявив, що мовляв, головне не економіка, а культура. Українська ж культура, мовляв, є “деревенської и поэтому нам не подходит”, “язык литературный – тожедеревенский”.

Хіба не те саме презирство, що й у трубадурів монархії?..

Тим часом один з видатних українців, історик і письменник Костомаров не був за походженням етнічним українцем. “Фамильное прозвище, которое я ношу, – зазначає він у “Автобиографии”, – принадлежит к старым Великорусским родам”. Але і писав художні твори (збірки віршів, драму) українською мовою, про яку з болем казав таке: “Любовь к малорусскому слову более и более увлекала меня; мне было досадно, что такой прекрасный язык... подвергается совершенно незаслуженному презрению”.

Одним з оригінальних творів Костомарова є “Закон Божий. Книга Буття українського народу”. В ньому говорилося, що “всі слов’янські народи мають право вільно розвивати свої культури” і мати демократичні інститути, аналогічні тим, що є у Сполучених Штатах. Тут він прозою висловлює думку, поетично виражену Шевченком у вірші “Стоїть в селі Суботіві”.

У Костомарова: “Встане Україна з своєї домовини і стане Україна самостійною республікою у слов’янському союзі”.

У Шевченка:

“Церков-домовина розвалиться... І з під неї встане Україна. І розвіє тьму неволі, світ правди засвітить і помоляться на волі невольничі діти”.

Обидва, росіянин і українець, були членами Кирило-Мефодіївського братства. І обох жорстоко покарала імперія.

І ще трохи екскурсу в історію. У чорну ніч царизму, “коли височайше изрекалось”, що “никакого малороссийского языка нет, не было и быть не может”, чарівна красуня сідає за стіл, щоб написати і видрукувати саме українською мовою “Народні оповідання”. Тоді ж талановитий письменник, автор знаменитого вірша в прозі про “великий, могучий русский язык” Тургенєв-допитується, у кого йому краще вивчати українську мову, щоб перекласти оповідання на російську. І чує: “У Марка Вовчка”. Він це робить і знайомить з ними Росію. Автором тих шедеврів про українських кріпаків, написаних кращою мовою, ніж деякі сучасні автори пишуть, була сама Марко Вовчок, і не українка, а російська дворянка Марія Олександрівна Вілінська.

Спустилася, батче, до “деревенщини”...

Як і російський дворянин Тургенєв, як і автор чудової опери “Катерина” Аркас, грек за походженням.

Той гаспадин з Криму, про “кого згадувалося вище, по-хамськи протиставив українську культуру “Москві”, на яку, сказав, слід орієнтуватись.

Не ставлячи під сумнів високість московської культури (правда, яку частину її вибрати?), як і культури будь-якого іншого народу (і теж треба дивитися на складові!), запитаємо цього діяча: а) на пелюшках якої культури він зріс, що дозволяє собі грубо ображати інші народи?; б) чи розуміє, що таке справжня культура і що “деревенщина”?; в) чи читав він відомих діячів передової російської культури і чи взагалі щось читає, чи надає перевагу фіглярству на мітингах?

Не заради нього, а для тих тисяч, мільйонів людей, котрі щоденно в поті чола свого зміцнюють матеріальну основу духовної культури і духовну єдність всіх людей, що проживають в Україні, звернімося до видатного дослідника мовної культури, автора всесвітньовідомого “Толкового словаря живого великоруського языка” Володимира Івановича Даля.

Цей великий подвижник, титанічна праця якого була відзначена золотою медаллю, перевидавалася багато разів і прислужилася багатьом поколінням, у вступних статтях до чотиритомника та в доповіді, читаній в “Обществено-Любителей Российской словесности” в 1860 році обґрунтував положення, без знання яких не зрозуміти нашу історію. У самій Росії на той час єдиної мови ще не було, а налічувалося аж сім “наречий”. “За самостоятельностью, развитием и обращением язык должно признать тот, у которого есть своя грамматика и письменность”. “За наречие – не значительное уклонение от него, без своей грамматики и письменности; говор – еще менее значительное уклонение...” – каже він.

Дослідивши у власне Росії сім “наречий”, Даль робить висновок: “Язык наш для потребностей образованного круга еще не сложился... Слова наши долги и жестки” (Вплив чудських племен). Тут же: “В Малороссии и грамматика своя, отчасти славянская, в Белой Руси она также отклоняется от нашей”.

У статті “О наречиях русского языка” – така відповідь сучасним апостолам розбрату людей на мовній основі: “Спорить противу общества закона господства просвещения нельзя: но господство того или другого наречия над прочими — дело случайное, и все оно равно искажены и равноправильны. Возьми у нас в былое время Новгород, Псков или Суздаль перевес над Москвой и нынешний московский язык слыл бы местным наречием...”

Не було бы повода почитать більш чистим і правильним чем мало – или белорусское, если б это наречие не превратилось в язык правительства...”

В іншому місці Даль вводить термін “Наречие приказное”. Пояснює, що Москва, яка виникла на річці, що має чудську назву “м’якої води”, стоїть на розпутьті поміж Ростовом, Новгородом, Твер’ю, Владимирем, Суздаллю, Рязанню, Курском, Смоленском і тому перше “наречие великорусское будет у нас московское, самое малое по занимаемой местности. На нем говорила “самая небольшая часть народа, почти только в стенах Москвы. Но это язык... правительственный”. І ще: “если подняться на золотые макушки Белокаменной, то можно окинуть глазом пространство все четыре стороны, где уже говорят иначе... В Московской губернии говорят по-разному... Слышится и вместо ь, как на Украине: не: “хлеб, сино, беда...”

Головними великоруськими Даль називає всього чотири “наречия”, бо такі, як “новорусское”, “донское”, були сумішшю велико- і мало- російського.

На майже на 100 сторінках тексту, який передує фундаментальному словникові, Даль згадує “малороссийские” слова і вислови з різних куточків Великої Росії. Географія така: “В Орловской губернии... Трубчевск принадлежит более Малороссии”. “Собственно Воронежских” слов, каже, нет... или перенесены с Дона или из Малороссии”. (Тут приклад: “А то що ж?”) “...крестьяне Донского войска малороссы... малорусское слышно довольно чистое... великорусское сильно отзывается угом”. “Северное наречие” охоплювало Новгородську, Тверську, Олонецьку, Вологодську, Архангельську, Пермську губернії і там побутовали такі слова, як “цибуля, панчохи, жмені, хата, черевики, знайти, чути, орати, слухати, гукати, робити, тоді, зараз, добре, досконально, завше, що” тощо. Таке ж “наречие”

сибірське, де містабулизаселені до 1604 року “казакамитовськими і малорусскими”. Коло Ірбіта говорили “ходив”, “видев”, а у Петропавловську “сіять”, “віять”...

А ось ще про “наречиеновороссийское”:

“С теж пор какстепь от Днестра до Дона, служившая поприщем для попеременных набегов крымцев, кубанцев, турок, изапорожцев, окончательно починена России, она заселилась наполовину малороссами, а наполовину народом из ВеликойРуси... на говордаже высшего сословия наложил неизгладимую печать свою язык малорусский”.

Даль вважав, що було б корисно мати словники: церковний, давньоруський, український, білоруський, всіх великоросійських “наречий”... приєднати і огляд всіх слов’янських “наречий”. Бачив їх усіх рівними. Він також, тлумачив слово “деревня” – як таке означення поселення, де нема церкви, духовного центру, а однією з рис “деревенщини” вважав зарозумілість, невігластво.

Тож, остерігаймося, люди, інтелігентської “деревенщини”, яка протиставляє одну мову іншій і ставить їх у нерівні умови.

Іван Валько,
д.ф.н., письменник

07.09.2012 Віце-президент АНВОУ
керівник відділення «Енергетика
та ресурсозбереження»
академік Говоров П.П. отримав
нагороду Міжнародного Форуму
інвестиційних та інноваційних
проектів «Харківські ініціативи»
за кращий інноваційний проект у
сфері енергозбереження.

УТВЕРДЖУЙМО ВІЛЬНУ, СОБОРНУ, БАГАТУ УКРАЇНУ

Нещодавно Україна вступила в новий етап своєї історії. У нашій молодій, уже незалежній державі, почалися і досі тривають трансформації, які охопили всі сфери життя. Досить часто майже в усіх засобах масової інформації ми чуємо про важливі політичні, економічні і міжнародні питання, що потребують негайного розв'язання. Головну роль у цьому процесі повинні відігравати працівники державного апарату. Однак такі поняття як “національна свідомість”, “мораль”, “культура”, “духовність нації” не так вже й часто можна прочитати у газетах, почути в електронних ЗМІ.

Гуманітарна сфера, що представлена культурно-освітнім, мовним, національно-виховним компонентом, поглинається важливішими, на перший погляд, соціально-економічними та політичними цілями розбудови держави, висувається на другий план, як щось другорядне, необов'язкове. І як наслідок – деградація особистості, що поступово призводить до деградації нації, занепаду морально-етичних та культурних цінностей, набутих нашим народом з давніх-давен у процесі націотворення. Чому національно-культурне питання не є визначальним у формуванні програм будівництва України? Чому більшість українських політиків не підносять рідну мову на рівень бодай життєдайного функціонування в державному організмі, не говорячи вже й про мову як головний чинник існування народу як етносу?

Ці архіважливі на теперішній час питання розглядає видатний учений, публіцист, доктор філологічних наук, професор Василь Лизанчук у своїй глибоко патріотичній книзі “Творіморазом Україну!”.

Передовсім треба відзначити добре продуману структуру цього науково-публіцистичного видання, де Василь Васильович наголошує, що насправді повноцінною Українська держава може бути тоді, коли синтезує в собі національно-культурні, політичні, ідеологічні якості та компоненти, тобто скрізь простежується ідея нації не тільки етнічної, але й політичної спільноти, яка творить державу на основі волевиявлення усіх громадян країни.

Монографія складається з десяти розділів, кожний з яких розкриває процес утвердження української свідомості, менталітету та нації загалом у ту чи іншу історичну епоху. Автор у хронологічній послідовності об'єктивно осмислює етапи розвитку українського народу на засадах високих гуманістичних цінностей та палкого патріотизму, а також перешкоди на шляху до незалежності в часових рамках. Причому Василь Васильович не вдається до

сліпого, необдуманого копіювання окремих фактів чи моментів минулого, а, навпаки, наснажує сухий історичний текст своїми міркуваннями, аргументованими архівними документами чи навіть цитатами сповнених національним духом творців художньої літератури.

Лизанчук В. Творімо разом Україну!: Монографія. – Львів: ПАІС, 2009. – 452 с.

Червоною стрічкою крізь усю книгу проходять слова автора “Мова – генетичний код нації”, адже саме в мові народ закодовує свою історію, духовність, здобуток культури та світоглядні ідеї. “Найчистішим і єдиним живильним джерелом розвита нації є рідна мова. У мові починається і закінчується духовне життя людини, життя всього народу. Рідна мова – це найособистіша і найглибша сфера існування свого “Я”, особистої і національної гідності”, – так сказав професор В.Лизанчук про значення рідної мови для народу, про її величезну силу та одухотвореність, придатність приносити насолоду шляхетного почуття, сповнене найбільшого обов’язок щодо свого народу.

То хіба можна відкинути українську мову як будівничий елемент держави позбавити її низки життєво важливих функцій, що задовольняють потреби суспільства та послуговуватися російською, чужою нам мовою в державних структурах та місцевих органах влади, не говорячи вже й про побут? Автор б’є на сполох, адже прекрасно розуміє, що саме мова є засобом формування національно суспільної свідомості і з неї починається будь-яка держава. “Якщо ми хочемо, щоб Україна пододала системну кризу, була українською, багатою, демократичною правовою, на перший план поруч із соціально-економічними, виробничими мають поставити також проблеми функціонування української мови, національного виховання молодого покоління”, – наголошує В. Лизанчук. Тому заклик “Творімо разом Україну!” адресований насамперед широкому інтелігентному колу ті державним службовцям, політикам, які не мають права залишатися байдужими споглядаючи небачену ніде в світі ситуацію, коли рідна мова у своїй державі відчувається чужою.

Уже в першому розділі Василь Лизанчук акцентує увагу на українсько-російських взаємовідносинах, які попри тривалий історичний період не змінили свого антидемократичного змісту з боку російської сторони, не перейшли до норм активного співробітництва. Врешті-решт російський шовінізм, як гадає професор поступово призводить до послабленого функціонування всіх державотворчих функцій, включаючи еко-

номічні, політичні та культурні чинники світового престижу а з часом до відмирання української державності та частково нації внаслідок асиміляції з “великоросійським” народом. Стрижнем російської імперіалістичної політики, прикрашеної гуманними гаслами “общерусской народности”, “русской культуры”, а далі і “радянського народу” було руйнування культури і духовності автохтонного населення, заборона української, а натомість нав’язування йому російської мови. Безумовно, по-іншому просто не могло би бути, бо кожна держава-колонізатор вдається насамперед до тих методів експансії, які ознаменовуються наступом на рідну мову, поступовим витисненням її з основних державних установ та рамок національного спілкування. “Відберіть у народу все – і він може його повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше вже не витворить її, навіть новобатьківщину може створити народ, але мови ніколи”, – підкреслює автор ще раз значення мови як фундаменту для будівництва держави. І справді, Російській імперії у всіх її різновидах (з віками змінювалися лише офіційні назви цієї загарбницької країни) частково це вдалося зробити. Підкоривши Україну, вона на цілі століття ізолювала її від навколишнього світу, проклала “залізну стіну” між Україною державою та Європою, наслідки чого спостерігаються і в сучасній зовнішній політиці нинішньої Української держави.

Василь Васильович досить цікаво міркує з приводу колонізаторської політики російсько-більшовицької імперії, яка, на його думку, впродовж півтисячоліття виробляла спотворені форми свого “патріотизму”. “Його сувереном був зовсім не російський народ, а космополітична за своїм складом імперська адміністрація, яка думала, як Катерина II, – по-німецьки, говорила, як Олександр I, -по-французьки, а чинила, як усі Романови від Михайла до останнього Миколи, – по-татарськи”, – науковець звертає увагу на парадокс російської історії. Отже, саме духовна, культурна, мовно-етнічна убогість московитів зумовила експансію на український народ.

У розділі “Якою мовою розмовляли кияни у X-XII століттях?” автор переконливо доводить, що “праруської спільної мови ніколи не було”, спираючись на дослідження українського письменника Івана Огієнка. Він веде мову також на генезу і розвиток української мови. В. Лизанчук доводить, що українська мова старша не лише від усіх слов’янських мов, але й від грецької, латинської та інших мов. Його припущення ґрунтується на аналізі численних історичних фактів, що свідчить про те, що автор не лише журналіст, публіцист, філолог, але й історик, а його книга – довершений підручник з

історії України з безліччю історичних аргументів та теорій. Ось загальний висновок науковця: “Українська мовавиникла задовго до IV і навіть VI ст., бо вже у VI ст. українці мали своє письмо та алфавіт, який пізніше переробили й удосконалили солунські брати Кирило і Мефодій”.

Копаючи все глибше і глибше історичний ґрунт, В. Лизанчук наштовхується на московську політику духовного геноциду, терору, деморалізації української державності і громадянства. Він детально характеризує експансію російського абсолютизму, що гостро відчулася з приходом до влади Петра I та продовжувалася його наступниками, даючи змогу самим читачам зробити правильні висновки. Отже, період самодержавства в Російській імперії пробив перші паростки геноциду, точніше лінгвоциду, як зазначає Василь Васильович, нашого народу, розпочав “голготу української мови”.

Як ми зауважили, свою національну позицію автор органічно переплітає з важким та тернистим минулим українського етносу, ніби намагається нагадати читачам про багатостраждальну нашу історію, остерігає від довіри хибним, фальшивим історичним твердженням. “Українцям тривалий час готували небуття. Про це треба знати і пам’ятати, про це наша книжка”, – пояснює Василь Васильович. У досить правильному руслі розвиває журналіст свою думку, бо намагається переконати читацьку аудиторію в тому, що без елементарних історичних знань неможливо створити потужний та міцний державний механізм, в центрі якого розвинене та національно свідоме суспільство. Адже ми повинні вчитися на історичних помилках, а не повторювати їх. Саме ця закономірність між минулим, теперішнім та майбутнім повинна панувати і в нашій Україні.

Наприклад, В. Лизанчук розвінчує міф про політичну мудрість і добродійність Петра I, що тривалий час насаджувався в українській історіографії. Він також спростовує імперський, а пізніше радянський історичний постулат про “гетьмана-зрадника” Івана Мазепу, який нібито мав за мету віддати “малоросійську землю” і “народ малоросійський” під владу шведського короля та польських панів. Натомість учений справедливо вважає гетьмана Мазепу одним із найвидатніших борців за українську справу, людиною виняткових адміністративних та дипломатичних здібностей, який прагнув створити з України незалежну державу західно-європейського типу. Звісно, при такому синтезі навчального матеріалу, аналітичної журналістської думки та справжнього патріотизму українця формування національної свідомості та державної гідності у читача ста-

не не менш важливим та необхідним, ніж, як влучно сказав Іван Франко, “жолудкові ідеї”.

Російське “єдинообразіє” потужно входило в усі сфери українського життя. За цим стежила царська цензура. Професор все далі акцентує на обставинах, в яких опинилася наша рідна мова. П. Валуєв, щоб запобігти зростанню національного руху, своїм циркуляром заборонив видання українською мовою наукових, релігійних та освітніх праць. Олександр ІІЕмським указом заборонив не тільки видання, а й увезення в Україну українськомовної літератури. Крім того, заборонялося користуватися українською мовою на сцені, викладати в початкових школах будь-які навчальні дисципліни. Це було ще одне нашествя на українську мову, після чого вона помітно зникала з усіх адміністративних установ, а також з культурно-освітніх закладів. “Никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может”. Цю найзнаменитішу фразу Валуєвського циркуляра процитував В. Лизанчук для того, щоб читачі краще зрозуміли антиукраїнську агресію, стріли якої спрямовувалися насамперед у серцевину нації – рідну мову. Видавнича справа в Україні з волі Москви була спаралізована, а після прийняття Емського указу й самі українофіли зазнали переслідувань. Тому, хто ще й досі вважає, що українську мову забороняли й обмежували лише царськими ухвалами, що були, по-суті, фікцією і не набули чинності в реальному житті, а також ті, для котрих немає різниці якою мовою послугувуватися в соціальному середовищі, – для них ця глибоко патріотична та сповнена достовірних документів щодо національної мови, книжка.

Досить плавно, мандруючи історичним простором, переходить автор до наступних розділів, намагається осмислити, що ж принесла для України нова радянська доба. Як знаємо з історії, розпочалася політика деросійшення, складовою частиною якої було впровадження української мови в діловодство, пресу, державні та культурні установи, школи, а також вимагалось від усіх державних осіб володіння українською мовою. Здавалося б є усе, що потрібно для розвитку національної культури та гідності громадян. Але виникають сумніви, як Москва могла відмовитися від асиміляційної політики, впустивши в усі сфери життя якийсь “російсько-польський” діалект, як московські зросійщувачі, зазвичай, називали українську мову. Парадокс українсько-російських взаємин можна пояснити намаганням більшовиків забезпечити повну советизацію в Україні та встановити свою диктатуру. За допомогою українізації комуністи прагнули підмінити національну свідомість нашого народу, його духовну традицію, історію класо-

вими інтернаціональними стереотипами. “Кінцевою метою більшовицької політики, яку переважно творив органічний великодержавник-централіст Ленін, було збереження Російської імперії під новими, червоними прапорами... Прагнення українського народу до справжньої незалежності руйнувало московські плани щодо збереження розбудови більшовицької імперії, яка в перспективі мала б під соціалістичними гаслами заволодіти світом”, – пояснює Василь Васильович справжній принцип українізації, як тимчасового українського відродження. Виявляється, що Російська імперія і Радянський Союз, царські укази і політика українізації, Валуєв і Ленін чи Сталін не такі уже й історичні антагонізми, як здається. А український народ, який споконвіку прагнув по зміцненню свого менталітету, високої моралі та духовності, а також до побудови держави з невід’ємним атрибутом – мовою, потрапив “з вогню та в полум’я”. Від “обрусення” до “советизации”. На цьому і наголошує автор. Безперечно, геноцид, етноцид та лінгвоцид українського народу у період ленінсько-сталінських репресій досягай таких масштабів, про які не планувалося і навіть офіційно не зафіксувалося в будь-яких документах самодержавців. “Радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні та орфоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських...”, – із сумом відзначає Василь Васильович. Однак національно свідомі українці дбали про українську мову, культуру. Завдяки зусиллям українських патріотів, які віддали життя, аби лише українське слово не розчинилося в безодні загальноімперських сірих лозунгів, вдалося врятувати основу національної ідентичності – мову.

Без сумніву, щирим і палким патріотом є і сам Василь Васильович. Його талант і національна самоутвердженість сформувалися також в часи комуністичної тоталітарної системи, але аж ніяк не з викривленим сприйняттям багатьох фактів, подій і явищ, пов’язаних з трагічною історією українського народу. Звичайно, сувора регламентація творчої діяльності була непосильним тягарем на вільній думці автора. Але він один із тих патріотів, який ламав стереотипи незаперечних советських постулатів, проголошуючи відродження й утвердження на офіційному рівні української мови в єдиній, незалежній Україні.

Про це свідчить лист до В. Лизанчука його колеги із Москви Ігоря Смольського. “Зерна, якими Ви засіяли мою московську оселю, нагадали мені наші чудові обряди і викликали те давнє минуле, що відбувалося в

українській селянській хаті і десь глибоко в собі бережеться під шаром наступних життєвих подій... Ще раз бажаю Вам, Василю Васильовичу, всього найкращого і успіхів у Вашій потрібній праці щодо відродження української мови, культури, духовності”.

А ось ще один зміст листа, який автор отримав з Євпаторії. “Сердечно дякую за привітання з проголошенням незалежності України. Щиро вітаю й Вас! Дякую за книжку “Мово рідна...”. Добре зібрання творів про українське слово, нашу чудову мову... Дуже захоплений Вашою “О рідне слово, що без тебе я?!”. Ніч не спав – так захопився, поки не прочитав і не продумав усіх думок, зв’язаних з цим... З повагою! Леонід Говдалюк.”. Факти свідчать самі за себе, і не потрібно зайвого коментування щодо плідної й невтомної праці професора на ниві українського відродження.

Зараз, коли російська інформаційна агресія не припиняється, автор наголошує, що вирішальною для майбутньої долі української культури та української нації є взагалі проблема мови. Російські політики намагаються поглинути українську націю через російськомовну експансію у часи незалежної України. Тому на сторінках цієї книги В. Лизанчук надто рясно подає гострі публіцистичні вислови, а за одно й питання, які потребують негайного розв’язання. “Безперечно, мовне питання -ключове в державному будівництві... Надати російській мові статус офіційної, тобто державної, означатиме смерть мови корінної нації”, – підсумовує Василь Васильович. Він засуджує українських політиків, що, як правило, чинять опір українській мові, тим самим здійснюючи духовне пограбування свого народу. Професор наводить досить невтішні факти щодо функціонування української мови у східних та південних регіонах України. Державна адміністрація, преса, радіомовлення та телебачення, школи та ВНЗ, соціальне та побутове середовище надто російськомовне. Та Василь Лизанчук – оптимістична за духом людина, і прагнення до плідної праці за допомогою слова постійно штовхає його до видання нових і нових книжок, у яких осмислюється роль української мови та культури в розбудові держави.

“Творімо разом Україну!”- не перше і не останнє науково-публіцистичне видання Василя Лизанчука. Його перу належать такі книжки як “О рідне слово, що без тебе я ?!”, “Засобимасової інформації про русифікаторську політику в Україні “

Л. Демко

ЗАЯВА

УКРАЇНСЬКОГО ФІЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА

10 серпня набув чинності закон України “Про засади державної мовної політики”, ухвалення якого викликало гострі протести значної частини українського суспільства. Згідно з висновками авторитетних науковців Національної академії наук України та низки провідних ВНЗ, цей закон носить відверто дискримінаційний характер щодо державної української мови, призведе до значного звуження сфери її застосування, неминуче посилить протистояння на мовному ґрунті.

Гостро засуджуючи тих, хто поставив хвилинні політичні інтереси вище від стратегічних інтересів держави й суспільства, Українське фізичне товариство відзначає: доля української мови, зрадженої українською владою, залежить сьогодні виключно від українських громадян, зокрема и від української фізичної спільноти.

Ми закликаємо колег-фізиків не лише спілкуватися українською мовою вдома й на роботі, але й надалі використовувати її як інструмент популяризації фізичних знань, як мову викладання в середній і вищій школі. Сьогодні, коли дехто з політиків прагне відвести нашій мові роль виключно мови фольклору й пісень, особливо важливо продемонструвати, що вона була, є й буде знаряддям здобуття й поширення найсучасніших наукових знань. Обороняючи майбутнє української мови, ми обороняємо власну гідність, захищаємо цивілізоване європейське майбутнє України.

В.Г. Литовченко,
Президент УФТ,
член-кореспондент НАН України

ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

НАВКОЛО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ ПРО МОВИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Коли йдеться про підтримку мов національних меншин у різних країнах світу, то треба відрізняти міжмовні стосунки, наприклад, у сучасній Німеччині, Франції, Норвегії. Польщі, Словенії, Туреччині – з одного боку, і в Україні, Білорусі та інших постколоніальних країнах – з другого. Німецькій, французькій, норвезькій, словенській, турецькій мовам ніщо не загрожує, вони не зазнають, тепер або не зазнавали ніколи асиміляційного впливу з боку мов панівних націй. Натомість Україна та Білорусь є постколоніальними країнами, які лише тільки здобули незалежність.

Наслідком тривалого перебування українців та білорусів у Російській імперії було витіснення їхніх мов майже з усіх важливих сфер спілкування. Одним із заплат, кожної країни, що постає як незалежна держава, є відродження мови корінної нації. Тобто сучасну Україну треба

сприймати як Грецію першої третини XIX століття, як Італію другої половини XIX століття, як Чехію першої чверті XX століття, коли вони розв'язували проблеми відродження мов своїх народів. Завдяки послідовній та рішучій політиці цих держав національно роз'єднані італійці, понімечені чехи, потуречені греки поступово повернулися до лона рідної мови. Ми ж досі тупцяємо на місці, а подекуди навіть відступаємо від того, що було на початку 90-х років минулого століття. Прийнятий у жовтні 1989 р. “Закон про мови” не виконується на всіх рівнях, починаючи з Верховної Ради, Адміністрації Президента й Кабінету Міністрів. Натомість набули неабиякого розмаху спекуляції навколо так званої поліетнічності України, хоч насправді в усіх регіонах нашої держави (окрім Криму) переважають етнічні українці. На південному сході вони почувають себе дуже незатишно, бо не лише представники місцевої влади, а й керівні особи зі столиці, приїжджаючи на Донеччину чи Луганщини, переходять на мову колишньої метрополії.

До речі, в жодній країні Європи згадана Хартія не ратифікована за всіма пунктами. Наприклад, у Великій Британії живе багато вихідців з колишніх її колоній, у Франції кілька мільйонів арабів, у Німеччині не один мільйон турків. Але ж ніхто не робить у тих країнах державною (офіційною) мовою гінді, арабську чи турецьку.

Усі громадяни України мають можливість зберегти свої рідні мови, але об'єднає їх лише єдина державна мова – українська.

*Центральне правління Всеукраїнського товариства “Просвіта”
імені Тараса Шевченка*

З ПОЗИЧЕНОЮ У СУСІДА МОВОЮ?!

Усе сатанинськи перевернулось у незалежній Україні. І тут винен у першу голову боягузливий Київ, – як національно-демократичний, так і його захланне, нахраписте комуністичне українофобство колишніх партократів, які лишилися при владі. В незалежній Україні під маркою демократії русифікація, мов випущений із пляшки джин, вирвалася на простори України й почала душити все українське підряд: книжку, пресу, телебачення, освіту, безкарно пішла потоптом по українській культурі, українській духовності.

І ось тепер маємо в центрі Європи диво-дивне: державу, яка й вухом не веде, свою Конституцію, котрою мова корінної української нації проголошена державною. Насправді ця держава говорить позиченою в сусіда мовою. Хтось, може, за кордоном і не повірить у це, але ж усі ми є свідками цієї національної ганьби щодня, досить тільки увімкнути всюдишущі і всевидящі телебачення.

Ще кілька років тому я дуже надіявся на наступне покоління, яке підготує українська школа. І ось минули дев'ять роки незалежності. Ті, хто був у восьмому класі на день 24 серпня 1991 року, нині вже покінчили інститути, технікуми, училища, інші відслужили у війську, вступили в самостійне життя. І от – зайдіть сьогодні на пошту, до банку, магазину, податкової інспекції, науково-дослідного інституту і будь-яку контору – ви скрізь зустрінете вчорашніх випускників шкіл, технікумів, ВНЗ і майже скрізь із вами говоритимуть ці молоді українці не державною, не українською мовою. Їм не прищепила такої духовної потреби українська школа. А без виховання патріотизму, національної гідності ми ніколи не збудуємо національної держави, української України. Ми ще й досі є значною мірою, за визначенням О. Довженка, “країною виховання безбатченків”.

Найдійовіший спосіб дерусифікувати Україну – це взяти під свій контроль і державі, і батькам школу. Школа має стати живим, негаснучим вогнищем національно-патріотичного виховання учнів. Школа повинна боротися за українсько-мовність своїх випускників, за виховання в них любові до української культури, історії, духовності. Зі школи повинні виходити щирі патріоти своєї Батьківщини, для яких Україна має бути над усе. Кожному українцю треба усвідомити печальну істину: ігноруючи рідну мову, користуючись позиченою в агресивного сусіда, ти стаєш на своєму життєвому мікропросторі убивцею рідної мови, шашелем, який підточує живе тіло мови. Метафора жорстка, але така наша гірка істина, і якщо ми хочемо вижити, не знищити Україну, мусимо випити цю гірку чашу до дна, може вона стане

для нас ліками від небезпечної хвороби безбатченківства, якою нас заразили ще після Переяславської ради та й труять послідовно й досі. Особливо запекло, нещадно труять нині через так звані УПЦ Московського патріархату та через ЗМІ в Росії і в Україні (фінансовані з Росії та русифікованими українськими олігархами російськомовні газети, телеканали). А Українська держава стоїть, “вилупивши очі”, та тільки чухає потилицю замість того, щоб узяти Україну під свій захист від наступальної асиміляції.

Нас приїздить перевіряти з-за кордону, які умови в Україні створені для нацменшин. І нікому із цих перевіряльників навіть на думку не спадає поцікавитися, а як же почувається Українській державі корінна українська нація? Бо європеєць мислить європейськими категоріями, міряє європейськими мірками: раз це держава, то значить вона в першу чергу дбає про свою корінну націю, її мову, культуру, духовність. Йому й у страшному сні не може наснитися таке, щоб була десь така держава, яка б ущемляла, упосліджувала корінну націю на користь якоїсь із нацменшин. Верховна Рада, Мінфін, Міністерство економіки задушили законами та податками українську книгу, досі не виробили механізму виконання статті 10 Конституції про державну мову, досі від державця, чиновника, урядовця не вимагається обов'язкове знання державної мови та користування нею на роботі. Досі Міносвіти і науки не звертає ніякі-сінької уваги на те, що в школах, ВНЗ, ПТУ, технікумах порушується мовний режим. Реформи шкільної системи новий міністр спрямовує на те, щоб учнів було навчено застосовувати здобуті в школі знання на практиці. Але чого ж міністр не подбав про те, щоб і знання з предмета “Українська мова” школяр також учився в школі застосовувати на практиці в повсякденному житті, – тобто у спілкуванні, в майбутній своїй роботі, – а не носив їх, ті знання, як непотрібний теоретичний баласт? А цього не навчиш без національно-патріотичного виховання. Такі парадокси можливі на всій земній кулі тільки в Україні. Подумаймо там, у Києві, державною головою: що ж ми робимо ось за роки незалежності з Україною! Чи не вихохали ми в образі космополітичної інтернаціональної держави якогось монстра, пожирача своїх дітей?

І все ж хто б там що не замишляв проти України, я глибоко переконаний – Україні бути національною державою. Хай і по краплиночках, але школа самотужки таки дає якісь ази учням з рідної історії, змушує вчити предмети українською мовою в українськомовних школах та й саму мову вивчати. Хай із сотні школярів, таки ж відгукнеться серце і України бодай в одного, бодай одна оживе душа козацька... Вона ж переважить одна й тисячу заблудлих безбатченківських душ. А скільки таких пробуджених по всій Україні набереться!

Русифікатори всіх мастей і незчуються, як вони програють, як в Україні стане престижним, навіть модним говорити українською мовою, без знання якої не буде нікому ніякого доступу ні в парламент, ні в уряд, ні в президенти, ні в будь-яку мікро-контору, як державну так і приватну. Так буде! Народ, який здобув через сотні літ незалежність, уже нізачо не віддасть її. Народ, яке здобув незалежність, неодмінно буде щасливим народом. Бо він уже не раб, не наймит у чужих народів, він сам собі господар.

Тільки люби Богом нам дану Україну, бережи її незалежність, і тоді нічого в тебе “ніхто й не візьме за своє, не поведе тебе в кайданах”.

Василь Захарченко,

*лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка*

Дмитро Табачник:

“Мовний” закон надасть більше свободи учителям і учням.

Закон “Про державну мовну політику” позитивно вплине на якість освіти в Україні, оскільки надасть більше свободи як вчителям, так і учням. Про це заявив на брифінгу в Харкові міністр освіти та науки, молоді та спорту Дмитро Табачник. “Цей закон вплине державні програми тільки в одному напрямку : дозволить учителям

і учням більше зосередитися на якості освіти, яка тісно пов’язана зі свободою педагогічного колективу. Для усіх шкіл залишається державний стандарт: українська мова та література обов’язкові, буде тестування, іспити”. За словами міністра, другий рік поспіль школи замовляють підручники на тій мові, на якій реально ведеться викладання. Із 4,5 млн підручників для 1 класу і майже 2 млн підручників для 11 класу більше 2 млн книг було надруковано на мові національних меншин, більше 4 млн – українською мовою. Саме так школи визначили свої потреби, сказав Д. Табачник.

Матеріали УКРІНФОРМ

ЧИ Й ДАЛІ СПОВІДУВАТИМЕМО РАДЯНСЬКУ СПАДЩИНУ!

Знаємо, що день 9 березня – день народження Тараса Григоровича Шевченка. Може зайво пригадувати, хто такий Тарас Шевченко. Адже, про Тараса ми чули ще в нашому дитинстві; виростили, читаючи його Кобзар, а ставши дорослими, збагнули його велич. Він не тільки великий художник, найвизначніший український поет, він – пробудитель національної свідомості в нашому народі, творець нашої нації, пророк; він наш духовний батько. У березневі дні, йдемо до нього на пораду (на жаль не всі), з його Кобзаря черпаємо вказівки: як нам жити, яким нам бути, за що змагатися. Від нього ми навчилися: “борітеся, поборете”,... і “в своїй хаті своя правда” ... і, врешті, від нього ми почули людяний, християнський заклик “обніміте, брати мої, найменшого брата”. Чи може бути краще обгрунтована політично-соціальна ідеологія та життєвий лад, як викладений Шевченком в його Кобзарі? Ні, і ще раз ні! Якщо в нас були негаразди в минулому й зустрічаємо їх сьогодні, то тільки тому, що наша політична еліта не прислуховується до Шевченкового слова. Може тут на заваді: чужа ідеологія, приватні інтереси, особисті амбіції, вузький світогляд? А може ми не вміємо любити Неньку-У країну так, як любив її Тарас Шевченко. Згадаймо, він за неї карався, а це – немала посвята.

Але повернімось до теми, до згадки про третій неробочий день. Чому він був перенесений на понеділок, 10 березня? Ви б думали, що це було пов’язане з днем народження Тараса Григоровича. На жаль, ні! Хоч ми шануємо й звеличаємо нашого Тараса, він, однак, ще не удостоївся в незалежній Україні (яку любив і за яку немало терпів), щоб суспільство відзначало день його народження на державному рівні, яке того року припало на вихідний день.

Що ж тоді відзначала в ті дні наша Батьківщина, яке свято? Його коріння сягає початків 20 століття. 1910 року відбувалася конференція жінок-соціалісток в Копенгагені (Данія). На тій конференції, дві єврейки – Клара Цеткін та Роза Люксембург – внесли пропозицію, щоб день 8 березня став міжнародним днем жінки. Пропозиція, однак, не набрала світового поширення, але пізніше, як створився СРСР, ця пропозиція припала до вподоби комуністичній владі, яка надала цьому дню характеристики державного свята.

Будучи у складі СРСР (стосовно України -однозначне з імперським поневоленням), Радянська Україна святкувала всі ті свята, що їх пропону-

вала суспільству комуністична влада. День народження Тараса Шевченка до них не належав. Зате між багатьма державними святами Радянського Союзу був День Жінки, який відзначався 8 березня в цілому Радянському Союзі, в тому й у поневоленій Україні. Сьогодні Ви б думали, що з розпадом Радянського Союзу відійдуть в небуття символи й свята, що становили “культурну” базу московської комуністичної імперії. На жаль так не сталося. Президент України Леонід Кучма своїм указом доручив продовжувати відзначати День Жінки 8-го березня. З того часу незалежна Україна ще й досі зберігає й відзначає це суто комуністичне свято, і уявіть собі – на державному рівні.

Цікаво, чому саме день 8 березня був запропонований двома євреями, як міжнародний день жінки? Знаємо, що день 8 березня – день загибелі вождя Гамана, який у перському царстві, в старовинних часах, винищував юдеїв. Про це говориться в біблійних книгах і згадується, що Естер врятувала юдеїв від перського деспота. Отже, день 8 березня – це день Гамана, єврейське релігійне свято на звеличання Естер, яка врятувала юдеїв. Клара Цеткін та Роза Люксембург були ідеологічно переконаними соціалістками-комуністками. Тому можна замислитися, чому вони, дві єврейки, пропонували саме день 8 березня на міжнародний день жінки, який співпадає з єврейським святом Гамана? Невже вони були також єврейськими патріотками?! Відповідь лишаю для читача.

Ми, однак, повинні бути стурбовані тим, що Україна, в день єврейського свята Гамана, святкує день жінки, ще й до того свято неукраїнського походження, свято в якому звеличалось жінку стахановку, будівничку комунізму і, як на глум, напередодні дня народження великого українського поета Тараса Шевченка. З цього приводу нам повинно бути соромно. Чому святкувати свято, яке є підкинене нам особами соціалістично-комуністичної ідеологи, чужого українській національно-свідомій людині. Той, що ще сьогодні святкує це свято – затуманений радянщиною, не живе українським духом, даліше перебуває під впливом нашого довголітнього північного поневолювача.

Тому мимоволі насувається питання: Чому, замість дня жінки, нам не святкувати День матері? Майже весь європейський світ, включно з Америкою, відзначає День матері. Вшановуючи матір, ми вшановуємо не жінку – якийсь витвір комуністичної пропаганди, якусь колгоспницю, стахановку, бездушевного робота, а щось цінніше, більш достойне: маму, берегиню родини, виховницю наших дітей. У нашому, українському, християнському

розумінні, жінка – це, в першу чергу, Мама, жінка-героїня, яка любить свій народ-Україну і готова віддати своє життя за неї; це Постать, що відзначається християнськими, національними та людськими прикметами. То ж пора нам визбутися радянської спадщини і того ідеалу жінки, який запропонували колись Клара Цеткін та Роза Люксембург.

Треба однак радіти, що хоч день 8 березня вважається в Україні днем жінки і ще й відзначається на державному рівні, не всі його відзначають. В народі поступово закріплюється практика відзначати День матері, що припадає на другу неділю травня. Я переконаний, що одного дня День матері замінить день жінки і буде відзначатися як національно-побутове свято зметою віддати належну, людяну, повну любові шану – мамі, жінці-героїні (у нас їх багато), матері Україні, й нашій небесній матері -Пресвятій Богородиці. До цього прийде тоді, як вповні ви збудемося радянської спадщини, в тумані якої, на жаль, ще й сьогодні, за роки державної незалежності, перебуває частина нашого народу. На щастя, вона постійно зменшується, бо постійно відбувається процес прозріння та очищення від гнилої радянської спадщини.

Лука Костелина

Делегація АН ВО України в Українській Академії Друкарства

ЗНАЙ, ВИВЧАЙ І ПОВАЖАЙ

Передісторія виникнення усталеної тенденції недооцінки, а іноді і прямого зневаження української державної мови не тільки деякими урядовцями, а й частиною звичайних громадян, має реальне історичне коріння. Це передусім пов'язано з тривалою втратою Україною своєї державності, розчленуванням її територій та перебування українських земель під національним гнобленням з боку Російської імперії, Австрії, Польщі.

Є відповідні документальні свідчення про те, що впродовж тривалого часу, і особливо 1863-1898 років, “недремне око” царату – цензура дуже прискіпливо й жорстко стежило за тим, щоб не допустити рідне слово українського народу ні в підручники, ні в літературу для народного читання, ні в церкву та видання релігійного змісту, ні в школу, ні в театр.

Більше того, під заборонаю перебував основний інструмент мови – розроблена визначним українським істориком і мовознавцем Пантелеймоном Кулішем українська абетка та український правопис. Не дозволялось навіть перекладати українською мовою твори російської та іноземної літератури, наукові видання.

За роки радянської влади мовне становище в Україні дещо змінилося. Були загальноосвітні школи з українською мовою викладання, видавалися українські газети та журнали, велись радіо- та телепередачі, друкувалися підручники та книги. Щоправда, у вищій школі та спеціальних навчальних закладах профтехосвіти більшість навчальних дисциплін викладались російською мовою. Те ж саме можна сказати і про “книговидавничу справу”. Обмаль видавалося українською мовою наукової, особливо технічної літератури. Завжди пріоритетною була російська мова як засіб міжнаціонального спілкування.

Після здобуття Україною незалежності питання про спілкування державною мовою корінної нації країни стає пріоритетним. Але в Україні проживає понад 100 різних національностей і народностей, тому задовольнити мовні інтереси всіх на справедливих засадах – надто складне завдання.

Досвід інших багатонаціональних країн світу переконливо свідчить про те, що існують певні умови, за яких знання мови корінної нації стає життєвою потребою для всіх громадян, які в даній країні проживають.

Візьмімо, наприклад, Францію. Людина, яка тут живе, чудово розуміє: без знання французької мови не обійдешся, не зможеш знайти роботу та вільно спілкуватися. У Голландії майже кожен володіє англійською – знає: без розуміння цієї мови складнощів не оберешся.

ДЕЩО ПРО СПРАВИ РЕЛІГІЙНІ

СВЯТІЙШИЙ ФІЛАРЕТ

Патріарх Київський і всієї Руси-України (в миру Денисенко Михайло Антонович).

Народився 23.01.1929 в с. Благодатному Амвросіївського р-ну Донецької обл. в родині робітника. Закінчив з відзнакою Одеську духовну семінарію (1946) і Московську духовну академію (1952). У 1950 прийняв постриг з ім'ям Філарета. Був рукопокладений в сан ієродиякона, а в 1951 – у сан ієромонаха. З 1952 – кандидат богослов'я, викладач Свя щеного Письма в Московській духовній семінарії та благочинний Троїце-Сергієвої Лаври. З 1953 – викладач МДА,

доцент. У 1953 – інспектор Саратовської духовної семінарії із зведенням у сан ігумена. Через рік – інспектор Київської духовної семінарії. У 1958 – зведений у сан архимандрита і призначений ректором КДС. У 1960 – керуючий справами Українського екзархату і настоятель.

У 1961-62 – настоятель подвір'я Російської Православної Церкви при Олександрійському Патріархаті (ОАР). У 1962 обраний єпископом Лузьким, вікарієм Ленінградської єпархії з дорученням керувати Ризькою єпархією, хіротонізований на єпископа в м. Ленінграді, виконував обов'язки Екзарха Середньої Європи, єпископ Віденський і Австрійський. 1964 – єпископ Дмитровський, вікарій Московської єпархії, ректор МДАС. У 1966 возведений у сан архієпископа і призначений постійним членом Священного Синоду, Екзархом України, архієпископом Київським і Галицьким, а у 1968 возведений у сан митрополита.

З 1963 по 1983 брав участь у численних Всесвітніх, Міжнародних, Все-союзних та Всеукраїнських конференціях, асамблеях, конгресах, сесіях, комісіях, радах, присвячених боротьбі за мир та роззброєння, за порозуміння між церковними конфесіями, зміцнення культурних зв'язків, для популяризації духовних цінностей та ін.

Член Всесвітньої Ради Миру (1977), почесний член Московської та Ленінградської духовних академій (1970, 1973). 1979 – почесний доктор богослов'я Будапештської Реформаторської Духовної Академії, а 1980 – доктор богослов'я Пряшевського богословського ф-ту. 1990 обраний Місцеблюстителем Московського Патріаршого Престолу. Голова Помісного Собору РПЦ. У 1990 єпископат УПЦ за ініціативою Філарета звернувся до Патріарха Московського і всієї Руси Алексія III архієреїв РПЦ про надання УПЦ самостійності і незалежності в управлінні. Того ж року Архієрейський Собор РПЦ надав УПЦ самостійність і незалежність в управлінні, а митрополит Філарет, як одноголосно обраний українським єпископатом, став Предстоятелем УПЦ з титулом “Митрополит Київський і всієї України”. У листопаді 1991 скликав Помісний Собор УПЦ, який прийняв рішення про повну канонічну незалежність (тобто автокефалію) УПЦ, але Архієрейський Собор РПЦ 1992 в цьому відмовив. Того ж року відбувся Всеукраїнський Православний Собор, на якому УПЦ об'єдналася з Українською Автокефальною Православною Церквою в єдину Українську Православну Церкву – Київського Патріархату. Собор визнав незаконним рішення Архієрейського Собору РПЦ.

З 1992 Філарет – заступник Патріарха Київського і всієї Руси-України, а у 1995 на Всеукраїнському помісному Соборі обраний Патріархом Київським і всієї Руси-України.

Автор понад 500 праць з богослов'я, педагогіки, філософії, етики, історії України і церковної історії. Зробив переклад українською мовою Біблії, переклав українською мовою і здійснив загальну редакцію книги протоірея Серафима Слобідського “Закон Божий” (2004) та ін.

Нагороджений орденами РПЦ, Александрійського, Антіохійського, Єрусалимського, Болгарського та Грузинського, Польського, Чехословацького Патріархатів та Церков, орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого I ступеня (1999), а також орденами “Дружби народів”, “Трудового Червоного прапора”, “Ярослава Мудрого” V і IV ступенів, найвищої академічної Нагороди Святого Володимира (2004) тощо.

У 2003 на Загальних зборах АН ВШ України обраний академіком (Відділення філософії).

Член Президії АН ВШ України з 2005.

СПОВІДУЙМО СВОЮ ЦЕРКВУ

Після прочитання статті “Роздуми про єдність Церкви” (“Церковний Вісник”, ч. 3, березень 2008, передрук із веб сторінки РІСУ), авторства Оксани Жаборинської, зробилося в душі дуже прикро, що освічена, культурна українка тур бується не станом Українських Православних Церков, які не можуть чомусь поєднатися в Одну Українську Помісну Православну Церкву і позбутися юрисдикційної залежності від чужих церковних центрів, головню від Москви. Навпаки! Ця пані дуже боліє, що це прямування до автокефалії і юрисдикційної незалежності є не лише чимось грішним і незаконним, але ще розбиває єдність Христової Церкви. Цікаво, що авторка вважає навіть такі радісні події, як упадок СРСР і відродження української державності якимись негативними явищами, бо вони у великій мірі спричинили тяж роздори в Московській Православній Церкві.

Вона пише: “На жаль, і сьогодні існують роз ділення в церковному суспільстві. Внаслідок реорганізації суспільно-політичного життя на початку 90-х років, виникли церковні розділення в Естонії, Молдові та Україні... християни поки дають межі Матері-Церкви, одночасно і втрачаючи і можливість спасення. Впродовж 15 років наша Церква сумує з цього приводу, всіляко закликаючи до збереження церковної єдності ... з усією Православною Повнотою”.

Дуже дивно, що для авторки найбільшою духовною цінністю є не самостійна Україна, не вільний український народ, не відродження Української Православної Церкви, тільки Московська Православна Церква, яка впродовж довгих століть завдавала нам так багато болю і кривд, поневолювала нас духовно і ще й сьогодні виступає проти нашої державності, української мови і культури, заперечує нам право жити вільним життям на своїй рідній землі.

І ця виразно протіукраїнська Московська Церква є для авторки єдиною Правдивою Христовою Православною Церквою, Церквою-Матір'ю”, тільки в ній є наше спасіння. Українських Православних Церков, УПЦ КП, УАПЦ авторка не визнає. На її думку, це не Церкви, тільки групи “розкольників”. Для неї існує тільки Московська, тобто “Руська Православна Церква”, це є “Церква, Главою Якої є вседосконалий Лікар – Христос, безумовно володіє благодатною силою лікування, а значить розкол, що існує в Україні, може і повинен бути вилікуваний. Двері не замкнуті. Хай кожен приходить зі смиренням, упокоренням свого серця і він буде з радістю прийнятий в єдину, святую, соборну і апостольську Православну Церкву, чим і знов знайде можливість спасення”.

На думку авторки, отже, всім православним українцям, які бажають жити своїм власним церковно-релігійним життям у своїй Українській Державі, на своїй рідній українській землі, треба щиро покаятись, визнати свої провини і наवर нутися, до “РуськоїПравославноїЦеркви”. І якраз ці думки авторки статті “Роздуми про єдність Церкви” дуже переконливо свідчать, що “Руська Православна Церква” приносить нам не спасіння, тільки духовне поневолення, робить нас неспосібними самотійно, критично думати і діяти. Тому в Українській Державі вільний український народ мусить мати свою власну, незалежну від чужих церковних центрів, Українську Церкву, як рівноправну одиницю Вселенської Христової Родини.

Це не є ніяка революція, ніякий розкол, чи ересь. У Православній Церкві автокефалія поодиноких Помісних Православних Церков є нормальним, законним явищем. Коли малі православні Церкви, такі як сербська, болгарська, румунська та інші є автокефальними, зі своїми власними патріархами, незалежними від чужих церковних центрів, то чому не може користати з права автокефалії і Українська Православна Церква великого українського народу, головню тепер, після відзискання нашої державної незалежності!?

Церковно-релігійні конфлікти в Україні створили не ми українці, але наші імперіалістичні сусіди, які своїми Церквами бажають знову поневолити нас. Зі Сходу наступає на нас Москва своїм “суперканонічним” православ’ям, а з Заходу загрожує нам польський римо-католицизм, бажаючи опанувати “КресиВсходне” і “ПольськийЛьвів”, а нашу УГКЦ зробити своїм “підніжком”.

Але є ще інший, дуже важливий аргумент, згідноз яким автокефалія є чимось істотним для Української Церкви. Цим аргументом є апос тольське походження Української Церкви. Під таким заголовком о. д-р Петро Біланюк видав у 1988 році свою наукову працю в англійській мові, з нагоди світлого ювілею Тисячоліття Хрещення України. Автор доказав, що перебування апостола св. Андрія Первозванного на Київських горах, благословення цього місця і пророцтво, що важливий церковний центр повстане там – це не якась тільки побожна легенда, але історичний факт, бо св. Андрій Первозваний дійсно перебував на цих українських землях і проповідував Боже слово.

У нашому літописі “Повість временних літ” літописець Нестор розказує, що св. Андрій вибрався вгору Дніпром і прибув на те місце, де сьогодні стоїть Київ. Тут він переночував, а вранці вставши, звернувся до своїх учнів і, вказуючи на Київські гори, вказав: “Чи бачите ті гори? Глядіть, бо на тих горах засяє Божа благодать, тут постане велике місто з численними

церквами!” Після цього пророцтва він вийшов на гори, поблагословив їх та поставив хреста, першого хреста на наших землях.

Варто теж пригадати, що Відступлення Київ ської Митрополії Царгородською Патріархією Москві в 1686 році було незаконним, бо Царгородського Патріарха Діонісія змусили до цього турки (для збереження миру з Москвою), а крім того одержав він щедрі дарунки з Москви: “трисорока соболів і двісті червоних”. Так, що Москва не може мати ніяких претензій до Української Православної Церкви. А коли мова про “під леглість”, то Київ в ніякому разі не може підлягати Москві, але Москва – Києву, бо це не з Москви, тільки з Києва розійшлося світло Христової віри на Схід Європи, також і до Москви.

Коли 29 червня 2007 року появилась у Ватикані декларація Конгрегації Віровчення, що заснована Христом Церква існує особливим способом у Католицькій Церкві, під управлінням Наслідників Петра і єпископів, що перебувають в повному сопричасті з Ним, то загально очікувано, що православний світ, а особливо московський Патріарх, гостро запротестує проти цього звороту Ватикану до римського централізму. Можна було очікувати, що тепер посиляться різниязки в сторону Риму про “владолубство”, папський тоталітаризм, намагання перетворити Церкву в якусь світську державну імперію тощо. Була також добра нагода для православних богословів висловити свою думку. Один із них (мабуть Євдокімов) ще давніше сказав, що Папа в Католицькій Церкві -це неначе “Четверта Божа Особа”. Але нічого такого не сталося. Критично zareагували тільки протестанти, головню англій канці, але не Москва. Можна було догадуватись, що церковна політика не дозволяла тут Москві забирати голос. Бо Ватиканська “остполітика”, яка визнає Церкву Московського Патріархату єдиною Канонічною Православною Церквою в Україні, є дуже потрібною Москві. Тому протестів не було. А для Царгородського Патріарха зв’язки з Ватиканом є дуже важливі для збереження свого престижу в мусульманській Туреччині. Тому і він мовчав.

Інші Православні Церкви також не заторкували цієї проблематики, може тому, що це внутрішня справа Риму, а римський централізм їм ніяк не пошкодить, бо вони не задумують єднатися з Римом. А сучасна важка ситуація в нашій, най більшій Східній Католицькій Церкві, нікого до цього не заохоче.

Дуже дивує нас також цей факт, що в статті пані Оксани Жаборинської немає цього традиційного московсько-православного осуджування Католицької Церкви, як найбільшого ворога Право слав’я. Навпаки! Є коротка, але дуже похвальна згадка про Католицьку Церкву, в якій церковна єдність дуже сприяє розвиткові побожності, святості, єдності з Богом. Ось і її слова:

“Коженхристиянин, що перебуває в спілкуванні з Католицькою Церквою, в слухняності її святим канонам, з досвіду знає, що означає перебувати в любові Христовій, перебувати в невимовній єдності з Богом”. Виглядає, що авторка ставить Московській Православній Церкві Римо-Католицьку Церкву та її централізм як приклад до наслідування.

Цікаво також, що авторка ні одним словом не згадує про нашу УГКЦ. Може тому, що ця Церква не є собою, не має власного “я”, не має власної ідеології, церковної політики, своїх власних візій на майбутнє. Є тільки якоюсь причіпкою, “обрядом” Римо-Католицької Церкви. Як уже згадано, авторка не визнає також Українських Православних Церков, а свідомих православних українців називає “ребеліянтами”. Все це свідчить про дуже критичний стан нашого церковного життя в Україні. Перший Митрополит відродженої в 1921 році Української Автокефальної Православної Церкви Василь Литовський сказав в одній зі своїх проповідей, що крім фізичних кайданів є ще духовні, церковні кайдани, бо і такі придумали люди і що з тих кайданів треба нам конечно визволитись.

Ці невидимі, церковні кайдани ще далі пригнічують нас і не дозволяють нам розумно і свobodно думати та діяти і найвища вже пора позбутись цих залишків чужого поневолення. Нашими дороговказами і світильниками серед цієї духової темряви та ідеологічного хаосу хай стануть нам Духові Велетні 20 ст., такі як Митрополит Василь Липківський, Митрополит Андрій Шептицький, Патріарх Йосиф і Патріарх Мстислав.

Особливим зарядженням Божого Провидіння, Патріарх Йосиф вийшов з важкої, довголітньої московсько-комуністичної неволі живим, здовгим, повним ентузіазму і духовних сил, щоб вказати нам єдиний правильний шлях до нашого церковно-релігійного, державницького і національного відродження. У своєму Посланні “Про Поеднання у Христі” (3 червня 1976 р.Б.), Блаженніший Патріарх звертається до нас ось такими могутніми словами: “Здаймо собі раз справу, скільки хитростівживають наші вороги, щоб піддержати розлам і роз’єднання між нашими Церквами. Будьмо собою! Дивімся на своє власне духовне добро, на спасіння наших душ – і тоді буде між нами єдність, в першу чергу на церковному полі, а опісля на національному і державному! Треба добро Церкви і Народу ставити вище своєї марної особистої амбіції і своїх особистих чи гуртових користей... об’єднавшись в одну, Помісну Українську Церкву під проводом Патріарха, станемо твердинею, об яку будуть розбиватись всі ворожі удари, так релігійні, як і політичні”.

Євген Іванків

“Єдина Українська церква буде – після мене і Володимира”

*Інтерв'ю святішого Філарета
з кореспондентом інформаційно-
аналітичного центру “ЛІГА”*

Патріарх незвіданої Української церкви Київського патріархату Філарет – про розкол, роль патріарха РПЦ Кирила та гонінь PussyRiot.

Кор: *Скандали, пов'язані з патріархом Кирилом, – конфлікт навколо квартири його родички, виступ PussyRiot – в самій РПЦ називають негатиивною інформаційною кампанією. Ви поділяєте таку думку?*

Кирило розтлумачив ці скандали як гоніння на Церкву. Але це неправда. Не може бути гоніння на Церкву, яка зрослася з державою. Держава захищає РПЦ та патріарха. Але те, що Росія не сприймає Кирила, й видно по протестах цих феміністок. Ну скажіть мені, в Україні теж гоніння на Церкву через те, що Кирила зустріли тут оголеними грудьми? Яке це гоніння?

Кор: *Чому церква з гонимої перетворилася в гонителя?*

Тому що диявол, який спокушав самого Христа, спокушає і церковних ієрархів. Кругом і завжди. Сили зла спрямовують дії проти найкрупніших церков. РПЦ – одна з провідних. Тому і нападки на РПЦ у зв'язку з цим сильніші, і спокус більше. В радянські часи були справжні гоніння. Адже були справжні мученики, знищені радянською владою. Ці ж ієрархи – не мученики. Тому, що вони будують своє земне благополуччя, свої резиденції, збирають величезні суми для свого збагачення. Тому сказати, що нападки на них безпідставні, не можна. Диявол б'є по слабким місцям.

Кор: *останній приїзд патріарха Кирила до України пройшов майже непомітно. У нього настала криза стратегії по відношенню до нашої країни?*

Україна вже не сприймає приїзди патріарха Кирила. По суті, жодного позитивного відгуку на його візит нема. Спочатку, коли він приїздив, збиралось багато людей. Зараз на його богослужіння велику кількість віруючих привезли з Росії. Головна мета візитів Кирила до України – загальноросійська політика. Покорити Україну, приєднати її до Росії в тій чи іншій формі. І оскільки Російська церква тісно переплела свої інтереси з державою, і дер-

жавна, і церковна влади діють в одному напрямку. Церква бажає підкорити Україну шляхом позбавлення УПЦ МП самостійності в управлінні.

Кор: Але ж справжніх прибічників відміни самостійності УПЦ МП серед українських архієреїв нема. Навіть серед союзників Кирила.

Якщо говорити про Іларіона (Шукало) чи про Павла (Лебеда), то вони не проти самостійності та незалежності. Але для того, щоб стати на чолі Церкви, їм потрібно пообіцяти Патріарху, що вони приведуть статут УПЦ МП у відповідності з статутом РПЦ. В чому ж суть? В тому, що РПЦ поділена на митрополичі округи, включаючи в себе декілька епархій. Якщо створити округи і в Україні, ніякої самостійності та незалежності в Українській церкві не залишиться. Тому що округи підпорядковуються безпосередньо Патріарху і Синоду РПЦ. Коли ми говорили про це, зі сторони УПЦ МП все спростовували. Поки сам митрополит Володимир не визнав, що така загроза існує. Тому він і намагається відмінити комісію з питань статуту УПЦ.

Кор: Але ж з точки зору церковного права простою комісією це зробити неможливо. Права широкої автономії УПЦ МП підтвердив Помісний Собор.

Справа в тому, що Москва ніколи не рахувалась з канонами в ситуаціях, які стосувались її інтересів. Візьмемо, наприклад, так званий Харківський Собор. З точки зору канонів він був незаконний. А його показали як спасіння Церкви. Коли приєднали до РПЦ прибалтійські епархії, які знаходились під омофором Вселенського патріархату, з канонами рахувались? Ні. Коли приєднували автокефальну Грузинську церкву, канони де були? Нічого не було б з точки зору РПЦ незаконного, коли б вони ліквідували самостійність УПР. Коли в 1992 році в Москві проходив Архієрейський Собор, мені прямо на ньому і сказали: “Ми вам подарували незалежність, ми ж її і заберемо”. І потрібно мати на увазі, що Церква з самостійністю та незалежністю в управлінні не є структурною Церквою. Якщо б УПЦ була автономною, тобто визнаною іншими Церквами – це була б міцна позиція. А самостійність і незалежність справа така – сьогодні є, завтра нема. Цей статус не передбачає визнання іншими Церквами. Питання структури УПЦ МП – це внутрішні питання Російської церкви, так там вважають. І Патріарх це чудово розуміє. Перепона для відібрання прав самостійності в управлінні – Київський патріархат. Якщо б нас на було, то Московський

патріархат не рахувався б з волевиявленням єпископа УПЦ МП. А чому він рахується? Тому що існує загроза: єпископи можуть перейти в Київський патріархат.

Кор: Але ж навіть формально процес приведення у відповідність статуту може розпочати тільки Архієрейський Собор УПЦ МП. Не нарахувати в Україні стільки промосковських архієреїв.

Формально це правильно. І переважна більшість єпископів вже заявили пр. те, що вони проти. Поки що митрополит Володимир може почувати себе спокійно. Але це –поки що...

Кор: Ви знайомі з Кирилом з молодих років, ще з того часу, коли він був вихованцем владики Никодима(Ротова). На початку Кирило відстоював єкуменічні позиції, і було помітно, що він бажає стати лідером православного світу. Всі ці амбіції зникли?

Не зникли. Бажання збудувати Православну Церкву на зразок Ватикану залишається. Я пам'ятаю часи, коли був живий митрополит Никодим (Ротов). Він говорив мені: "Владико, погляньте, наскільки могутня Римсько – католицька церква і яке безсиле православ'я. особливо Константинопольський патріархат". Всі думки митрополита Никодима були спрямовані на те, як зробити РПЦ такою ж зовні міцною, як Ватикан. І оскільки митрополит Никодим помер рано, патріархом він не став, його наслідник, вихований їм в дусі намірів реорганізації РПЦ, продовжує його справу.

Що робить патріарх Кирило? Масово посвячує в єпископи. Для нормального функціонування РПЦ така кількість єпископів не потрібна. Єпископи фактично перетворюються в простих благочинних. В РПЦ вже близько 250 архієреїв. Збільшена кількість єпархій шляхом розділу старих єпархій на декілька частин. Таким чином патріарх має намір показати, що РПЦ – найбільша Церква Вселенського православ'я. А якщо вона найбільша, то повинна бути першою серед усіх. І що його вплив, в тому числі на відносини з католиками, протестантами, набагато сильніший Константинополя. Йде боротьба. І Москва могла б довести свою перевагу, якщо б у складі Московського патріархату була уся Українська церква. Та оскільки існує Київський патріархат з ідеєю того, що в Україні повинна бути помісна Православна церква, то це зриває усі плани патріарха. Після відходу України РПЦ втрачає майже половину своєї структури й претендувати на першість в світовому православії не може.

Кор: Чому церкви повинні визнавати першість за Московією?

У світі зараз 15 загальновизнаних православних церков. І РПЦ більша, чим інші 14 разом узяті. Тому і патріарх Алексій говорив, що нема підстав Московському патріархату не бути першому серед усіх.

Кор: Такий підхід є папізмом?

Це схоже на папізм, і така тенденція в православ'ї існує, вона не нова. В тому числі зі сторони Вселенського патріарха. Він також не хоче бути просто першим серед рівних. І у Москві є таке бажання. Вперше про це мріяв ще патріарх Никон, якого, до речі, патріарх Кирило дуже поважає. Знову ця ідея виникла в часи Сталіна, в 1947 році. Тоді в Москві почали готувати Вселенський Собор для того, щоб Московський патріархат зробити першим. Та на цей Собор не приїхали голови грецьких церков. І Собор в 1948 році було зірвано, перетворившись в нараду. Потім все затихло, коли почались хрущовські гоніння на Церкву.

На разі РПЦ знову воз'єдналась з державою, відчула свою силу, зросла кількість віруючих, епархій. І ідея знову виникла. Авжеж, зовнішні сили Константинопольського патріархату та Московського не можна порівняти. У Константинополі нема навіть власного учбового закладу. Так що формальні підстави презентувати на першість у Москві є. Але при цьому не слід забувати слова Христа про те, що хто бажає бути першим, хай буде усім прислугою. А владою та величчю пишаться лише владики земні.

Кор: Один чоловік, який знав і владика Никодима, і патріарха Кирила, сказав цікаву фразу: "Відмінність між ними в тому, що Никодим людей любив, а Кирило ненавидить". Ви можете прокоментувати це?

Митрополит Никодим любив архієреїв. Навіть коли хто і працював проти Никодима, він їм пробачав. Щиро. Наведу приклад – Никодима (Ротова) та Никодима (Руснака). Ротов очолював місію РПЦ в Єрусалимі, а Руснак був його заступником. І в якості заступника постійно писав на Ротова доповідні, посилаючи їх до Москви. Коли Никодим (Ротов) очолив відділ зовнішніх церковних зв'язків, він всі ці доповідні прочитав і покликав архімандрита Никодима (Руснака), показавши їх йому. Руснак розплакався, впав на коліна, молив про вибачення. І Никодим (Ротов) вибачив. Він був не злопам'ятною людиною.

Кор: Кирило не вибачив би?

З Кирилом як з патріархом я не спілкувався. Одна справа, коли він був у мене у підпорядкуванні, інша справа зараз. Мені важко судити про те, як він веде себе з архієреями. Але напевно не так, як Никодим (Ротов). Кирило – людина не духовна. Його цікавлять зовнішні, земні інтереси.

Кор: Влада?

Так, влада.

Кор: В українському православ'ї нема нікого. Кого б можна було порівняти по масштабу та досвіду з Кирилом – окрім митрополита Володимира та вас. На фоні патріарха українське духовенство виглядає дуже блідо.

Інтелектуально Кирило вищеусіх ієрархів РПЦ. А духовно – ні. Відсутність рівноваги між інтелектуальністю та духовністю призводить до появи перегинів, що нами спостерігаються. Обрання Кирила патріархом було не самою вдалою подією для РПЦ. Патріарх Пімен був людиною малоосвіченою, але духовною. І від його обрання Церква не постраждала. Тому що поряд з ним були Никодим, Ювеналій, Філарет Мінський, які працювали своїм розумом, але під керівництвом церковного, духовного патріарха. Сьогодні ж на чолі РПЦ стала не церковна людина, і контролю над нею нема.

Кор: Що буде з українським православ'ям після того, як піде митрополит Володимир? Планам Москви заважає лише його беззаперечний авторитет.

Не варто вважати, що все залежить тільки від особистості. Багато чого, та не все. Після митрополита Володимира буде єдина Українська Православна церква. Тому що всі прийдуть до того, що в незалежній Україні повинна бути незалежна Церква. Після смерті Володимира ця тенденція посилиться. І рано чи пізно нам всім доведеться об'єднуватись.

Кор: Ви бачите себе главою цієї єдиної Церкви?

Ні, не бачу – ні себе, ні Володимира. Але коли помру я і помре він... Тоді все можливо.

Кор: Хто зможе очолити процес об'єднання, якщо авторитети підуть?

Бог бачить. Бог і поставить. Але єдина Православна церква України буде. Як роз'єдналися, так і об'єднаємось.

РОССИЙСКИЕ СМИ РАССКАЗАЛИ, КАК ПАТРИАРХ КИРИЛЛ СТАЛ МИЛЛИАРДЕРОМ

В 1990-е годы нынешний глава РПЦ, а тогда председатель Отдела внешних церковных связей Московского Патриархата (ОВЦС МП) митрополит Смоленский и Калининградский Кирилл “завоевал положение и сколотил состояние”, которое, позволило ему “в конце концов занять патриарший престол”.

До вступления на этот престол личное состояние Кирилла оценивалось некоторыми экспертами в 4 млрд. долларов.

Одним из источников получения доходов стал “сигаретный бизнес”. В 1993 году при участии Московской патриархии возникла финансово-торговая группа “Ника”, вице-президентом которой стал протоиерей Владимир Верига – коммерческий директор ОВЦС МП, которым руководил митрополит Кирилл.

Через год при Правительстве РФ и при ОВЦС МП появились две “параллельные” комиссии по гуманитарной помощи: первая решала, какую помощь можно освободить от налогов и акцизов, а вторая – ввозила эту помощь по церковной линии и продавала коммерческим структурам. Таким образом, большая часть помощи, освобожденной от налогов, распространялась через обычную торговую сеть, по обычным рыночным ценам.

Помимо фонда “Ника” ОВЦС МП в 1990-е годы выступил учредителем коммерческого банка “Пересвет”, АО “Международное экономическое сотрудничество” (МЭС), АО “Свободное народное телевидение” (СНТ) и ряда других структур.

Самым доходным бизнесом главы ОВЦС МП после 1996 года стал экспорт нефти по линии МЭС, освобожденного по просьбе Алексея Потаможенных пошлин. Митрополита Кирилла в МЭС представлял епископ Виктор (Пьянков), ныне проживающий как частное лицо в США. Ежегодный оборот компании составил в 1997 году около 2-х млрд. долларов.

ВОЛОДИМИР (КИРИЛ) ГУНДЯЄВ –ЯК МІЛІАРДЕР, ПАТРІАРХ РПЦ, ДИПЛОМАТ (ДЕЯКІ ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ)

В основу нашої статті покладено фактичний матеріал щодо особи Гундяєва, наведений в публікації відомого російського релігійного журналіста Сергія Бичкова під назвою “Митрополит из табакерки. Как-никак, а без Гундяева никак!”[1]. В названій публікації С.Бичков

принципово та об’єктивно висвітлює шлях становлення митрополита Кирила Гундяєва в усіх аспектах його діяльності, наводять приклади оцінки росіянами особи та діяльності Кирила, висловлює певні застереження щодо подальшої негативної ролі цієї особи як для Церкви так і для всього суспільства. Слід зазначити, що і автор публікації С.Бичков і ті хто дав оцінку особі Гундяєва є патріоти Росії, в більшості – віруючі люди. Тому немає сумнівів щодо щирості їх висловлювань. Український читач має оцінити наведений матеріал з урахуванням національних інтересів України, з якими так не хоче рахуватися Кирил Гундяєв уже перебуваючи на посаді Патріарха РПЦ.

Далі наведемо текст статті С.Бичкова з деякими скороченнями та нашими коментарями: “Нам часто докоряють в необ’єктивності при освітленні релігійних проблем. Мовляв, занадто ви упереджені і несправедливі до митрополита Смоленського і Калінінградського Кирила(Гундяєва). Багатьом росіянам він відомий як талановитий телепроповідник, енергійний і жорсткий єпископ, ворог експансії в Росії католицизму і протестантизму. І якої проблеми не торкнувся в Російській Церкві – тут же як бісик з табакерки вискакує владика Гундяєв. Розбираю редакційну пошту і думаю: чи справедливі ми, критикуючи владика?”

Підполковник запасу Олексій Зубарев пише: “За рядками статті (йдеться про матеріал “Тютюновий митрополит”) видна ваша тривога і щира стурбованість ситуацією, що склалася. Навіть деяка хльостка, вважаю, цілком виправдана. Те, що твориться, заслуговує не тихого осуду, а цілком чітких дій правоохоронних органів, податкової інспекції і МВС. Десятки храмів і монастирів лежать в руїнах, віруючі люди жертвують на відновлення такі потрібні і воістину сокровенні рублі, а верхівка Церкви

продовжує перебувати в тяжких гріхах і хабарництві. Розумію, не учора все почалося, не завтра закінчиться. Але повинне колись почати світати світло. Старий, але ще бадьорий і добрий патріарх (Алексій II – В.Б.) не відає, що твориться навколо, точніше – під самим його носом. Митрополит Кирило – права рука... і вже скільки років! Поява його на патріаршому престолі, упевнений, обернеться довгою і обтяжливою драмою для Церкви і вірян”. Є і різкіші відгуки. Художник Ірина Муравйова пише: “Я не бачу благодаті в Церкві, оскільки гендлярський дух вторгся в неї. Якщо Христос виганяв торгашів з храму, то митрополита Кирила треба гнати в шию”. Володимир Брядихин, військовий пенсіонер : “Оцінюю дії тютюнового митрополита Кирила як будь-якого іншого російського афериста, Козеняти або Березовського. Вони не лише антицерковні, але і спрямовані проти держави”. Подібні листи можна було б цитувати довго. “МК” розповідає про подвиги митрополита Кирила п’ятий рік. Але як і раніше він залишається постійним членом Священного синоду, очолюючи найбільш скандальний Відділ зовнішніх церковних зносин(ОВЦС) і відразу дві пограничні єпархії – Смоленську і Калінінградську. Він не може не знати про публікації газети. Після статті “Тютюновий митрополит” проблема торгівлі сигаретами була винесена на обговорення Архієрейського собору. Проти різко виступив нині покійний архієпископ Новосибірський і Бердський Сергій і віряни Новосибірської єпархії. Митрополитові Кирилу довелося вивертатися і брехати, стверджуючи, що гуманітарні сигарети випадково потрапляли разом з якимись моторами від холодильників і склопакетами. Спираючись на митні документи, ми встановили, що сигарети поставляла не якась незрозуміла фірма, а “Філіп Моріс Продактс Інк”. Сигарети йшли зі Швейцарії, з міста Базеля, Гютерштрассе, 133. Різноманітність марок сигарет вражає. Усі посилання в митних документах – на деякий договір про гуманітарну допомогу Російської православної церкви від 11 квітня 1996 року. Що ж до грошових потоків, які йшли через ОВЦС, то спроби митрополита Кирила спихнути все на “Ніку”(комерційна структура, створена владиною Гундяєвим при ОВЦС) не витримують критики. На тих же митних документах чітко позначено: “Виробник: RJR Tobacco(США). Продавець: ОВЦС Московської патріархії”. Більше того, вказана навіть адреса складу : м. Москва, Даниловский вал, 22, Данилов монастир. Так що завдяки турботам владики Кирила тепер і Данилов монастир увійде до історії як тютюновий...

Ось трохи нудних цифр, також почерпнутих з митних документів: “Штаб

гуманітарної допомоги Російської православної церкви(його до недавнього часу очолював архієпископ Калузький і Боровський Климент Капалин) при Відділі зовнішніх церковних зв'язин Московської патріархії(ОВЦС МП) зобов'язується здійснити фактичне ввезення в Російську Федерацію таких, що підлягають маркировці товарів у відповідності до митного режиму випуску до вільного обороту тютюнових виробів у кількості 96.591.000 пачок сигарет, помістити їх на АОЗТ "Павелецкая"... гарантійне зобов'язання ОВЦС МП на суму 15.840.924(П'ятнадцять мільйонів вісімсот сорок вісім тисяч дев'ясот двадцять чотири екю) “.

Після розглядів на соборі в 1997 році владика Гундяєв вимушений був частково згорнути і законспірувати гуманітарно-економічну діяльність. Більше того, він поміняв ключових людей в так званому Штабі гуманітарної допомоги при ОВЦС. На тому ж Архієрейському соборі в лютому 1997 року було прийнято рішення організувати Економічну раду на чолі з єпископом Орехово-Зуєвським Алексієм Фроловим. Рада повинна була стати підзвітною безпосередньо Святійшому Патріархові Московському і Всія Русі Алексію II. Проте незабаром Економічна рада знову опинилася при ОВЦС, а єпископ Алексій – безпосереднім заступником тютюнового владика Гундяєва. Тютюновий бізнес – один з самих прибуткових не лише в Росії. Американські тютюнові фірми, що поставляють сигарети в Росію, украй зацікавлені в тому, щоб тютюн надходив до нашої країни не як звичайний товар, а через канали гуманітарної допомоги. Західні фірми не платять митних зборів, а нечувана виручка розподіляється по-братськи і накопичується в швейцарських банках.

На початку 90-х років розгорівся скандал, пов'язаний з архівними документами КДБ. Несподівано з'ясувалося, що переважна більшість єпископату Російської православної церкви активно співпрацювали з органами держбезпеки. Верховна Рада створила спеціальну комісію. У 1992 році Архієрейський собор сформував свою комісію, яку очолив єпископ Костромський і Галичський Олександр. Поки священник Гліб Якунин і Лев Пономарьов, тодішні депутати Верховної Ради, розбиралися в кличках і завданнях, владика Гундяєв (кличка – агент Михайлов) проявив незвичайну кмітливість і почав скуповувати архівні документи. Сконцентрувавши потужну базу компромату, у тому числі і на патріарха, він впродовж останніх 10 років вправно маніпулював документами, затикаючи рот надмірно завзятим єпископам. Коли ж його намагається урезонити патріарх, раптом несподівано в ЗМІ потрапляють якісь папери, що бруднять репутацію Святійшого. На

жаль, робота депутатській комісії закінчилася нічим. А синодна взагалі не приступила до роботи.

Цілеспрямоване зайняття бізнесом отримало своє ідеологічне обґрунтування. Митрополит Кирило в інтерв'ю “Літературній газеті” признався: “...а як, власне, виживати Церкві в нинішній Росії, що реформується? Варіантів адже тільки два: або у своїй господарській діяльності Церква повинна стати повноправним суб'єктом ринкової економіки або їй належить віддалитися в економічну резервацію і приректи себе там на тихе згасання”. Тому він вирішив розширити сферу додатка своїх економічних інтересів. 17 грудня 1993 року був укладений договір про спільну діяльність з АОЗТ “АРТГЕММА”. Мета створеного підприємства – обробка і продаж алмазів. Тільки у 1995 році АОЗТ “АРТГЕММА” отримала від Комітету Російської Федерації з дорогоцінних металів і коштовних каменів ювелірних алмазів масою 2652,12 карата! Це вдвічі дивно, тому що, згідно із Статутом ОВЦС, він повинен передусім займатися дипломатичними проблемами.

Господарською діяльністю до 1997 року в Російській церкві займалося Господарське управління... “АРТГЕММЕ” в першу чергу знадобилися потужні особисті зв'язки митрополита Кирила в уряді і на митниці. Додаткова угода прямо вказує: “...організувати виділення Спільці державних квот на пойменовані вище дорогоцінні метали і камені (у тому числі ограновані алмази) організувати отримання Спількою під виділені квоти необхідної кількості дорогоцінних металів і каменів (у тому числі огранованих діамантів) з розстрочкою їх викупу на термін, що передбачається чинними правовими актами(...), організувати постійність виділення Спільці квот і отримання

під них необхідної сировини, постійно інформувати Спільку про хід ви-

конання зобов'язань Відділу". У договорі обумовлений і розподіл прибутку: "Спілка 65, Інститут 20, Відділ 15 відсотків". Особливим розділом обумовлена конфіденційність цього секретного договору. Підписали договір строком на 10 років митрополит Кирило (Гундяєв), президент АОЗТ О.А.Михайличенко і генеральний директор інституту В.И. Костиков. Через два роки діяльність "АРТГЕММЫ" перевіряла комісія Комітету Російської Федерації з дорогоцінних металів і коштовних каменів. Тільки за 1994 рік "АРТГЕММА" завдяки клопотанням митрополита Кирила отримала з Роскомдрагмета алмазів на 6 мільйонів доларів!

Незважаючи на те що в Статуті ОВЦС взагалі відсутня яка-небудь вказівка на комерційну діяльність, відділ постійно упродовж декількох років розширював сфери прибутку свого бізнесу. ОВЦС успішно займається туристичним бізнесом (Греція, Італія, Ізраїль). У Москві при безпосередній участі ОВЦС був придбаний супермаркет "Скобелевский". До речі, цей надзвичайно прибутковий вид бізнесу виявився для церковних дипломатів дуже невдалим, і через декілька років магазин був проданий за 2 мільярди рублів. Правою рукою митрополита Кирила в зайнятті бізнесом є його заступник – сумнозвісний архімандрит, нині єпископ Магаданський Феофан Ашурков. Як дипломат він виявився повністю профнепридатним. Зате фінансові проблеми вирішував з легкістю незвичайною.

Для зайняття бізнесом сумнівного толку митрополитові Кирилу довелося притягнути гідних співробітників. Незамінним радником владики став Сергій Житенев, в недавньому минулому – віце-президент Національного фонду спорту і права рука нині покійного Бориса Федорова. Тепер – повноправний хазяїн висотного готелю на Воробйових горах "Університетський". Активно залучені до бізнесу і родичі владики. Його сестра, Лідія Леонова, прописана в Смоленську, але постійно мешкає в Москві, є засновником і хазяйкою близько 300 тютюнових структур!

Мимоволі згадаєш легенду про царя Мидасе. Все, до чого він не торкався, ставало золотом. Так і тютюновий митрополит: золото безперервним потоком ллється в його кишеню. Але простежується дивна закономірність: усі фірми, засновані владикою Гундяєвим або при його безпосередній участі, незабаром лопаються або зникають. Тому, коли він у черговий раз спростовує газетні публікації, стверджуючи, що ОВЦС не володіє нерухомістю, не займається (вже!) алмазами або нафтою, в цьому є доля істини. Зате з'явилася макаронна фабрика в Смоленську, яку особисто опікає владики.

Дванадцять років владика очолював дипломатичне відомство Російської церкви, але похвалитися нічим. Вкінці зіпсовані стосунки з Константинопольським патріархом, дуже напружені з Єрусалимським. Російська церква втратила свої позиції в Естонії. Дуже хистке положення в Латвії. Зіпсовані стосунки з Грузинською православною церквою. Новоафонський монастир в Абхазії знаходиться в запустінні. Навряд чи варто згадувати про непрості і заплутані стосунки з католиками. Митрополит Кирило розігнав Чотиристоронню комісію, що успішно займалася налагодженням стосунків між греко-католиками і православними Західної України. Зате встановив прекрасні стосунки з протестантами. Владиці імпонує їх здатність до бізнесу. Минулого літа, знаходячись в США, провів переговори з представниками Єпископальної церкви. Правда, збив їх з пантелику своєрідним проханням: чи не можна перевести сотню мільйонів доларів у банки США через єпископалов?.

Навіщо владичі Гундяєву стільки грошей? Сам він стверджує, що прагне відновлювати зруйновані храми і монастирі. Кафедральний собор в Калінінграді, закладений в серпні 1995 року, так і не піднявся за 6 років вище за фундамент. На собор у Вязьмі владика збирає гроші по усій Росії. Більше того – нещодавно виступив із законодавчою ініціативою. Запропонував области усіх росіян новим податком на користь Церкви. Гроші потрібні Гундяєву для виборів. Він спить і бачить себе наступним Патріархом Всія Русі. Тим більше що усе необхідне для успіху, як йому здається, зроблене. У серпні минулого року змінений Статут Російської церкви. Тепер патріарха може вибирати не Маєтний собор, а всього лише Архієрейський. Гундяєв боїться мирян. А ось єпископами маніпулює цілком уміло. Кого налякає компроматом, кому усучить тисяч по 100 баксів. Так сподівається отримати необхідне число голосів. Забуває про одне: Святійший Патріарх Московський і Всія Русі Алексій II не збирається у відставку. Незважаючи на свої 72 роки, він бадьорий і уміло править церковним кораблем. Розрахунки владики Гундяєва – цілком земні: він не враховує того, що глава Церкви – Христос. Але Бога не обдуриш!”[1]. Вірогідно Бог то знає про афери Кирила Гундяєва, але його це, вочевидь, не дуже турбує.

Як знаємо, Кирил досяг своєї мети: став Патріархом РПЦ. Його діяльність нині сягає далеко за межі Росії. Об’єктом його особливої уваги є Україна. І це не дивно. Ще з часів Івана Грозного та Петра I Росія веде політику щодо приниження та знищення України, українців як нації.

І таку ж політику проводить нинішня російська влада при активній підтримці Російської Церкви. Суттєво в цьому допомагає Кирилу УПЦ Московського патріархату та й сучасна українська влада. Про це автор цієї статті писав, зокрема в своїх публікаціях (див.: Науково-інформаційний вісник, №4(75). – К.:АНБОУ. – С.28-34; Політичний менеджмент, №4 (49), 2011.- С.3-7).

Тільки єдність нації, підтримка дійсно українських Церков, їх об'єднання в єдину Помісну Православну Церкву приведе Україну та її народ до дійсної незалежності.

Московський комівояжер намагається як-тільки може перетворити Київ в столицю “русской церкви”, бо, бачте, Київ, за ним, є столицею “великої Руси” і “русский дух” має з'єднати православні народи навколо “русской-церковной администрации”. До чого йому незалежна Україна, як держава Київської Русі? Подавай йому Русь, де б Росія мала владу над усім “православним миром”. Така ідея є мета приїзду “святого отця” в Україну. Українці розгадали “святую” ціль вояжів Кирила в Україну, і зробили належні висновки.

Використана література:

1. Сергей Бычков. Режим доступу: http://www.compromat.ru/page_10804.htm
2. Личная жизнь Патриарха Кирилла (Гундяева) “неприкосновенна”, поэтому его пресс-секретарь отказывается отвечать на вопросы о квартире Патриарха, оказавшейся в центре судебного скандала.
Режим доступу: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=90978>
3. Бедный, бедный Кирилл (Гундяев).
Режим доступу: www.youtube.com/watch?v=IDaqhS6yq20
4. Романюк А. Ловці душ // Український тиждень, №30 (143), 23-29. 07.2010. – С.16-19
5. Патріарх Філарет.Київський патріархат хочуть знищити до літа./
Режим доступу: <http://www.news.ru.ua/> Неділя, 30 січня 2011р.
6. Держава та церква в Україні: чи настане гармонія відносин?/ Політичний менеджмент, №4 (49), 2011.- С.3-7
7. Діяльність УПЦ Московського патріархату як загроза українському суспільству/ Науково-інформаційний вісник, №4(75). – К.:АНБОУ. – С.28-34

В.Ф. Баранівський,
академік, д.ф.н., професор

ОСВІТА – ФАКТОР ДУХОВНОСТІ ТА СУСПІЛЬНОЇ ЗЛАГОДИ В УКРАЇНІ

З метою з'ясування проблеми, насамперед, звернемо увагу на співвідношення понять “освіта”, “духовність”, “злагода” з урахуванням їх змісту та особливостей прояву в сучасному українському житті.

Освіта, як суспільне, духовне явище, без врахування її змісту сама по собі ще не дає відповіді на запитання щодо характеру її впливу на духовність і злагоду. Не всяка освіта спроможна до зростання духовного потенціалу суспільства, толерантності у відносинах між людьми. Така спроможність з'являється лише при її певній аксіологічній спрямованості.

На сьогодні в Україні проблема аксіологічного спрямування навчального процесу в навчальних закладах є дуже актуальною. В різних навчальних закладах: державних, приватних, вищих, середніх, в різних регіонах країни проявляються дещо різні підходи щодо світоглядного спрямування студентів та учнів, щодо їх відношення до української державності, формування національної самосвідомості, відношення до релігії тощо. Звідси нагальна проблема в інтересах забезпечення належного виховання студентської молоді, забезпечення єдності українського суспільства звернути увагу на аксіологічну спрямованість навчального та виховного процесу. Причина одна – від змісту і спрямованості навчальних дисциплін, виховного процесу залежить духовна, морально-психологічна культура студентів. Саме тому сутність та спрямованість освітнього процесу в Україні мають бути націлені на духовне збагачення і творчу діяльність особистості, що розвиває свої здібності до самореалізації та створення умов для саморозкриття інших людей.

Звичайно, що при визначенні аксіологічної спрямованості навчально-виховного процесу потрібно враховувати як реалії сьогодення, так і прогнозовані перспективи суспільства. Саме враховуючи ці чинники, в межах розмаїття ціннісних орієнтацій, що можуть застосовуватись в процесі навчання, необхідно визначити пріоритетні цінності. Такими для України повинні бути цінності *гуманізму, людської гідності, патріотизму, демократизму, соціальної ініціативи та відповідальності, національної свідомості та самосвідомості*. Значною мірою саме ці цінності ввійшли в програмні документи, що визначають розвиток освіти в Українській державі протягом XXI століття.

Аналізуючи зміст навчально-виховного процесу у вищій школі України

та його вплив на духовність і злагоду, слід звернути увагу на стан методологічних, ідеологічних, морально-політичних засад розуміння перспектив розвитку суспільства, особистості. На сьогодні ця проблема є дуже складною, недостатньо вивченою та практично не вирішеною.

Вбачається, що на сьогодні система державного управління в Україні, зокрема управління освітою, недооцінює провідну роль світоглядних дисциплін у навчанні, науково-дослідницькій роботі. Широко рекламований методологічний, ідейно-політичний плюралізм в теорії та навчанні за певних умов веде до світоглядної “безхребетності” в наукових дослідженнях, у вихованні студентської молоді, проявляється в коливаннях при вирішенні конкретних питань щодо суспільних відносин, що також негативно впливає на політичну та інші сфери життя.

Демократизацію освіти сьогодні дехто розуміє як незалежність від суспільно-значимих аксіологічних цінностей. Аналіз свідчить, що значна кількість приватних, комерційних навчальних закладів в цьому аспекті не відповідають таким вимогам. Створені як конкуренти державним ВНЗ з метою підвищення якості освіти, вони часто перетворюються на комерційні організації, мало контрольовані державою і є джерелом доходів для їх фундаторів. Розбіжності в навчальних планах і програмах часто призводять до їх несумісності навіть в однопрофільних ВНЗ, що особливо характерно для гуманітарної освіти. За таких умов держава повинна посилити контроль за змістом та якістю навчального процесу в цих навчальних закладах.

Значну загрозу духовному розвитку та злагоді в суспільстві створюють різноманітні релігійні організації та секти. Вони все більше втягують молодь, інших людей в свої тенета, відривають їх від здорового, активного суспільного життя, від навчання, праці тощо. Звичайно, це ніякою мірою не служить процесу єднання та злагоди в суспільстві. Система освіти повинна принциповіше ставитись до питання щодо роз’яснення молоді та взагалі всім громадянам дійсної сутності та ролі релігії, окремих релігійних сект та формувань, розкривати їх наміри, шляхи їх здійснення та можливі наслідки.

Таким чином, суспільство безпосередньо та через відповідні органи влади має постійно регулювати та контролювати зміст і аксіологічну спрямованість навчально-виховного процесу в навчальних закладах, підпорядковуючи його, перш за все, найбільш важливим та суспільно-значимим інтересам суспільства. Освіта має ґрунтуватись на об’єктивних наукових засадах бачення та розуміння світу, суспільних процесів, що є найбільш надійною підставою для світоглядної та поведінкової єдності громадян. Зроблений

висновок ніякою мірою не означає, що автор недооцінює роль індивідуального, особистісного підходу до процесу навчання і виховання молоді в навчальних закладах. Але все ж ми повинні постійно пам'ятати, що без єднання та злагоди українське суспільство (як і будь-яке інше) не може існувати і розвиватись. А єднання людей можливе лише за умови спільності і єдності їх думок, поглядів та переконань.

В.Ф. Баранівський,
академік д.ф.н., професор

ПРО РОБОТУ РАДИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

Протягом січня-червня 2011 р. Рада молодих учених відповідно до вказівок Президента АН ВОУ і настанов Президії здійснювала свою роботу в декількох напрямках.

Здійснено публікацію 13 випусків (157-169) періодичного видання “Мова та історія”, котре тепер, з поточного року, виходить не як видання, що здійснюється за сприяння Ради молодих учених АН ВОУ, а безпосередньо як орган Ради молодих учених, що й зазначається на титульній сторінці кожного випуску у формулюванні: “Збірника наукових праць Ради молодих учених Академії наук вищої освіти України”. Таким чином, Академія тепер має ще один друкований орган.

Випущено 5 томів “Енциклопедії сучасних міждисциплінарних досліджень” під грифом АН ВОУ загальним обсягом понад 100 друк. арк.

Проведено круглі столи з питань викладання гуманітарних предметів у вищих технічних навчальних закладах, шевченкознавства, іміджу молодого викладача у ВНЗ, упровадження наукових результатів молодими вченими України та ін.

Надано серію консультацій студентам, аспірантам і молодим викладачам з питань розвитку мови, обміну науковою інформацією, взаємодії в науковому середовищі та ін.

Установлено контакти з молодими вченими низки вищих навчальних закладів Росії і Білорусії.

Ю. Мосенкіс,
Голова Ради молодих учених

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

На сьогодні і в подальшій перспективі підвищення конкурентоспроможності національної економіки в значній мірі буде залежати від удосконалення управління енергоємністю. Загострення енергетичної кризи у світі і в Україні (українсько-російські непорозуміння) спонукають до вдосконалення механізму мотивації щодо зниження енерговитрат на підставі прямих і непрямих форм стимулювання, зокрема таких як розробка галузевих індикативних планів споживання енергоносіїв, розробка альтернативних джерел енергопостачання та технологій енергозбереження тощо. Адже відомо, що в Україні у 2006 – 2008 роках вартість експорту природного газу була відносно низькою: у 2006 р. – 95 дол. США за тис. куб. м, у 2007 р. – 130 дол. США, у 2008 р. – 179,5 дол. США (у 2000 – 2005 рр. вартість російського газу складала в середньому 50 дол. США за тис. куб. м) [10]. Проте з 2009 року Російська Федерація різко підвищила ціну на природний газ: вже у 1 кв. 2009 року ціна газу для України становила майже у 2 рази більше – 360 дол. США за тис. куб. м, у II кв. – 270,95 дол. США, у III кв. – 198,34 дол. США, у IV кв. – 208 дол. США; відтак середньорічна ціна, виходячи з обсягів закупівлі газу, складала 228 дол. США за тис. куб. м [8]. Високою ціна газу є і сьогодні. За прогнозом НАК “Нафтогаз України” середньорічна ціна російського газу у 2012 році становитиме 415,77 дол. США за тис. куб. м (зокрема, у I кв. – \$416 дол. США, у II та III кв. – \$418 дол. США, у IV – \$413 дол. США) [6]. Висока ціна російського газу у поєднанні з високою енергоємністю української економіки, яка майже у 2,6 рази перевищує середній рівень енергоємності світового ВВП, негативно позначається на собівартості вітчизняної продукції та знижує конкурентоспроможність українських виробників.

Відтак на порядку денному актуальним завданням стоїть зниження рівня енерго – та ресурсоспоживання і формування оптимальної структури економіки. Цьому має слугувати державна політика управління із застосуванням необхідних важелів державного впливу на раціоналізацію ресурсоспоживання, формування дієвої системи контролю ресурсоемності. Для України, зокрема в умовах, по суті, найвищої у світі ціни на російський газ, управління енерго- та ресурсоспоживанням, а, отже, і конкурентоспроможністю підприємств набуває особливого значення. Росія в особі “Газпрому” за незначне зниження ціни на газ ставить умови, які можуть призвести до втрати незалежності нашої держави. Росія найближчим часом, ж нещодавно сказав відомий політик та економіст Джордж Сорос, може “проковтнути” Україну.

Досягнення конкурентоспроможності передбачає глобальне і регіональне управління. При цьому постає питання: чи сприяє регіональне управління глобальному, чи перешкоджає йому? Так чи інакше глобальному і регіональному управлінню можна протиставити корпоративне управління, за допомогою якого підприємствам вдається обходити національні інституційні рамки завдяки більш високій мобільності.

Управління конкурентоспроможністю національної економіки, на нашу думку, слід починати “знизу”, тобто від конкретних бізнесменів. Це вони можуть подати національним управлінням ідею про найбільш вигідні для реалізації своєї продукції регіони та країни. Глобальна економіка вимагає від підприємств прийняття індивідуальних рішень. Цей процес не має єдиного алгоритму, оскільки розвивається по-різному, залежно від галузей, ринків і підприємств, тому й не можна створити єдину формулу успіху для всіх підприємств. Для глобалізації нема твердих правил, проте є фактори успіху, до яких належать правильна комбінація продукт-ринок, тобто правильна стратегія і гнучкі організаційні структури, які дають можливість просуватись по всьому світу і пристосовуватись до місцевих умов. Таким чином, для успішної інтернаціоналізації підприємств необхідні гнучкість, рухливість і чуття щодо вибору локальних ринків.

В умовах глобалізації сильні ринкові позиції є для підприємств вирішальною умовою успіху. Це означає, що кожний продукт має мати власну характеристику і повинен відповідно продаватись. Вибираючи сферу діяльності, підприємство повинно враховувати, що на ринкових нішах діє правило: тільки диференціація продуктів і тим самим сегментування ринку дозволяє зберегти конкурентні переваги. Тому для підприємств, ж і раніше, актуальними залишаються питання: з якими продуктами і на яких ринках можна добитися успіху, ж для цього по-новому можна організувати ланцюг створення вартості, як розширити пропозицію технологій і закріпити позиції на ринку шляхом купівлі інших підприємств та цілих компаній.

Оскільки глобальна економіка відкриває нові ринки збуту і нові інноваційні центри, підприємства не можуть бути закритими системами, вони повинні бути відкритими для нових “чужих” ідей, “ноу-хау”, досвіду. Для ефективного вирішення питань використання інновацій і розробки нових продуктів підприємства мають бути все більш децентралізованими, що вимагає від них радикального перегляду принципів організації і нової культури. Глобалізації неможливо уникнути, навіть, якщо цього вимагає та чи інша політична партія. Страх перед глобалізацією свідчить про слабкість і страх конкуренції.

Сучасна багатовекторність конкуренції змінює класичні уявлення про конкуруючі підприємства як про такі, що мають схожість з погляду споживачів, до появи нетрадиційних конкурентів або можливості альтернативного використання реальними і потенційними споживачами своїх ресурсів. По суті, конкуренцію необхідно сприймати ж боротьбу за ресурси (кошти, час) покупців, а не ж завоювання пріоритету щодо продажу товарів на певному сегменті ринку.

На початку ХХІ століття теоретичні та емпіричні дослідження у сфері конкурентних відносин дозволяли сформулювати ознаки зміни природи конкуренції. Це, насамперед, трансформація ролі споживачів, що проявляється в активізації пошуку ними підприємств із необхідними стратегічними можливостями для створення бажаної цінності. Такий підхід передбачає реалізацію “класичного маркетингу навпаки”, коли споживач самостійно обирає для себе цінність (або її складові з можливих альтернатив) і цим впливає на ціну товару й політику підприємств у цілому.

Теоретично глобалізація – це не що інше, ж чиста конкуренція, у якій нема визначених меж і фіксованих правил, навпаки, правила гри постійно змінюються. Тому успішна глобалізація потребує, перш за все, регулювання підприємництва. Впевненість у глобальній грі може бути забезпечена лише завдяки власному компетентному управлінню, розробці ефективних стратегій, оволодінню комплексними структурами, оптимізації транснаціональних процесів і підготовці кваліфікованого персоналу. Оптимальної глобалізації не існує. Порівняльні переваги не можуть бути вічними, ситуація постійно змінюється. Успіх від глобалізації для тієї чи іншої корпорації; як і цілої країни, залежить від вдалого управління з боку керівників компаній, окремих підприємств і держави, інтереси якої повинні співпадати з інтересами національних компаній. Це викликає необхідність як на регіональному, так і на міжнародному глобальному рівнях посилити регуляторну роль держави, регіонів і компаній у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Урядові структури мають бути спрямовані, передусім, на підтримку закордонних операцій “своїх” транснаціональних компаній, просування вітчизняних товарів на ринки інших країн, а також на захист внутрішнього ринку через жорсткі вимоги до якості, екологічності, безумовної відповідності імпортованих товарів національним і міжнародним системам стандартів світу [2,284 -285]. На міжнародних ринках Україні слід розвивати інфраструктурні компанії; підтримувати їх на державному й регіональному рівнях.

Нині українські товари вже представлені у багатьох нішах, продукція вітчизняних товаровиробників користується попитом. Проте потенціал економіки України перевищує обсяги реалізації продукції за окремими, не системними контрактами. Зокрема, не можуть пробитися на зовнішній ринок продовольчі товари. Варто також нагадати, що СОТ, членом якої є Україна з 2008 року, обмежує дотації держав у певні галузі економіки, незважаючи на обставини й умови. Робиться це для того, щоб ціна була відносно однаковою на всій території ринку, що формується країнами-членами СОТ. Тому нові члени цієї організації зазвичай переживають складний період адаптації, що спричиняє перегляд галузевих структур економік цих країн. З-поміж комплексу наслідків, зокрема для АПК України, можна назвати зростання обсягів конкуруючого імпорту продовольства і сільгоспсировини. За таких умов зростатиме, насамперед, експорт соняшника і зерна. При цьому доцільно нагадати, що у 2011 році Україна збрала рекордний урожай зерна (понад 55 млн. тонн). Українські аграрії поки що отримують від уряду низку пільг, про які, у найближчому часі доведеться забути. Досвід Польщі, як члена СОТ свідчить, що очікуваного ефекту “відкритих дверей” для експортних потоків не відбулося. Свідчення цього – від’ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу. Якщо дотації сільгоспвиробникам буде обмежено, то АПК України може залишитися немодернізованим і демонструватиме стійке відставання від відповідних показників агросекторів країн-партнерів по Світовій організації торгівлі [2,288]. Україні в СОТ забезпечується реальна можливість для диверсифікації зовнішньої торгівлі. Адже Україна не тільки користується режимом найбільшого сприяння у торгівлі з країнами СОТ, але й має додаткові можливості для участі в європейському інтеграційному процесі і розвитку відносин з Європейським Союзом. Торговельні відносини з країнами-членами СОТ будуються на принципах передбачуваності і стабільності, з урахуванням можливостей справедливого вирішення торговельних суперечок за допомогою спеціальних механізмів СОТ. Це дозволяє певною мірою використовувати зони вільної торгівлі між Україною і країнами Балтії з виходом через центральну європейську юну вільної торгівлі на ринок західноєвропейських країн і сприяє підписанню домовленості щодо зони вільної торгівлі з країнами Європейського Союзу.

Лібералізація, як вимога СОТ, також передбачає спрощення доступу іноземних компаній на ринки послуг, зокрема страхових і банківських, зняття обмежень на ринку зв’язку та пошти і, внаслідок цього, сприятиме розвитку інвестиційного співробітництва з іншими країнами. Це, звичайно,

плюс. Але, оскільки Україна має дуже слабкі позиції на світовому ринку послуг, виступає як їх нетто-імпортер і має велике негативне сальдо, то у цій сфері можуть виникнути серйозні проблеми. Серед втрат, найбільш значними, слід вважати збільшення дефіциту у торгівлі послугами, витіснення слабких вітчизняних компаній потужними закордонними фірмами, втрату державного контролю за станом ринку послуг через відсутність опрацьованої системи державного регулювання зовнішніх зв'язків [2, 287].

У лібералізації законодавства щодо допуску іноземних банківських установ на територію України найважливішим питанням була відміна заборони на створення в Україні філій іноземних банків, що має для фінансового ринку й економічної сфери як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних, насамперед, можна віднести: зростання обсягів кредитних ресурсів, доступних для українських підприємств і населення, та зниження їх ціни; посилення конкуренції на ринку банківських послуг, що сприяє зниженню цін на банківські послуги та підвищенню їх якості, використання передового досвіду зарубіжних країн у сфері банківського обслуговування. Негативні наслідки проявляються через підвищення конкуренції між банками, а саме у посиленні тиску на українські банки з боку іноземних. Закордонні банки мають доступ до дешевших кредитних ресурсів та забезпечують вищу якість послуг. Внаслідок цього українські банки можуть не витримати такої конкуренції і змушені будуть покинути ринок [3].

На даний час членство України в СОТ посилює вплив на національну економіку, на методи управління зовнішньоекономічними зв'язками і характером взаємодії зі світовою спільнотою. Через це в державі створюються якісно нові системи митних зборів, митного оформлення багажів, ліцензування експорту та імпорту, сертифікації та стандартів, визначення походження товарів. (Проте все це буде перекреслено у випадку вступу України у Митний союз на чолі з Москвою).

Набуття Україною членства в СОТ – це сенс, насамперед, лише в контексті інноваційної стратегії розвитку, тобто у здобутті у подальшому вітчизняними підприємствами переваг в освоєнні зовнішніх ринків збуту інноваційної продукції. Подальший процес має супроводжуватись урядовими заходами, пов'язаними з утвердженням інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. Цей період Україні слід використати для прискореної модернізації і формування нових галузей національної економіки, захисту їхньої продукції на внутрішньому ринку від сильніших іноземних конкурентів шляхом збереження існуючих або навіть підвищення митних ставок.

Відтак, у контексті глобалізаційних процесів, Україні слід переглянути модель економічного розвитку, зважаючи, що потенціал економічного зростання за рахунок експорту сировини вичерпується; врахувати в економічній політиці держави ключовий висновок сучасного етапу світового розвитку щодо необхідності розширення середнього класу та зростання його купівельної спроможності як однієї з найважливіших рушійних сил економічного зростання, посилення конкурентоспроможності середніх і дрібних товаровиробників. Слід також стимулювати розвиток державного-приватного партнерства, у першу чергу, у сфері професійної підготовки кадрів, надання гуманітарної допомоги територіям, постраждалим від стихійних лих, врахувати під час реформування системи національної безпеки і оборони України необхідність підвищення ефективності її реагування на нові глобальні та регіональні виклики із загрози. Все це можливо подолати й досягти відповідних успіхів. Адже Україна в СОТ – це співучасть у зоні вільної торгівлі і поступова інтеграція України до Європейського Союзу, у якій зацікавлений, зокрема, середній і малий бізнес, оскільки шлях до Європи – це, насамперед, зміна моделі економіки. Але якщо ця модель буде подібна, наприклад, до польської, то наврядчи вона одержить консенсус в Україні.

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності України має ґрунтуватися не на наздоганянню, а на випереджаючому характері. Для цього слід перейти на інноваційний тип розвитку, сприяти здійсненню безперервної модернізації, яка ґрунтується на використанні як нових досягнень вітчизняної науки і техніки, так і інших країн. Глобалізація і подальша лібералізація для цього відкриває нові можливості. Політика лібералізації торгівлі сприяє посиленню конкуренції на товарних ринках через стимулювання міжнародного торговельного обміну. Міжнародна конкуренція зростає й за рухомі фактори виробництва, за приватний капітал. З'являється більше можливостей дія дроблення виробничих процесів та перенесення окремих процесів виробництва в інші місця і навіть інші країни. Проте, у багатьох регіонах сформований регіональний потенціал неможливо перемістити в інше місце. Це викликає необхідність в утворенні кластерів як основи підвищення функціонування економічних систем, у яких відбувається обмін інформацією щодо потреб у технологіях, матеріалах, послугах між виробниками, постачальниками, покупцями. Йде активізація незадіяного потенціалу (ресурсного, науково-технічного, соціально-економічного і т. п.), зростання конкурентних переваг на ринку всіх співучасників кластера у їхній конкурентній боротьбі.

Висновки. Управління конкурентоспроможністю національної економіки – це комплексний багаторівневий процес, який залучає на свою “орбіту” практично весь комплекс інструментів державної економічної політики. Відтак, цілком очевидно є об’єктивна неможливість одночасної реалізації усього комплексу завдань стратегії забезпечення конкурентоспроможності. Це спонукає до необхідності пошуку логічної послідовності заходів, які могли б забезпечити поетапну реалізацію відповідних завдань економічної політики. Поспів та намагання одразу “охопити неосяжне” призводитимуть переважно до марнування суспільних ресурсів та виникнення суттєвих макроекономічних диспропорцій, сумарний вплив яких на конкурентоспроможність національної економіки може бути протилежним від очікуваного. Між тим і зволікання із впровадженням радикальних заходів щодо зміцнення конкурентоспроможності національної економіки у глобалізованому середовищі вкрай небезпечні оскільки призводять до втрати можливостей реалізації навіть наявних конкурентних переваг національної економіки. Відтак, першочерговими, завданнями стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки України можна визначити: підвищення рівня продуктивності праці та наближення його до рівня високорозвинених країн світу, створення ефективної системи функціонування економіки та її суб’єктів, яка була б здатна в умовах жорсткої конкуренції забезпечити стабільний розвиток і зростання; формування стабільного конкурентного середовища за міжнародними нормами і стандартами, яке спонукало б до продуктивної конкуренції на глобальному рівні та надавало б можливості для ефективної конкурентної поведінки вітчизняних товаровиробників.

Література:

1. Борисенко З.М. Міжнародна конкурентна політика в умовах глобалізації світової економіки //Економіка України. -2005. —МІ. -С. 86-91.
2. Бочан І. О., Михасюк ІР Глобальна економіка: Підручник. -її; Знання, 2007.-403 с.
3. Долінний М.Другов О. Проблеми та перспективи підтримки банками розвитку економічних регіонів/У Економіка України. – 2005. -М9.-С. 4-11.
4. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації У Я.А. Жаліло Я.Б. Базилюк, ЯВ. Белінська та ін.; заред. Я.А. Жаліло. -К: ШСД 2005. – С. 388.
5. Резнікова О. Актуальні тенденції в динаміці показників глобальної конкурентоспроможності.[Електронний ресурс]: Доступно з <http://www.niss.gov.ua/articles> (379)/

І.Р. Михасюк,
д.е.н., проф., академік

ПОВЕРТАЄМОСЬ ДО НАДРУКОВАНОГО

ВІДЛУННЯ КОЗАЦЬКОЇ ВЕЛИЧІ

*Пам'ятник Іванові
Котляревському
в с. Горошине*

Сьогодні село Горошине Семенівського району Полтавської обл. – рідна домівка для людей, відданих своїй землі та хліборобській справі. Проте факти з історії села змушують згадати як віддалені в часі, так і хронологічно ближчі знакові події нашого минулого.

У XII ст. Горошин (д.н. Горошиного) був порубіжним містечком і мав захищати південні кордони Київської Русі від войовничих кочівників. А у XIX ст., під час франко-російської війни 1812 р., саме в Горошині з дозволу генерал-губернатора Полтавської губернії Якова Лобанова-Ростовського Іван Котляревський як відставний офіцер російської армії формує 5-й кінний козацький полк.

Формування полку передбачало можливість його функціонування як постійного козацького війська після завершення франко-російської війни. За організаційну роботу зі створення військового підрозділу Іванові Котляревському було присвоєно чин майора, а в Літературно-меморіальному музеї письменника (Полтава) досі зберігається прапор 5-го козацького полку, медаль, якою було нагороджено його творця, та листи до Я. Лобанова-Ростовського.

25 серпня 2012 р. у Горошиному відбулося урочисте святкування 200-ї річниці створення 5-го козацького полку. Долучилися до організації та проведення свята як чиновники, так і широка громадськість: пісенні, танцювальні та фольклорно-етнографічні колективи, педагоги, молодь тощо.

У своїх виступах представники обласної та районної влади наголосили на тому, що подібні свята відіграють важливу роль у патріотичному вихованні молоді та збереженні пам'яті про українську історію. Кінний колектив “Соколинний хутір” із Чернігівщини продемонстрував гостям свята свою майстерність та справжнє козацьке завзяття, а пісенно-танцювальний колектив “Полтава” обласної філармонії виступив перед учасниками з оригінальною музично-хореографічною програмою. Насамкінець почесні гості свята отримали в подарунок книжку місцевого краєзнавця Євгена Бутенка “Горошинці, козаки та воїни”.

Марія МАТВІЄНКО

ДО 175 – РІЧЧЯ О.О. ПОТЕБНІ

Олександр Опанасович Потебня народився 22 вересня 1835 року у с.Гаврилівка Полтавської губернії, видатний український і російський філолог-славист, член-кореспондент Петербурзької АН (1877). Закінчив Харківський університет (1856). У 1860 захистив магістерську дисертацію “Про деякі символи в слов’янській народній поезії”. З 1875 – професор Харківського університету. Розробляв питання теорії словесності, фольклору та етнографії, головним чином загального мовознавства, фонетики, морфології, синтаксису, семасіології. Багато зробив в області діалектології і порівняльно-історичної граматики.

У загальнотеоретичному плані досліджував в основному питання взаємини мови та мислення, мови і нації, походження мови. Найважливіші роботи: “Думка і мова” (1862), де він аналізує зв’язок мови і мислення; докторська дисертація “Із записок з російської граматики”, яка присвячена головним чином синтаксичним проблем (аналіз понять слова, граматичні форми, граматичні категорії тощо); “Із записок з теорії словесності” (1905).

О.О. Потебня брав участь у створенні української культури, розвиток якої він розглядав у тісному зв’язку з історією російської культури. Ім’я О.О. Потебні присвоєно одній з кращих аудиторій філологічного факультету.

На початку жовтня відбулася Міжнародна наукова конференція “Наукова спадщина О.О. Потебні в контексті розвитку європейської філологічної думки XIX-XXI ст. (до 175-річчя від дня народження О.О. Потебні)”. До Харкова прибули представники Росії, Білорусі, Литви, США та майже всіх міст України. Секційні заняття працювали із мовознавства (11 секцій), літературознавства (5 секцій), міфології, фольклористики та етнології, журналістики. Було подано близько 150 доповідей. Учасники відвідали музей історії університету, залу рідкісної книги та фонду О.О. Потебні, Харківські Художній та Літературний музеї та музей Г.С. Сковородини у с.Сковородинівка.

ЯК ВИМИРАЄ УКРАЇНА

Смертність в Україні почала збільшуватись із середини 60-х років ХХ сторіччя. У 1991 р. криві смертності і народжуваності перетну лись, почалась депопуляція українського на селення. Отже, за 20 років незалежності вимерло 12 % населення України, або кожен 8-й меш канець.

Найінтенсивніше вимирали люди Чернігівської обл. (21,9%), найменш інтенсивно – Закарпатської обл. (1,6 %), лише в м. Києві спостерігали приріст 5,2 %.

Міське населення України зменшилось з 35006,4 до 31186,0 тис, або на 10,9 %, сільське вимирало трішки сильніше – з 16795,5 до 14412,2 тис, або на 14,2 %. Найбільш інтенсивно популяція України вимирала між 1997 і 2003 рр. – у середньому по 459 тис. за рік, у 2003-2004 р. – у середньому по 260 тис і найменш інтенсивно в перші шість років – у середньому по 194 тис. на рік.

По регіонах смертність суттєво відрізня лась. Найбільшою вона була в Центральному регіоні – Вінницька, Житомирська, Київська разом із містом Києвом, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області. Загалом тут вимер май же кожен п'ятий мешканець (19,2 %). За ним ішли південно-східні області – Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська і Херсонська. Тут загалом вимерло 14,5 %, або кожен сьомий мешка нець. Найменш інтенсивно вимирали західні області – Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Во линська та Рівненська обл. Тут вимерло 5,1 % людей або кожен 20-й.

Найсильніше на вимирання українського насе лення впливає гостре отруєння алкоголем. Пам'ятаю, ще в 70-ті роки, тримаючи статистичний довідник про охорону здоров'я в Укра їні, я звернув увагу на різкий злам у смертності населення від гострого отруєння алкоголем у Західній Україні порівняно зі Східною. З тої пори ситуація змінювалась у гіршу сторону.

У 1983 р. у колишньому СРСР було прове дено дослідження про вживання алкоголю. У середньому на кожного громадянина при падало 8,3 л чистого (96°) спирту, випитого за рік. Це в межах велетенської країни, без ура хування релігійних і національних ознак; крім того, не враховувався самогон і якість, вірніше міцність, напоїв, що вживались.

Після 1983 р. ситуація різко погіршилась. Вважається, що 20 л чистого алкоголю на душу населення є тою межею, за якою на стає не лише психічна, а й фізична деградація особистості. Цей рубіж в Україні перейдено у 2000 році. Смертність від гострого отруєння алкоголем збільшилась в Україні з 1990 р. по 2010 р. у 2,2 рази.

Друге місце за силою впливу зайняло розлучення сімей. Українська класична література побудована на нещасливому коханні: він багатий, вона бідна чи, навпаки, вона багата, а він бідний і на шляху до щастя стоять непе реборні соціальні контрасти. Тепер роль цих контрастів значно послабшала, водночас роль шлюбу стала більш розлучень розмитою і непереконливою. У різні роки частота розлучень орієнтовно коливалась на рівні 50-60 % від числа шлюбів. Але на цьому загальному фоні відмінності між Заходом і Сходом залишаються суттєвими. Так, розлучення в Луганській області у 2,5 рази зустрічаються частіше порівняно з Закарпатською.

Третє місце зайняли аборти. За всю історію людства існувало три методи регулювання його чисельності: перший, що йде з первісних часів, це – вбивство народженої дитини, яка з тих чи інших причин вважалась нежиттєздатною; другий – це вбивство в утробі матері (аборти) і третій – недопущення вагітності (контрацепція). Україна використовує в основному другий метод, Європа – третій. Аборти в Україні дозволено з 1956 року і з тої пори вони за своїм розмахом перевищили народжуваність. Тільки в останні три роки аборти поступились народжуваності, що мож на пояснити стимулюванням народження дітей, так і відсутністю значної частки жінок фертильного віку, що знаходяться за кордоном.

Отже, за роки незалежності Україна втратила понад 6 млн осіб, але ще більше вона втратила, від абортів – понад 10 млн осіб.

Голяченко О.М.,
д.м.н., професор, Тернопільський державний
медичний університет ім. І.Я. Горбачевського

СТРАТИТИ НЕ МОЖНА, ПОМИЛУВАТИ

Вища освіта сьогодні в багатьох країнах, і в першу чергу в пострадянських республіках, зазнає істотних змін. Можна довго сперечатися про те, погіршується вона чи поліпшується, але багато чого (якщо не все), що відбувається сьогодні в освіті, просто диктується потребами й цінностями сучасного суспільства.

Представники старшого й середнього поколінь, і в першу чергу викладачі вишів, часто ремствують: мовляв, молодь сьогодні вже не та, що раніше. І підготовка в молодих людей слабкіша (особливо з фундаментальних дисциплін), і людям похилого віку в громадському транспорті рідше поступаються місцем, і нічого крім Інтернету їх не цікавить...

Що тут сказати? Я вважаю, що це далеко не так. Повірте, дуже багато серед сучасних школярів і студентів таких, які читають не тільки електронні книжки, дивляться не тільки бойовики, а знання одержують не лише із соціальних мереж. Одні з них прекрасно малюють, другі пишуть вірші, а треті власними руками майструють такі речі, що дух захоплює. Так, вони вже не такі як ми, але вони не гірші й не кращі за нас, вони просто інші. І це потрібно просто прийняти.

Завданням вищої школи в нас традиційно було не тільки якісне опанування вчорашніми школярами майбутньої професії, але й формування з них громадян. І викладачеві вишу в цій важливій справі відводиться далеко не остання роль [1, 2].

При цьому викладачам, особливо таким, що тільки-но розпочинають свою діяльність, необхідно твердо пам'ятати, що студенти “наскрізь бачать” своїх наставників, так само як і солдати своїх офіцерів, а заводські робітники своїх майстрів і начальників цехів. І можна скільки завгодно “роздувати щоки”, зображуючи із себе отакого ментора, але досить одного-двох запитань із боку студента, особливо такого, що вже працює за фахом, щоб учорашній аспірант опинився в дуже незручному положенні. Тому сьогодні викладачеві, який учить інших, просто необхідно постійно вчитися самому.

Навіть по закінченні багатьох років кожний випускник вишу згадає своїх викладачів найчастіше по одному або декільком їхнім вчинкам, що їх найяскравіше характеризують. І добре, якщо когось згадують як чудового й високоєрудованого лектора, що прекрасно відчуває та утримує аудиторію, або як високопрофесійного практика, здатного власними руками “з нічого

зробити все”. Гірше, коли спогади пов’язані з яким-небудь не дуже коректним або взагалі неприйнятним учинком викладача.

У цьому зв’язку взаємини викладачів і студентів у процесі їх навчання набувають великого значення.

У викладача, як і будь-якої людини, можуть бути різні неприємності, пов’язані з роботою, здоров’ям, обстановкою в родині. Однак, перед тим, як увійти до аудиторії, всі свої емоції й проблеми він повинен “залишити” за її дверима. Ні за яких обставин викладач не повинен зганяти свій поганий настрій на студентах.

Після того, як викладач увійшов до аудиторії, перше, що він має зробити, це *привітатися зі студентами* [3]. У цей самий час відповідно до правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу студенти, що перебувають в аудиторії, на знак вітання мають підвестися. При цьому вітання з боку викладача не повинне бути формальним, наприклад, у вигляді кивка або щось на кшталт кинутого на ходу “сідайте-сідайте”. Викладачеві слід зупинитися й, дивлячись студентам в очі, а не куди-небудь убік, досить голосно й чітко привітатися, переконавшись при цьому, що всі в аудиторії підвелися зі свої місць. Жодних проблем, якщо в аудиторії перебувають студенти однієї або двох груп, складності можуть виникнути в разі присутності в ній сотні й більш студентів: один або декілька з них іноді воліють просто відсидітися за спинами товаришів. Як зробити в цьому випадку? Звичайно, можна зробити вигляд, що ви нічого не помітили, однак, повірте, що наступного разу таких несумлінних студентів побільшає. Тому в цьому випадку можна порекомендувати повторити своє вітання, спрямувавши свій погляд на студента, що продовжує сидіти. Скоріш за все, втретє вітатися буде не потрібно: студенти самі зашикають на свого товариша, і подібна ситуація більше ніколи не повториться.

Взагалі, “правила гри” на заняттях викладач має довести до аудиторії на першому же занятті. При цьому одній із проблем є *запізнювання студентів* [3] (про викладача тут не може бути й мови). За багато років викладання в таких випадках я робив по-різному. Спочатку я або забороняв входити до аудиторії після мене, або просто зачиняв за собою двері зсередини на ключ. У цьому випадку студенти, які спізнювалися, не відволікали ані мене, ані своїх товаришів, і заняття проходили досить ефективно. Через кілька років, коли Київ став задихатися в транспортних “пробках”, а студенти почали сумішати навчання з роботою (особливо в

нічну зміну) я трохи змінює своє ставлення до запізнень студентів. Зараз я прошу, щоб ті, хто запізнюється на першу пару на 10–15 хвилин, входили до аудиторії мовчки, ні з ким не віталися, нікого не відволікали, займали вільне місце й включалися до роботи. Це позбавляє як викладача, що так і студента, що спізнився, від публічних пояснень, які в деяких випадках можуть принизити студента або перерости у взаємні образи, чого взагалі не можна допускати. Як показує практика, студентів таке людське ставлення з боку викладача дисциплінує, і вони намагаються не спізнюватися.

Викладач має *контролювати присутність студентів на заняттях*. Але чи варто проводити традиційну перекличку за наявності в аудиторії десятків студентів? Коли вчився я, те деякі викладачі в таких випадках робили перекличку лише однієї групи. Уважаю, що це не вихід. Я вже багато років роблю інакше: за пару хвилин до закінчення півпари (або пари) я проходжу уздовж одного із країв ряду довгих столів лекційної аудиторії й збираю листки (довільних форми й розміру) з написаними на них прізвищами студентів і груп, у яких кожний з них вчиться (це студенти роблять не поспішаючи протягом півпари). Під час збору листків я просто звіряю кількість студентів, що сидять за столами даного ряду з кількістю записаних на листку. На всю “перекличку” в аудиторії витрачається хвилина, не більше. Присутність же студентів на лекції я відмічаю у своєму блокноті вже після занять.

Одним з моментів, притаманних сьогодні, є наявність у студентів *мобільних телефонів*, смартфонів та інших чудес сучасної комунікаційної техніки. Звичайно, в ідеалі можна зажадати, щоб на заняттях студенти свої телефони вимкнули. Однак, сьогоднішнє життя надзвичайно непередбачуване, тому я прошу відключати лише звук, а в разі крайньої потреби дозволяю, також мовчки й без дозволу, потихеньку вийти з аудиторії й відповісти на дзвінок. Цікаво, але студенти абсолютно не зловживають цією можливістю й користуються нею вкрай рідко.

Далі автори статті [3] торкаються питання про те, як *звертатися викладачеві до студентів*. Я абсолютно впевнений, що жодним чином не можна виділяти зі студентів “любимчиків” і ставитися зі зневагою до явно невстигаючих студентів. При цьому вважаю, що до студентів необхідно звертатися по імені та по батькові (особливо молодим викладачам, щоб не ставити себе й студентів у нерівні умови). Повірте, після середньої школи вчорашнім школярам надзвичайно приємно таке ставлення до себе. В нашій країні, як

варіант, прийнятний також варіант звертання “пан” і “пані” і далі ім’я студента, наприклад, “пані Ольга”. Якщо ж викладач старшого віку й дозволяє називати студента просто по імені (але тільки повному імені), то в кожному разі звертатися потрібно тільки на “ви”, незалежно від віку студента. При цьому я згадую свого викладача – доцента 1917 року народження, що читав нам досить складний курс “Розрахунок і конструювання машин та апаратів хімічних виробництв”, який завжди підводився з-за столу, коли до нього звертався студент, що стояв.

Іноді у викладача виникає проблема, *що робити, коли до нього звертаються з питанням, на яке він не знає відповіді*. Однозначно можна порадити – жодним чином не можна робити вигляд, що це елементарно й відсилати студента до книги або іншого джерела. Згадую випадок, коли один з досить самовпевнених викладачів на запитання однієї зі студенток-вечірниць про конструкцію специфічного теплообмінника відіслав її до книги, у якій відповіді на це питання не було. Не знайшовши в книзі потрібної інформації, студентка знову підійшла до цього викладача разом з рекомендованою ним книгою, на що той невдоволено відповів, що вона погано шукала. І як після цього студенти мають ставитися до такого викладача?

Тому в цьому випадку можна порадити визнати, що Ви цим питанням володієте не повною мірою, але наступного разу обов’язково надасте докладне пояснення.

Але ж нерідко студенти спеціально задають викладачам каверзна запитання, щоб “прощупати” його професійний рівень. Так було й із мною, коли я тільки починав викладати в студентів-вечірників, основу яких становили висококваліфіковані робітники, техніки й конструктори флагмана хімічного й полімерного машинобудування – київського заводу “Більшовик”, а також його спеціального конструкторського бюро. Нерідко, повертаючись після занять по домівках, студенти на кінцевій зупинці тролейбуса займали декілька сидінь і протягом години, поки ми їхали на окраїну міста, задавали мені різні запитання. Уже після випуску вони зізналися, що перевіряли мене, який годився багатьом з них у сини, на ерудицію. І тим більше приємно, що зустрічаючись із багатьма з них і зараз, вони шанобливо звертаються до мене на “ти”, але по батькові. Можливо, це стало можливим, у тому числі й тому, що я був одним із двох викладачів кафедри, які всі досить складні лабораторні роботи із процесів та апаратів хімічної технології проводили самі, не звертаючись за допомогою до ла-

борантів (оскільки вважали, що не маємо морального права вимагати від студентів того, чого “не відчули” самі).

І ще одне. У будь-якій ситуації викладач має завжди дотримуватися свого слова, навіть якщо згодом надана їм обіцянка трохи суперечить новим обставинам. Немає нічого гіршого, ніж діяти за принципом: “Я – хазяїн свого слова: захотів – дав, захотів – взяв назад”.

Навчання – процес обоюсторонній. Я вже згадував, що викладач просто зобов’язаний “тримати себе у формі”. Особливо це стосується сучасних телекомунікаційних технологій, коли студенти з окремих питань розбираються набагато краще деяких професорів, які вирішили, що їх численні дипломи й атестати жодним чином не можуть поставити під сумнів їх професійний рівень.

У середині 1990-х років в Україні зі зрозумілих причин виникли проблеми з оперативним ознайомленням учених і викладачів із сучасною науково-технічною, патентною й нормативно-технічною документацією. Проводячи зі студентами-вечірниками заняття з курсового проекту з процесів та апаратів хімічної технології, на черговому занятті ми вивчали матеріали, застосовувані в хімічному машино- та апаратобудуванні. Під час розгляду марок вуглецевої сталі звичайної якості я із упевненістю звертався до ГОСТ 380–88. Одна ж зі студенток обережно зауважила, що замість нього вже діє ГОСТ 380–94, до якого внесено певні зміни в позначення марок зазначених сталей. У перерві я підійшов до студентки й довідався, що вона працює головним бухгалтером Київметалу, тому через неї проходять бухгалтерські документи, у тому числі й із зазначенням металопродукції з посиланнями на відповідну нормативно-технічну документацію. Так, завдяки студентці, що працювала навіть не за фахом, я вчасно розібрався з даним питанням.

...Постійно спілкуючись з найдивовижнішими й найталановитішими представниками людства – студентами, іноді стаєш свідком таких їхніх вчинків, за які їм доводиться відповідати. Саме в таких випадках перед тобою і постає вічне питання: “Як поступити: покарати чи ні?”. І виникає воно далеко не зненацька, бо, як засвідчує досвід, саме ті студенти, яким ти пішов назустріч уперше, дуже часто оступають знову (хоча я дотепер вважаю, що студентів у більшості випадків потрібно давати можливість виправитися). І тут я завжди пригадую випадок, який стався зі мною.

...Коли одна з головних транспортних артерій міста – Брест-Литовський

проспект “перетворювався” на проспект Перемоги, я, як і більшість киян, переходив його верхи, ігноруючи нещодавно збудовані підземні пішохідні переходи. Якось, у черго вий раз поспішаючи з тролейбуса до рідного політехнічного інституту, я почув неприємну трель міліцейського свистка й побачив на тому боці проспекту стража порядку. Враз усі пішоходи, навіть старенькі бабусі з ключками, які до цього ледве пересували ноги, кинулися врозтіч, і з численних порушників чомусь лише тільки я залишився сам на сам з міліціонером.

– Сержант Петренко, – представився він. – Порушуємо, юначе, правила дорожнього руху. Чому не користуємося підземним переходом?

– Але ж так зручніше, подивіться – усі так ходять. До того ж і машин майже немає, – почав я виправдовуватися.

– Може бути, може бути... – виймаючи з планшета квитанцію, відповів він, – але все одно доведеться сплатити ти штраф. З тебе три рублі.

Треба було рятувати вміст свого гаманця.

– Товаришу сержанте, Ви що – але ж я студент і для мене це досить серйозні гроші, – у моєму голосі почулися схвильовані нотки.

– Та все я розумію! Але якщо я зараз тебе відпущу, то завтра ти знову порушиш, а якщо сплатиш штраф, то, я впевнений, наступного разу ти так не зробиш, – філософськи зауважив він.

Я відчув, що сперечатися марно, і з жалем розпрощався з “троячкою”.

Найцікавіше те, що міліціонер виявився непоганим психологом: досить тривалий час я користувався виключно підземними переходами й переходив вулицю лише на зелене світло світлофора. Невдовзі я з деякою тривогою помітив, що став надто правильним, але все встало на свої місця, коли батько, прийшовши одного разу зі служби, між іншим розповів про дружину свого товариша, яка нещодавно повернулася з чоловіком з Європи (він служив у Групі радянських військ у Німеччині).

Після її повернення до Союзу знайомі стали помічати, що перед переходом вулиці вона мимовільно кладе руку на праву сідницю, а коли раптово чує звук міліцейського свистка, то цей рух взагалі стає аж надто очевидним. На обережне запитання мого батька її чоловікові він з явною неохотою розповів, що одного разу, тільки-но приїхавши до Німеччини, дружина за звичкою переходила вулицю на червоне світло, коли раптово підскочила: постовий мовчки (і без жодних штрафів!) зі всього маху ударив її своєю гумовою палицею трохи нижче талії, надовго “відбивши” бажання порушувати правила дорожнього руху...

От і тепер, коли від тебе часто залежить якщо не доля студента, то бодай його сти пен дія, часто ловиш себе на думці, що поступово починаєш розуміти хірургів, яким іноді доводиться робити людині боляче, аби згодом вона почувала себе здоровою.

Однак для того, щоб Ваш рішення було єдино правильним, просто необхідно знати причини, з яких даний студент оступився (не підготувався до екзамену або вчинив правопорушення). А для цього викладач, особливо якщо він куратор академічної групи, має знати про студентів якнайбільше [3] (але в межах дозволеного з погляду морально-етичних норм).

Згадується випадок, коли, читаючи лекції студентам не свого факультету хімічного машинобудування, а хіміко-технологічного (тобто “чужим” студентам), я звернув увагу, що один зі студентів, який першу лекцію сидів на першій парі, зненацька “зник” до кінця семестру. Потрібно сказати, що для дуже старанних у цілому студентів-хіміків це було абсолютно не характерно. І от екзамен. Заходить цей студент, бере екзаменаційний білет, переглядає й просить поміняти. Я дозволяю, але при цьому зауважую йому, що заміна білета передбачає зниження екзаменаційної оцінки на один бал. Він погоджується. Я, у той час ще досить молодий викладач, подумки починаю потирати руки: за відверте ігнорування лекцій я й так зібрався його провчити, а отут ще й заміна квитка! Усього хвилин за десять студент проситься відповідати, після чого я чую таку відповідь, яку за наступні двадцять років я не пригадаю: повну, чітку, ґрунтовну. Додаткові запитання також не викликали жодних труднощів. Я поцікавився, що ж збентежило його в першому квитку, після чого пояснив йому незрозуміле для нього питання. Зрештою, поставивши йому “четвірку” (про що дотепер жалкую), я вибачився перед ним і поцікавився, чому він не відвідував мої лекції. Його відповідь мене збентежила: “Ігорю Олеговичу, у мене проблеми зі слухом і навіть сидючи на першій парті, мені дуже складно все почути”. На моє запитання, чому ж він не підійшов до мене на початку семестру й не пояснив ситуацію, він відповів, що йому було якось ніяково...

Через кілька років, працюючи доцентом і одночасно виконуючи обов’язку заступника декана з навчально-виховної роботи, я стикнувся із ситуацією, коли до деканату надійшов “папір”, з якого випливало, що студентку таку-то було затримано службою охорони супермаркету (тоді це ще було в дивину) при спробі винести булочку й ще якісь продукти харчування.

Студентку я цю добре знав: приїхала вона з далекого села, була з багатодітної родини й проживала в гуртожитку. Особливими успіхами в навчанні не відрізнялася, хоча дуже намагалася, до того ж за результатами останньої сесії вона залишилася без стипендії.

Через старосту групи запросив її до деканату. Вона ввійшла, присіла на стілець і, втиснувши голову в плечі, спрямувала свій погляд у підлогу. На мої запитання вона майже не відповідала і була готовою до будь-яких наслідків. Дивився я на неї й самому було не по собі. Потім зненацька для себе запитав, чи скінчилися в неї сьогодні заняття. Одержавши позитивну відповідь, я встав і зі словами “Добре, йдемо!” вийшов з кабінету. Розмовляючи на відвернені теми, ми дійшли до їдальні... Пізніше вона мені зізналася, що думала, що я веду її до міліції. Минуло більше за десять років, але дотепер щороку вона вітає мене з першим вересня, Новим роком, днем народження й 23-м лютим.

З роками в мене виробилося правило: “Якщо ти сумніваєшся, як зробити, роби на користь студента”. І це зовсім не означає, що Ви заграєте зі студентами: просто викладач має завжди залишатися Людиною. Очевидно, неспроста один з навчених життєвим досвідом моїх професорів, більшість із яких отримали освіту ще або до, або під час Великої Вітчизняної війни і яких ми дуже боялися, але в той же час нескінченно поважали, називав студентів “нашими годувальниками”, маючи на увазі те, що у викладача доти є робота, поки існують студенти. Тому в кожному студентові викладач повинен бачити не тільки учня, але свого колегу, нехай ще не занадто сформованого, але все-таки колегу. Повноцінним професіоналом він ще стане, а от Людини в протилежному разі з нього може й не вийти...

Література

1. *Вахитова С.Г.* Педагогическая зрелость и пути её достижения// Высшее образование сегодня. – 2010. – № 8. – С. 64–66.
2. *Симонов-Емельянов И.Д.* Подготовка научно-педагогических кадров: опыт эффективного решения// Высшее образование в России. – 2010. – № 6. – С. 56–62.
3. *Рябов В.Д., Чернова О.Б.* Психология общения преподавателя и студента// Alma mater (Вестник высшей школы). – 2012. – № 1. – С. 92–94.

Мікульонюк І.О.,
академік

ЯК НЕ ТРЕБА БУДУВАТИ ДЕРЖАВУ

1917 року, коли на Батьківщині відбувались визначальні для неї події, Володимир, Мордвинів примхою долі опинився на Тереку, серед чужих людей – терських козаків та кавказьких тубільців. Прагнення було одне і виразне: якомога швидше вирватися з Кавказу і повернутися на рідну Україну.

16 лютого 1918 року з Владикавказа почався його шлях на Батьківщину. Їхав потягом через Армавір. Пасажири з тривогою вслухались у гомон гуркотіння гармат – деś за обрієм кубанські козаки вели боротьбу проти більшовиків...

Під Ростовом Володимир потрапив “уже в цілком большевицьку зону, і те, що я там бачив, – згадував він, – тяжко описати. Те ганебне знущання над людьми і те безглузде винищення людей людьми, в котрих прокинувся раптом хижий звір, – не може бути змальовано і найяскравішими фарбами... Та це ще були пуп’янки, тут ще не почувалося того безмежного національного антагонізму, що довелося мені спостерігати пізніше”.

Хоч і з труднощами, Володимир все ж дістався Катеринослава. Далі поїзди не ходили: комендант станції пояснив, що біля Знам’янки – бої. Та оскільки на станціях, зокрема і на вокзалі Катеринослава, скупчилися переважно військові, яким “сам дідько був за брата”, то їхня рішучість і відкрила дорогу на північ: під прикриттям кулеметів, всупереч волі коменданта, який обіцяв кожного, хто порушить його заборону, розстріляти, потяг рушив на Кременчук.

На Батьківщину Володимир Мордвинів повертався з важким почуттям. Він зауважив, що на більшості станцій, які траплялися по дорозі, військовими комендантами або комісарами майже виключно були “сопливі жидки” віком від 18 до 25 років (у своїх спогадах автор рішуче зазначив, що не є юдофобом, а лише констатує факт).

У Кременчуці Володимир став свідком двогодинного бою між німецькими військами, що підійшли із заходу, та більшовиками, які тікали з міста. Бій відбувся під станцією Потоки. Хоч більшовики чинили запеклий опір, та все ж були вщент розбиті німцями...

Лише на початку квітня Володимир Мордвинів досягнув мету своєї подорожі – й опинився в Києві. В столиці української демократичної республіки не було чути української мови – попри те, що вона була визнана

державною. “Навіть на Кавказі, -стверджував Мордвинів, – частіше чув я рідну мову...”

Його зачислили на попередню посаду в Державному банку – касиром. Незважаючи на те, що “було віддано силу наказів про українізацію у всіх галузях діловодства й суспільного життя”, попри те, що більша половина службовців київської контори Державного банку були українцями за походженням, навкруги лунав “всепонятний”, а з усіх закутків чулося “глузування з українців, або, як... тоді висловлювались кацапи, “щірих”, діловодство ж велося на такому неможливому жаргоні, що його не міг би зрозуміти ні українець, ані кацап...” В усьому відчувалося щось непевне, “старшина банківська дивилася на справу українізації як на щось тимчасове й напружено чекала... повернення до старого російсько-монархічного ладу”.

Одного дня ці люди справді прокинулися в монархічній державі – тільки не російській, а українській. До влади прийшов Павло Скоропадський, якого на з’їзді хліборобів обрали гетьманом. На думку Володимира Мордвиніва, “гетьман Скоропадський був усім чужий і нікому не відомий”, тоді як члени Центральної Ради “були всім відомі старі українські діячі”. В цій фразі Мордвинів зраджує свою невійсько-вість – адже Скоропадський був відомою (і популярною!) фігурою у військових та вільно-козацьких колах, та й у колах російської аристократії. Інша справа, що він досі не брав участі в українському русі. Але ж кожний починає своє сходження із першого кроку. Та й що з того, що Володимир Винниченко віддавна був відомий як літератор і революціонер, а Михайло Грушевський – як історик? Головне ж, як вони використали свій досвід – на користь чи шкоду Україні.

У своїх спогадах Володимир Мордвинів поставив запитання: “Що спричинилося до такої великої катастрофи, до тяжкої, сумної трагедії цілої, колись великої, нації?” Якби на це питання випало відповідати мені, то я якраз і вказав би на діяльність Винниченка і винниченків – україномовних більшовиків у вишиваних сорочках. Це справді була одна звагомих причин нашої національної катастрофи.

Саме люди цього типу і розвалили Українську Державу Гетьмана Павла Скоропадського. Павла Скоропадського, який зі шкільної лави мріяв про те, що прийде час і він стане “малоросійським гетьманом”. Ба більше, з дитячих років він вірив у свою зірку, переконуючи товаришів із Пажеського корпусу, що обов’язково буде гетьманом.

Збереглося цікаве свідчення дійсного статського радника камергера Володимира Гурка, що, коли Павло Скоропадський справді став Гетьманом України, честолюбство у нього настільки “розігралося”, що він “мріяв про збереження звання гетьмана і після Відновлення Росії”. Сучасники стверджували, що Скоропадський хотів, визволивши Росію від більшовизму, приєднати всеросійський престол “домалоросійського гетьманства. Російські шовіністи були обурені тим, що гетьман скрізь підкреслював своє “щире українство” через “посилене вихваляння українських славнозвісностей – Шевченка і Мазепи”, до того ж, за висловом Володимира Гурка, “совершенно зря клейма будто бы испытанный Украиной в течение двух с половиной веков русский гнет”...

Після входження Директорії до Києва в середині грудня 1918 року під спів козацьких переможних пісень, у Республіканському війську, зазначав Мордвинів, “почалася червоно-більшовицька агітація”, під впливом якої українські частини почали переходити на бік червоних. Чому ж українські частини не виявили відпорності до московської агітації? Чи тому, що більшовицька пропаганда винниченків підготувала малоросів до сприйняття комуномосковських гасел, серед них і найголоснішого – “грабуй награбоване!”...

Директорія в Києві надовго не затрималася. Вже наприкінці січня 1919 р. почалася евакуація державних установ. Тікали від Красної армії на Поділля, до Вінниці. Та населення Поділля, знесилене п’ятилітньою війною і розпропагандоване більшовиками, “дуже неприхильно поставилось до нашого війська”, стверджував Володимир Мордвинів. “У кожному місті й містечку, в кожному селі”, де розташовувалися частини Армії УНР, “доводилося все брати зі зброєю в руках”. Населення бачило в українському війську “не своїх, близьких людей, що йшли вмирати ради них же, ради їх же визволення, а ворогів”.

Блукаючи разом з урядовими інституціями Україною, Володимир Мордвинів врешті опинився в Рівному, де якийсь час налагоджував роботу в Рівненському відділі Державного банку, а 1 червня 1919 року добровільно зголосився до відділу Сірожупанників, що на той час доформовувався в Тернополі після тяжких боїв на Волині. “Те безладдя, що панувало Тернополі в той день, коли ми виступали на Збараж, – писав Володимир Мордвинів, – не надається до висловлення”. Подібне безладдя супроводжувало весь шлях Директорії. Анархія була і в Києві, й у Вінниці, в Рівному та Любарі.

У складі українського війська Володимир Мордвинів “походом” пройшов усе Поділля і наприкінці серпня 1919 року опинився під Одесою. Цей похід він описав у невідомому мені дописі.

У другій половині листопада 1919 року причвалав він, “голодний, обдертий і хворий”, до Кам’янця – напередодні окупації його поляками. З’явився у банк. Директор банку Кость Клепачівський виділив своєму колишньому працівникові “кутик” і прийняв його на роботу, давши таким чином можливість “трохи очухатися”.

Потім була “безглузда евакуація з безпечного Кам’янця до небезпечного Проскурова”. Володимир на цей раз не поїхав із державними установами, а лишився в Кам’янці. Евакуйоване майно “загинуло в Проскурові, – цінності було розграбовано, а урядовці повтікали до Польщі”. Дехто повернувся до більшовицької зони окупації. “Лише невеличка частина державного скарбу врятувалася від цієї катастрофи, – свідчив Володимир Мордвинів, – решта ж найбільших цінностей у мільярдах золотихкарбованців”, яких би надовго вистачило, щоб провадити війну та утримувати уряд, “загинула по-дурному” через “нерозторопність, а може, й злочин”...

У серпні 1920 року В. Мордвинів вступив до Українського державного університету в Кам’янці-Подільському та став на службу рахунковим урядовцем до Подільської фінансової палати. Згодом записався козаком до охоронної сотні банку, яку очолював Іван Несходовський. Невдовзі почалася чергова евакуація. “Знов при цій евакуації я побачив те ж безладдя, ту ж нерозпорядимість та розгубленість вищого начальства, що були й перед тим причиною Проскурівської катастрофи...”

Цінності, що ще залишилися, врешті-решт, було помалу цілком розкрадено в Ченстохові з благословення міністрів фінансів... Багато урядовців, бувших директорів та Міністрів, забезпечивши себе про чорний день копійкою, постриглися в попи й тепер десь на Волині навчають народ, як треба будувати державу”, – так закінчив свою оповідь студент Української господарської академії в Подебрадах Володимир Мордвинів.

ДМИТРО ДОНЦОВ

Дмитро Донцов – непе ресічна по-
стать в українській культурі. Це ім'я опо-
вите чи не найбільше радянськими псев-
доміфами. Він був персоною нон-грата в
курсах української літератури за радян-
ських часів і не знайшов свого чільного
місця й адекватного осмислення за ново-
го часу. Сьогодні в де яких українських
колах(зокрема, на Півдні і на Сході) за
Донцовим закріпився шлейф українсько-
го “фашиста”, який ледь не підспівував
в унісон Гітлеру й Муссоліні. Постать
Донцова – це біла пляма в історії укра-
їнського гуманітарної думки початку ХХ
століття. Щоб заповнити цю прогалину,
Науково-ідеологічний Центр ім.Д. Дон-
цова підготував серію томів, які б відо-

бражали політичні, літературні, куль-
турологічні, філософські погляди Дон-
цова, в такий спосіб заповнивши лакуну.

Цього року побачив світ другий том із заявленої серії – “Дмитро Дон-
цов. Літературна есеїстика”, який з'явився через вісім років після виходу
першого. Відповідальний редактор і упорядник тому – літературознавець
Олег Баган, а літературний редактор-відомиймоознавець Ярослав Раде-
вич-Винницький (літературним редактором першого тому був письменник
Ігор Римарук). Другий том побачив світ у дрогобицькому видавництві “Від-
родження”.

А 28 вересня в книгарні “Є” з ініціативи Києво-Могилянської академії
(та, зокрема Центру дослідження сучасної літератури В. Панченка) відбула-
ся презентація цього видання, модераторами якої були президент НаУКМА
Сергій Квіт і Олег Баган.

У цьому томі зібрало есеїстку на літературні теми всіх періодів жит-
тя та творчості Дмитра Донцова, хоч її переважну частину становлять
твори вісниківського періоду (1920-1939 рр.) та три збірки повоєнного
часу: “Правда прадідів великих” (1952), “Поетка вогнених меж: Олена
Теліга” (1953) і “Туга за героїчним” (1953). Цей масив вибраного по-

вно передає світоглядно-моральні основи творчості й концепцію автора. Більшість есеїв передруковуються в Україні вперше. Як зауважує Олег Баган, керівник науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова: “Книга вибрала творів Д. Донцова “Літературна есеїстика” підготовлена з дотриманням певних принципів. Передусім видавничій редакції йшлося про те, щоб якомога повніше передати твори автора, присвячені літературним темам, тому в одній книзі зібрано його есеї за 50 років творчості.

Друга засада – публікація творів усіх чотирьох головних періодів творчості – раннього, періоду Першої світової війни, міжвоєнної доби, повоєнного часу.

Третя засада – лінгвістична адаптація текстів до основних норм сучасного українського правопису з урахуванням тих доповнень, які вперто не дозволяють запровадити владні кола, позаяк ці доповнення відбивають органічність і пластичність української орфоєпії та орфографії і виходять із традиційної (несоветської) української правописної норми. Окремі надто застарілі і чужомовні слова, які можуть виявитися незрозумілими для нинішнього читача, замінено відповідниками сучасної української мови. Книжки Д. Донцова “Дві літератури нашої доби” і “Незримі скрижалі Кобзаря” буде перевиданої наступним томом у серії “Вісниківська бібліотека”.

Парадоксально, але, як зазначили на презентації у книгарні “С” О. Багані С. Квіт, Донцова до початку ХХІ століття не знали в його рідному Мелітополі. Сьогодні мелітопольські читання Донцова більшою мірою – річ суто формальна, як данина якомусь незрозумілому культурі; ці читання не знаходять суспільного відгуку. Схід, зокрема й Мелітополь, – світ, вихований на радянських міфах, у яких воляки УПА – фашисти, а Бандера – кат усіх радянських людей, не може прийняти Донцова, не може адекватно зрозуміти його світоглядну позицію. Ця частина України, безперечно, є Україною, але поки що, здається, вона так і не знайшла себе у великій Україні.

Позиція Донцова – це не редовсім позиція європейського інтелектуала, який розумів Україну як питому складову європейського історичного й духовного простору. Мушу сказати, що Донцов – це людина, яка мала блискучі знання з давніх культур, яка читала надзвичайно багато, яка здобула вищу освіту в Петербурзі. Тому погляд Лондона завжди підкріплений численними фактами. Він неогрубо говорить про те, що

Україна має від'єднатися від російського простору. Донцов проаналізував російську філософську думку, ґрунтовно вивчив російську літературу, щоб збагнути відмінності між європейським та російським типом мислення. По-друге, Донцов писав, що розрив між Шевченком, Стороженком, Котляревським і Грушевським, Драгомановим значно більший, ніж зв'язок між попередніми сторіччями. Україна почала себе від Шевченка, але відмахнулася, не засвоїла здобутків барокової культури, не усвідомила Сковороди, який є представником європейських тенденцій гуманітарної думки (зокрема європейського просвітництва). Для Донцова європейська й українська культури існують у тягlostі, нерозривній єдності. Він глибоко аналізує Шевченка у статті “Пам'яті великого вигнанця”, але з першого ж речення по рівнює його з Данте. Шевченко був змушений залишити свою Батьківщину, так само й Данте був вигнанцем із Флоренції, через що страждав, і ці страждання відображено в “Божественній комедії”.

Подібне порівняння свідчить про високу філологічну культуру автора. Донцов – людина колосального інтелекту, який вільно читав європейськими мовами – англійською, німецькою, іспанською, польською, французькою тощо. Часто він використовує за епіграф у своїх статтях фрагменти з оригінальних європейських праць і творів.

Донцов жив у тому часі, коли людство вірило в настання нової цивілізаційної ери, люди вірили, що вогонь революції знищить біди минулого і приведе людину в нове життя. Для цього потрібно було обрати правильний дороговказ.

Донцов, здається, багато в чому випередив свій час – він писав про те, що Леся Українка – людина середньовічної культури, в якій існувало поняття Бога й Істини, а не правди, підтасованої під потреби розуму. Порятунком для Донцова часом пов'язаний із цим поверненням до середньовічної метафізики. Цю саму ідею майже через півстоліття висловить американський теоретик Гаролд Блум.

Донцов розумів, що Україна (можливо, це звучало трішки “бравадно” і часом занадто емоційно) має перестати відійти від духовного світу Росії, бо Росія належить азіатському світу, а Україна – простору європейського діяльного духу, який прагне розвитку, а не стагнації. Дозволимо собі досить розлогу цитату: “Назагал тип, пануючий в російській літературі, се тип безвольної людини, а має він там невичерпаний запас нюансів. Російські класики, – пише наш сучасник, російський про-

фесор Ященко, – в суті, речіне класики, бо нездатнівиховати сильних, енергій них, морально здорових лю дей. Що характеризує героїв нашої літератури? Моральна слабість і бажання виправда ти сю слабість хибами самого життя... Мрії про будучність іповна нездібність здійснити сі мрії в теперішності, нездіб ність до акції, до творчої бор ні. ЧацкійГрібоєдова, що втікає перед огидою життя... Рудін та інші Гамлети Тургенєва, Обломов і Райський Гончарова – безплідні балакуни і нероби, епілептики Достоевського, звихнені істоти Чехова, “лініє люди” – ось типи російської лі тератури...

Се людина без власної во лі, що без принуки ззовні кроку не зробить.

...дакак-то устроєн русский человек (писав Гоголь в “Мертвих душах”.- Д.Д.) как-то не может без понукателя...

...русский человек – какой-то пропащий человек. Хочешь всё сделать – и ничего не можешь. Всё думаешь – с завтрашнего дня начнешь новую жизнь, с завтрашнего дня сядешь на диету, – ничуть не бывало: к вечеру того же дня так объешься, что только хлопаешь глазами и язык не ворочается, как сова, сидишь, глядя на всех...

Ось влучна характеристика всіх Рудіних російської літератури. Багато хочуть – і нічого не можуть. Непомірний апетит – і жодної волі. Оновлення цілого світу в проєкті – і “хлопанье глазами” на ділі”.

“Європа і Росії – се два культурні континенти, розділені океаном взаємного непорозуміння. Се непорозуміння відбивається і в літературнійтворчості” – писав Донцов.

Ми ж і досі не оцінили ро лі Донцова у формуванні української модерної літератури, не співвіднесли його спадку з аналогічними тенденціями в європейських літературах і культурах початку ХХ століття, зокрема в іспанській, де тема національного відродження, формування націоналізму як ідейно-світоглядної позиції постає актуальною після 1898 року в працях Унамуно, Ортеги, Вальє-Інкалана та ін. Подібні дослідження ще чекають на своїх авторів.

Дмитро Дроздовський

І ПРОЛУНАВ ПОСТРІЛ У КВАРТИРІ ПИСЬМЕННИКА...

Це сталося 13 травня 1933 року в Харкові. Теплого сонячного ранку Микола Хвильовий – неофіційний лідер тодішнього українського красного письменства, творець літературно-політичної течії, яку названо було “хвильовизмом”, запросив на товариський сніданок найближчих друзів своїх видатних письменників Миколу Куліша, Григорія Епіка та Олеся Досвітнього. Не було хіба що Аркадія Любченка – захворів.

Микола Григорович був у доброму настрої: жартував, сміявся, кепкував над собою і навіть співав. Се децю дивувало друзів, бо достеменно знали про його страшний душевний стан напередодні. Однак щиро підтримували настрій автора “Ва льдишенів” і “Синіх етюдів”, пам’ятаючи, як він любив число 13 в календарі.

Ось він вийшов на балкон і – треба ж таке! – у дворі письменницького будинку “Слово” (невдовзі його наз вуть “Крематорієм”) побачив одного зі своїх ворогів-вуспівців, кинув йому якийсь жарт. Відтак повернувся до друзів. “Над чим зараз працюєш?” – запитали в нього. “Почав новий роман” – “Прочитай фрагменти” – “Гм... – всміх нувся якось загадково, гарзд, почувте останній розділ роману”. І, окинувши несподі вано серйозним, пильним пог лядом товариство, хутко прой шов до свого кабінету, щільно причинивши за собою двері.

Побратими стали очікувати письменника з рукописом. За пала чомусь тривожна тиша. Та враз її розітнув револьвер ний постріл. Друзі й рідні метнулися до кабінету. Микола Хвильовий... головою й руками завалився на свій письмовий стіл, що його заливало кров’ю...

Заціпеніло дивилися. Мов чали. Бо знали, що відбувалося напередодні.

...Наприкінці квітня двоє од нодумців – Микола Хвильовий і Аркадій Любченко – поїхали (на заводській бричці) по се лах. Під’їжджаючи до першого зустрічного села Гамаліївки, письменники побачили, як “згинці бродили кволі людські постаті, порпаючись у масній квітневій грязюці: визбирували торішнє зерня. Гнилувате, цві ле, однак – зерно”.

Моторошна картина: трупи попідтинню. І охлялий голос го лови сільради: “Половина села вже вимерла”.

Їздили. Вбирали у зболені душі найбільшу трагедію українського села за всю його історію, їм розповідали про випадки канібальства; їм показували ями, куди скидали мертвих і напівмертвих, що мусили вмирати серед трупів...

Хвильовий перший скаже правду про голод 33-го в Україні. Се – на письменницьких зборах – по приїзді до Харкова: – ...Цей голод – явище свідома організоване. Голод і розруха – хитрий маневр, що би одним заходом упоратися з “дуже небезпечною” українською проблемою... Колізія тільки починається. Ця сталінська п’ятирічка – лише третій акт нашої драми. Два маємо ще попереду. Але чи вистачить на них нашого залізного терпіння? (За спогадами “Аркадія Любченка в книжці “Його та ємниця”, Париж, 1966).

І сталося так, що йому, Хвильовому, першому забракло “залізного терпіння”. Бо в ті ж дні – на початку травня 1933-го – пережив ще одну драму: ГПУ заарештувало Миколиного побратима, однодумця, талановитого письменника Михайла Ялового (літературний псевдонім – Юліан Шпол) – автора психологічного роману “Золоті лисенята” (1929) – твору, написаного з позицій “хвильовизму”.

Як реагував на це Хвильовий? Став телефонувати в ГПУ, в ЦК КП(б)У. В різкій, категоричній формі вимагав звільнення письменника. А у відповідь – крижаний холод новоспечених катів. Збагнув, що Юліана розстріляють. Як і інших колишніх “ваплітян”, як і його, Хвильового (ВАПЛІТЕ – Вільна Академія пролетарської літератури – письменницька організація, яку створив і очолював Хвильовий з 1925 по 1927 рік, куди входили найкращі письменники України). Так, по нього прийдуть як по ідеолога “хвильовизму”.

І Микола Григорович став таємно писати... Передсмертні листи.

Їх знайдено в шухляді письмового столу, залитого кров’ю.

“...Арешт Ялового – це розстріл цілої Генерації. За що? За те, що ми були найщирішими комуністами! Нічого не розумію. За Генерацію Ялового відповідаю перш за все я, Микола Хвильовий. “Отже”, як говорить Семенко... Ясно... Сьогодні прекрасний сонячний день. Як я люблю життя – ви й не уявляєте. Сьогодні 13. Пам’ятаєте, як я був закоханий в це число? Страшенно боляче... 13.V.1933 р. Микола Хвильовий.”

Отже, у своїй промові після поїздки селами Микола Хвильовий говорив пророче і про “колізію”, що “тільки починається”, і про наступні “два акти драми” (репресії та розстріли). Як геній, він умів “видіти й провидіти”.

І ще деталь, яку обминають дослідники. Про новий роман. За свідчен-

ням Аркадія Любченка, Хвильовий почав писати роман “ідейний”, суто “совєтський”. Почав і... не зміг. Бо він, Хвильовий, **МІГ ПИСАТИ ТІЛЬКИ ПРАВДУ**.

Що він зробив із рукописом роману, видно з його перед смертної записки до доньки дружини Миколи Григоровича – Любові Григорівни Уманцевої, яку любив безмежно: “Золотий мій Любисток. Пробач мені, моя голубко сизокрила, за все... Свій нескінчений роман, між іншим, вчора я знищив не тому, що не хотів, щоб він був надрукований, а тому, що тре ба було себе переконати: знищив – значить, уже знайшов у собі силу волі зробити те, що сьогодні роблю... Прощай, мій золотий Любисток.

Твій батько – М. Хвильовий. 13.V. 1933 р.”.

А ще він не хотів, аби його торкалася брудна рука люмпенізованого чекіста, аби підло стріляли йому в потилицю. Він сам, своєю мужньою рукою поставив над своїм життям ось таку крапку. Свинцеву. **ЩО ВТРАТИЛА НАЦІЯ?**

Передусім – яскраву, самобутню, сильну і надзвичайно впливову Особистість, якій немає аналога ні в українській, ні у світовій історії. Силу впливу на літературний процес, на письменників Хвильовий мав таку, як Олександр Довженко – в кінематографі.

Найвиразніше характер Хвильового визначив його за пеклий опонент – критик Володимир Коряк (котрого енкаведисти згодом розстріляють як “ворога народу”): “...Істинно: Хвильовий сам хвилюється й нас хвилює – п’янить і непокоїть, дратує, знесилює і полонить. Аскет і фанатик, жорсткий до себе й до інших, хворобливо вражливий і гордий, недоторканий і суворий, а часом – ніжний і сором’язливий, химерний характерник, залюблений у слово, у форму мрійник”.

Унікальне явище в українській літературі – літературний портрет Хвильового, що його створив майстер художньої деталі й “геній спостережливості” Аркадій Любченко. Се йому належить вигук: **О ЦІ НЕПОВТОРНІ, НЕЗАБУТНІ ОЧІ ХВИЛЬОВОГО!**”

Міг Аркадій Любченко єдиним містким словом визначити неповторну грань характеру Хвильового: “Невеликий на зріст, але жилий, **УЧЕПИСНИЙ**” (виокремлення моє – С.П.). А міг Любченко багато гранність вдачі Хвильового, його духовну велич, емоційну глибину, діалектичну суперечливість і водночас цілісність могутньої натури автора “Вальдшнепів” показати в розгорнутій манері, зокрема – через очі письменника (що є неповторним не лише в українській, а й у світовій літературі): “...З-під сукняного козирка чітко проступали густі вигинисті ті, широко розкинуті, як орлині

крила, і дуже рухливі брови. Смагляве обличчя, позначене кількома різкими характерними зморшками..., мало диво вижну властивість зберігати якийсь невлесний відбиток молодості, ясніло повсякчас внутрішнім відрухом енергії, веселкуватої сміливості, усмішкованої задержаності. Тільки в куточках невеликих губ іноді стигла затятість, ще лепи міцно стискалися, і коротке підборіддя уперто кам'яніло...

Але все заступали й за все промовляли очі. Ці великі, справді прекрасні очі, темні, як лісові озера, бездонні, як саме життя. Змістовна втома і тиха, м'яка зажуреність мліли в них під час спокою. Скільки тоді вгадувалось простої природжевої глибинної мудрості, сердечної людяності, найніжнішої теплоти! Але щойно порушувався цей спокій – яким настороже ним блиском спалахували вони; який нестримний вогонь займався, яке буяння, полуміння і гроза. Нічого не хотіли то ді вони знати, крім найчистішої чесноти. Нічого не можна було приховати від їхнього занурливого проймаючого натиску. Тривожна їхня допитливість загірала, вивертала чужу душу і, лише дійшовши істотності, твердо відчувши правду, бодай гіркотну, але правду, – почи нали втихомирюватись. А коли траплялося щось радісне чи смішне, вони, його очі, переймалися таким щедрим і щирим світлом, наче ніколи не зазнавали духовного болю і втоми. З них, з найзатейливіших їхніх куточків, з отих золотих жаринок випромінювалась сила-силенна добронної соняшності, осяйно-го чудесного захвату. Тоді без посередності нагадувала дещо первісне, цілинне, мов непо-рушене ще дитинство. І тоді повнота радості вихлюпувалась через вінець, а бризки її, падаючи навколо, збуджували до сміху хоч як зашорхле чи пошорхане, чи шерстю обросле серце... О, ці неповторні, незабутні очі Хвильового!”

Та все ж головним у Хвильового є його творчість, його книги, публіцистика і – що особливо важливо – його КОНЦЕПЦІЯ. Тобто – хвильовизм. Ся течія зринула 1926 року, коли вийшли його книги “Сині етюди”, “Камо грядеши” та “Вальдшнепи”; коли про гриміли на весь Союз його статті в книгах “Думки проти течії” (1926) та “Апологети писаризму” (1926), коли основна когорта талановитих українських письменників пішла за Хвильовим, за його психологічною прозою; за його гаслами “Геть від Москви”; коли на Сталіна і ЦК ВКП(б) найшов переляк, що одна людина може перевернути компартію і радянську владу до гори ногами. Тож – **ЩО ТАКЕ ХВИЛЬОВИЗМ?**

Якщо говорити сучасною мовою та ще й узагальнено, то се – українська національна ідея, тобто ідея незалежної, хай і радянської, комуністичної, але цілком самостійної України. А якщо конкретніше, то... найґрунтовніше опра-

цю вали, вивчили, синтезували хвильовизм українські критики, літературознавці, історики та політологи західної спільноти (не забуваймо, що Хвилювий на терені совітської України 50 років був під суворою заборонаю, а його послідовників, друзів і шанувальників розстріляно!). Тож – вісім пунктів хвильовизму, визначених найсвітлішими умами українців за рубежом.

ПО-ПЕРШЕ. Принципова, чесна критика комуністичної партії, котра “відступила від справедливого розв’язання національного питання й почала здійснювати політику російського великодержавного шовінізму й колоніалізму”.

ПО-ДРУГЕ. Захист українського національного відродження “як організованого процесу визволення українського народу”.

ПО-ТРЕТЄ. Вимога “послідовного й рішучого здійснення політики українізації зрусифікованого пролетаріату в Україні”.

ПО-ЧЕТВЕРТЕ. Визначення “важливої ролі української інтелігенції в українському національному відродженні, утворення ЄДИНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ФРОНТУ нової й “старої” інтелігенції для “спільної праці на полі українського культурного розвитку”.

ПО-П’ЯТЕ. Рішуча, безкомпромісна критика епігонства та рабської психології у ставленні до всього російського серед багатьох українців. “Без російського диригента наш культурник не мислить себе”, – повторював Хвилювий.

ПО-ШОСТЕ. Гасло хвильовизму (зазвичай його цитують укорочено): “Геть від Москви – даєш свій власний розум!”. І далі Хвилювий писав: “Росія самостійна держава? Самостійна. Ну так і ми самостійні!”.

ПО-СЬОМЕ. Орієнтація на західно-європейське мистецтво, на психологічну Європу. Виходити з-під впливу російської описової літератури. Хоча своєю психологічною, лаконічно-динамічною метафоричною прозою Хвилювий сам був творцем нового стилю, тож велика когорта українських письменників орієнтувалася передусім на нього, авторів “Вальдшнепів”.

ПО-ВОСЬМЕ. Хвилювизм породив теорію “азіатського ренесансу” – тобто, відродження східних республік Союзу, але на чолі цього процесу має бути Україна.

Зрозуміло, чому особисто Сталін і Політбюро ЦК ВКП(б) розпочало політичну війну проти Хвилювого та його послідовників...

Сергій Плачинда

ПОЛТАВЦІ СЛАВНО ПОШАНУВАЛИ ЄВГЕНА ГРЕБІНКУ

До урочистостей, пов'язаних із 200-літтям від дня народження байкаря, прозаїка, публіциста, видавця, педагога, громадського діяча Євгена Гребінки, Полтавщина добре підготувалася. Цій події присвячено Міжнародну наукову конференцію “Євген Гребінка у крайовому, українському та світовому літературному контексті”, що відбулася 2-3 лютого 2012 року в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. Її організаторами, крім університету, виступили Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Академія наук вищої освіти України, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації, Гребінківська районна державна адміністрація Полтавської області, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського. Працювало дві секції: “Творчість Євгена Гребінки й український та світовий літературний процес”, “Євген Гребінка: мовознавчий аспект”. На пленарному засіданні виступали доктори філологічних наук, професори Михайло Наєнко (Київ) (“Романсеро Євгена Гребінки”), Володимир Поліщук (Черкаси) (“Павло Филипович про Євгена Гребінку в контексті літературних обставин першої половини XIX століття”), Микола Степаненко (Полтава) (“Мовні проблеми як окремі сюжети епістолярного дискурсу Євгена Гребінки”), Валентина Мацапура (Полтава) (“Український дискурс у російськомовних творах Євгена Гребінки”), кандидати філологічних наук, доценти Микола Бондар (Київ) (“Творчість Євгена Гребінки: самобутність поєднання художніх тенденцій доби”), Андрій Косицин (Самара) (“О текстологическом изучении творческого наследия Е. П. Гребенки”), Валентина Школа (Бердянськ) (“Театр у житті та творчості Євгена Гребінки”), Юлія Сирота (Полтава) (“Євген Гребінка – другорядний чи забутий письменник?”). Серед учасників конференції – відомі вчені-філологи: Микола Сулима (Київ) (“Приключения синей асигнации” Є. Гребінки і “Копейка” В. Сорокіна”), Людмила Задорожня (Київ) (“Феномен творчості Євгена Гребінки”), Ольга Ніколенко (Полтава) (“Євген Гребінка в петербурзькому колі митців”), Григорій Самійленко (Ніжин) (“До проблеми формування творчої особистості Євгена Гребінки періоду навчання в Ніжинській гімназії вищих наук князя Безбородька”), Тетяна Мейзерська (Київ) (“байки Євгена Гребінки: дефініція жанру”, Віра Мелешко (Полтава) (“Елементи етнопобуту у творах Євгена Гребінки та Івана Нечуя-Левицького”), Володимир Подрига (Полтава) (“Лубни в художній спадщині Євгена Гребінки”), Зоя Валюх (Київ) (“Стилістичні функції деминутивів у поетичній спадщині Є. Гре-

бінки”), Людмила Українець (Полтава) (“Конотаційний потенціал художньої мови Є. Гребінки”), Світлана Ігнат’єва (Полтава) (“Аксіологічне поле простору і часу в публіцистичному дискурсі Євгена Гребінки”) та ін.

У ході роботи конференції переглянуто створений Полтавською обласною державною телерадіокомпанією “Лтава” за кошти обласного бюджету документальний фільм “Той, хто торував шлях” (автор сценарію й ведуча Людмила Ткаченко, режисери-постановники Дмитро Старіков та Наталія Іванченко). На підсумковому засіданні учасники конференції прийняли ухвалу, одне із положень якої – утрадиційнення Гребінківських читань на батьківщині письменника.

Низку заходів проведено на Гребінківщині. Тут відбулися урочистості, у яких узяв участь заступник міністра Міністерства культури і туризму України Юрій Богущкий, голова Полтавського земляцтва Києва Володимир Загорій, президент Українського центру суспільного розвитку, директор Полтавського земляцтва Києва Марина Бурмака, професор із м. Санкт-Петербурга Тетяна Лебединська, керівництво області, Гребінківського району. Вони відвідали кімнату-музей Євгена Гребінки, що діє при районному Будинку культури, виставку народно-ужиткового мистецтва майстрів народної творчості Гребінчиного краю, місце останнього спочинку письменника в селі Мар’янівці. Місцева влада подбала про благоустрій могили великого українця: її реконструйовано, встановлено дві меморіальні плити з іменами спочилих у Бозі родичів, яких поховано поруч із письменником, залізну огорожу, нову альтанку, замінено постамент, зроблено озеленення (посаджено самшит, липи, ялини, тую). Євгенові Павловичу не поталанило на славу й пам’ять після відходу у вічність. Помер він 3 грудня 1848 року в Петербурзі. Тіло письменника було перевезено в Україну й поховано на родовому кладовищі в с. Мар’янівці Гребінківського р-ну (тоді х. Убіжище [Гребінчин Яр], де він народився і виріс). Брати поставили на могилі дерев’яний хрест, який згодом підгнив і впав. На його місці з’явився ветхий дерев’яний хрест, перенесений із сусідньої могили. “...До того на могиле Е. П. Гребёнки несколько лет никакого креста не было”, – писав М. В. Стороженко в журналі “Киевская старина” (№ 7-8 за 1990). У числі 10 за 1990 цього часопису повідомлялося: “В настоящее время выполнено уже постановление Пирятинского земского собрания от 30.09.1990 г. относительно постановки памятника на могиле Е. П. Гребёнки. Поставлен красивый ажурный чугунный крест на высоком пьедестале. Весь памятник имеет пять аршин высоты. Могила огорожена железной решеткой. На пьедестале сделаны надписи: “Евгений Павлович Гребёнка (родился в х. Убежище 21 января 1812 г., умер в С.-Петербурге 3 декабря 1848 г.)” и “Не-

забвенному земляку – Пирятинское земство 30 сентября 1990 г.””. Упорядкуванням могили опікувався Володимир Стороженко, уродженець с. Велика Круча Пирятинського повіту, історик і педагог, вихованець Київського університету. Він як гласний Пирятинського земства порушив клопотання про вшанування пам’яті славного земляка. Пирятинські повітові земські збори прислухалися до цієї пропозиції й на своєму засіданні від 30.06.1990 прийняли ухвалу про виділення на впорядкування могили 300 крб. Стороженко закликав усіх шанувальників творчості письменника долучити свої добродійні внески до цієї благодійної справи, на що ті позитивно зреагували. Після Жовтневого перевороту могила і пам’ятник Є. Г. були зруйновані. Місце поховання опустіло, заросло бур’яном. Працівники Прилуцького музею наприкінці 20-х рр. XX ст. порушили клопотання про впорядкування і збереження в належному стані могили Г., але воно залишилося без уваги. І тільки після Другої світової війни напередодні 100-річчя від дня смерті письменника на могилі, яку віднайшли за чавунною плитою з відповідним написом, що дивом уцілів, встановлено примітивний пам’ятник з дерева, а навколо могили зроблено дерев’яну огорожу. Згодом цей пам’ятник було замінено новим, а ще згодом на могилі з’явився бюст, виготовлений за портретом Є. Г. роботи Т. Шевченка. У 1994 встановлено новий пам’ятник (скульптор Юрій Гірич, архітектор Олександр Охріменко). Отож гріх забуття ми нині спокутуємо. Удячні гребінківці напередодні ювілею заснували районну літературну премію імені Євгена Гребінки з метою вшанування пам’яті славного земляка й популяризації його творчості. Її присуджують щорічно, починаючи з 2012, письменникам, краєзнавцям у день народження митця в двох номінаціях: “Література”, “Краєзнавча робота”. Першими лауреатами стали Олексій Припутень, краєзнавець (за книгу “Євген Павлович Гребінка і Гребінківщина”) та Андрій Денисенко, журналіст, літератор (за книгу “Сяйво Акніберг або біля джерел Гребінчиного Яру”). Заохочувальними преміями нагороджено дослідника творчості Євгена Гребінки Михайла Шкурка з міста Києва та збирача відомостей про письменника Марію Харченко з села Мар’янівка Гребінківського району. Завершило ювілейні заходи культурно-мистецьке свято “Гребінчина світлиця”.

Євген Гребінка віддаляється від нас у часі, але нащадки його творчість прочитують по-новому, віднаходять у ній суголосні сучасності проблеми і шляхи їхнього розв’язання. Мудре слово письменника – над простором і часом.

М.І. Степаненко,
д.ф.н., проф., академік

Академік Кузнєцов Юрій Миколайович під час підписання документів з китайськими колегами в Пекіні.

*Академік Ю.М. Кузнєцов з кубком та дипломом переможця Всеукраїнського конкурсу **“Винахід – 2011”** у номінації **“Кращий винахід – 2011 у Волинській області”***

РОЗДУМУЮЧИ ПРО СУТНІСТЬ РАДІО

Радіо – це диво! Професор Василь Лизанчук значну частину свого свідомого життя пов'язав із радіо – тим засобом, який інтимно тягне нитку порозуміння між автором і лектором (називаю цим терміном інтернаціоналізмом радійника, що виголошує авторський текст) та слухачем, засобом, якому призначено „ловити” звукову реальність, живе людське слово, фіксувати, магазинувати їх і пересилати. Радіо справедливо визнано як інституцію, надзвичайно важливу для публічного життя, утвердження національних ідеалів, державності, творення українського світу, світу добра і справедливості. Роздумуючи про його можливості, деякі дослідники справедливо вважають, що якраз радіо спроможне і психіку одиниці, і цілу суспільність змінити в один великий резонатор. У природі радіо, як засобі не лише інформації, а й ефективного зв'язку між людьми, небезпідставно вчувають ехо рогів племінних часів і давніх бубнів [7 : 173]. Ще й сьогодні, досліджуючи спосіб комунікації в африканських безписемних спільнотах, докладно описують мовлення за допомогою бубна. На саванні, стверджує відомий японський етнолінгвіст Юнзо Кавада [16 : 84–91], „мову” бубна можна почути в радіусі шість – десять кілометрів. Цей інструмент, каже дослідник, відіграє роль, подібну до тієї, яку виконують писемні документи, і додамо від себе, – яку сьогодні взяло на себе радіо.

Радіо як технічний винахід з'явилося майже водночас з фільмом на порозі ХХ ст. Виникнувши, як вважають дослідники [17 : 172], начебто випадково в результаті ефективного пошуку телеграфу без дроту, тобто радіотелеграфу, воно упродовж порівняно короткого часу пройшло різні етапи розвитку, поступово розширюючи можливості, закладені в його сутності. Навіть з погляду лише одного людського життя легко простежується багатий на кардинальні зміни шлях цього засобу зв'язку та інформації. Він легко відсунув примітивні засоби зв'язку в соціальній комунікації, залишивши їх історії, подолав соціальні нерівності між користувачами, розширив сфери свого застосування. Радіо зручне в користуванні, по суті, може бути всюдисущим; порівняно з пресою не вимагає додаткових зусиль, потрібних для оволодіння технікою читання; може бути тільки фоном для занять іншими справами, які не потребують слухання.

Потужним для входження радіо в життя був міжвоєнний час. Так, досліджуючи твори талановитого галицького фейлетоніста Романа Куп-

чинського (псевдо Галактіон Чіпка), які не лише друкували в „Ділі”, а й транслювали по варшавському радіо, дослідниця М. Михалюк подає цікаву інформацію: радіоапарати в Галичині (входила до міжвоєнної Польщі) були дуже дорогі; для користування радіоапаратами потрібен був спеціальний дозвіл держави; власника незареєстрованого радіоапарата чекало або ув'язнення на шість місяців, або штраф до п'яти тисяч злотих (велика на той час сума). Тому громада зацікавлених слухачів збиралася у салонах для прослуховування трансляцій [6 : 113].

З тої пори дійшли до нас голоси зачудовання радіомовленням, захоплення ним, прогнози про великі сподівання від радіоери. Його називали „духовним сонцем країни”, „головним деревом свідомості”, „великим чарівником”, писали: „Радіо являє собою цілковито новий засіб комунікації, який перевершує всі інші засоби соціального управління і є епохальним у своєму впливі на розумові горизонти людини” [9 : 289]. А сьогодні, як любить цитувати відома українська журналістка, радійник з незгасною Божою іскрою Емма Бабчук, „радіо – надто могутня зброя, щоб користуватися нею абияк чи віддавати у ненадійні руки” [1 : 102–109].

Українські талановиті радіомитці 20–30 рр., прихильники художнього напряму в освоєнні акустичних можливостей нового, тоді ще малопізнаного засобу масової комунікації – радіо, заглиблюючись в його акустичну природу, розпочали активні пошуки творення оригінальних жанрів радіомистецтва, де синтезується в єдине ціле художнє слово, музика і велика гама природних звуків та їхніх відтінків. Витворювався самобутній жанр – радіодрама. Однак тоталітарна система жорстко знищила паростки такого нового і унікального витвору радіомистецтва. Сьогодні спостерігаємо щире прагнення відродити цей самобутній жанр [3 : 177–180].

У воєнні роки на українських землях радіо перейшло різні етапи, насамперед етап т.зв. брехунця. Навіть у спалених прифронтових зонах, коли люди ліпили якісь мазанки, їх радіофікували, встановлюючи радіоточки, навіть не питаючи згоди мешканців; на вулицях міст, містечок були радіорупори, звідки лилася „полум'яна” агітація і пропаганда. Усе було підпорядковано владі, панувала чітка регламентація, сувора цензура, глушення „ворожих” радіостанцій.

Інвазія телевізії в 60-их роках минулого століття призвела до кризи радіо. Лунали голоси, що час радіо минув. Однак воно витримало конкуренцію з іншими медіями, зокрема з телебаченням, зайнявши важливе місце в житті як індивіда, так і суспільства.

Василь Васильович пізнавав творчість на радіо, як мовиться, „зсередини”, попрацювавши кілька років журналістом в Івано-Франківському обласному радіо та кореспондентом Українського радіо по Івано-Франківській області. Вникаючи в сутність цього винаходу людського розуму, прагнув розкрити секрети радіотворчості, розвинути, удосконалити те добре, яке в цій сфері почало тільки брунькувати. Усе це стало його внутрішньою потребою, дало поштовх працювати не лише на радіо, а й для радіо. Доля була ласкавою: вона допомогла йому розвинути Богом дані здібності, привести в дію порухи розуму, пориви душі, максимально реалізувати свої наміри, виявити організаторські можливості, втілити в життя наукову спроможність, розвинути педагогічний хист і до того ж щасливо обминати недоброзичливців і заздрісників.

Здібний організатор, професіонал у журналістиці професор Лизанчук багато зробив для організації та становлення кафедри радіомовлення і телебачення, нової за своїм профілем, однієї з наймолодших на факультеті, добирав кадри, дбав про їх виховання; зацікавлено і результативно працює над удосконаленням методики викладання курсів, над вишколом спеціалістів для радіо. Педагог роздумує, експериментує, завжди в пошуку нових форм роботи.

А в таких умовах – коли зацікавлено працюєш і любиш свою справу – зароджуються щасливі думки, виникають і реалізуються добрі ідеї. Приміром, нашими навчальними планами передбачено курс „Журналістська майстерність”. Викладачі кафедри наполегливо шукають ефективні способи, постійно удосконалюючи їх, щоб залучити студентів до не завжди досягнутої для них „майстерності”. Василеві Васильовичу це прекрасно вдається. Педагог, позбавивши добре виконані під його керівництвом студентські завдання, поклав їх в основу своєї нової оригінальної праці „Журналістська майстерність” (Львів, 2011) – першого такого типу підручника в Україні. Книга добре структурована, дає цікавий матеріал для роботи зі студентами та добрий приклад колегам, які працюють з майбутніми журналістами, для створення подібних посібників. Крім того, педагог постійно публікує добірку студентських робіт (інтерпретуючи їх, належно коментуючи) у спеціальних виданнях.

Завідувач повністю усвідомлює свою відповідальність, адже ще кільканадцять років тому, при суворій централізації, такої кафедри у Львові ніколи не побачили б. У Львівському університеті „ласкаво” дозволяли готувати спеціалістів для т. зв. низової преси – заводських чи колгоспних багатотиражок, районної газети.

За роки становлення завідувач кафедри чимало зробив для її утвердження, а її плани, добрі наміри, пошуки спрямовані на забезпечення неухильного поступу в діяльності електронних медій.

Регулярний випуск фахового видання – справа честі Василя Васильовича. Заслужене визнання в Україні здобув кафедральний збірник наукових праць „Теле- та радіожурналістика” (у перших випусках назва дещо інша), який стараннями професора має статус ваківського і зареєстрований як фахове видання України (з 1997 р. вийшло 10 випусків у 12 книгах). Організація автури, добір статей, їх перегляд, визначення придатності до друку вимагає від Василя Васильовича як головного редактора чималих зусиль. Завдяки широким особистим зв’язкам професор Лизанчук залучає авторів, у т.ч. і молодих дослідників, з різних регіонів України і не тільки науковців зі сфери журналістики і соціальної комунікації; авторами є й журналісти-практики, й спеціалісти з інших наукових сфер, священнослужителі та ін. Головний редактор багато працює зі студентами як авторами збірника: вони дають писемні варіанти своїх і чужих виступів в ефірі, і керівник, перечитуючи їх, по кілька разів повертаючи написане, добрі тексти підбирає для публікацій.

Збірник тематично розширюється, збагачується його структура. Крім традиційних рубрик – Теоретичні аспекти журналістики; Прикладні проблеми журналістської творчості; Теле- та радіожурналістика: на шляху творення власної традиції; Культура ефірного мовлення, з’являються нові: З журналістської практики, де вміщено цікаві публікації з періодики, що стосуються ефірної творчості, Творчий доробок студентів; Із щоденника студентської практики та ін.

Це своєрідний літопис сьогодення, який пишуть наші сучасники, небайдужі до долі національної культури, насамперед до одного з наймолодших її сегментів – теле- та радіожурналістики, їхньої ролі в складних процесах державотворення, утвердження духу українства.

Особливу увагу Василь Васильович приділяє публікаціям, присвяченим найрізноманітнішим питанням радіотворчості. Це насамперед ціла серія ґрунтовних статей головного редактора, які разом з його підручниками, присвяченими радіофонії, дають надійну базу для належної організації навчально-методичної роботи зі студентами, а журналістам-практикам допомагають глибше пізнати сутність радійної справи. Хоч, треба сказати, тележурналістика більше приваблює дослідників – загалом, телебачення дуже предметне для вивчення; мабуть, своїми зовнішніми

ефектами, орієнтацією на „видовищність” телевізії здається цікавішою. Можливо, на це впливає також вроджена і згодом частково набута здатність сприймати світ візуально; тих, хто осягає, „вловлює” світ слухом, все-таки набагато менше, та попри все кількість статей, присвячених радіотворчості, постійно зростає, тематично розширюється.

Однією з перших, надзвичайно цікавих публікацій, у якій радіожурналіст відомого каналу „Свобода” Ігор Померанцев прагне ввести слухачів в незбагненне таїнство радіо, показати його як велике диво, був розшифрований з плівки сценарій його програми „Ремесло радіо”, який переклала з російської і текстово оформила Ольга Балинська, стисло охарактеризувала особливості радіотворчості журналіста, дала цікаві штрихи до секретів його „радіокухні” [2 : 250–265].

Уважно перечитуючи сценарій, студенти пізнають магію радіо, мають змогу послухати того, хто має свої радіотаємниці, поміркувати про величезні можливості радіо, проникнути в секрети радіомистецтва, роздумувати про ще нерозкриті його потенції. Адже, як каже Померанцев, можна озвучити старіння, вмирання, почути, як постогнує сосна в руках митця, яким голосом може волати кохання, експериментує, як можна звуком передати запах. Він із захопленням говорить про свою „радіокухню”, про використання в ній своїх „спецій”, „приправ”, тощо. Уважний читач з цього сценарію має змогу хоч частково пізнати соносферу нашого життя, звукову реальність, задуматися про людські можливості слухом сприймати світ.

Для цього радійника від Бога улюблена стихія – акустична енергія світу; він, приміром, не тільки зором сприймає картини Рембранта, Ван Гога, а й „чує” їх; чує, як звучить дерево – по-іншому сосна, інакше бук і слушно вважає, що слух – дар Божий, і творить есе „похвала вухові”, захоплено стверджуючи: „скільки поезії сховано у вусі” [2 : 260]. Загалом таке трактування радіо характерне для європейської традиції. Польські дослідники, приміром, всебічно характеризуючи радіо, детально розглядаючи культурні і політичні чинники, що визначають його роль у різних державах, суспільствах, наголошують на тому, що в Європі радіо як суспільна інституція справді стало великою медійною силою, свідомою своєї ролі і цінності. Натомість, за їхніми спостереженнями, радіофонія США перебуває на маргінесі своєї спроможності [17 : 179].

У другому випуску цього збірника Василь Васильович подає статтю виконавчого директора Всесвітньої служби Бі-Бі-Сі Тіма Граута-Сміта, надзвичайно повчальну для нас, бо йдеться про витворення державницької сили

в медіях, зокрема в радіо, про засади професійності. Автор розкриває секрети цієї радіоорганізації, яку справедливо вважають великим національним надбанням, джерелом національної гордості, важливою частиною того, що є суттю Британії; аргументованим є його твердження про те, що ця радіоорганізація заслужено здобула добру світову репутацію. Граут-Сміт акцентує на тих засадах, які роблять її сильною, широкомасштабною. А, здається, все так просто: це насамперед високі моральні принципи людей, які там працюють, суворі стандарти поведінки та праці.

І журналіст-початківець, і досвідчений журналіст-практик має змогу виникнути в мудрі настанови, що їх подає О.І. Рибарук – настоятель храму Різдва Пресвятої Богородиці села Криворівня Івано-Франківської області. Подані ненав'язливо, в контексті, що легко сприймається, вони апелюють до розуму серця, духовного розуму, переконують, що повноцінно живе світ любові, краси гармонії; вони запам'ятовуються як сентенції, стають своєрідним мірилом вчинків, думок. Приміром: „Слухач і глядач мають право бути захищеними від брехні і зла”, „Горе журналістові, який свідомо чи несвідомо стає джерелом спокуси”, „Мусимо вимагати від себе навіть тоді, коли інші від нас не вимагають”, „Біблія і Природа – дві книги Божі”, „Утверджуйся, проповідуючи своє, а не ганьбячи чуже” та ін. [10; 11].

Помітними є статті з історії української радіожурналістики. Крім уже названої публікації М. Михалюк, гарною є праця В. Мороза про діяльність радіостанції „Афродита” українського підпілля, зворушлива розповідь автора про непросту роль її працівників. Такого характеру публікації, окрім усього іншого, виховують у студентів почуття гордості за тих, хто жертвовно, в надзвичайно складних умовах боровся за волю України [7 : 158–178].

Цінними є статті, які дають змогу студентам знайомитися з досягненнями досвідчених журналістів-практиків, з їхньою лабораторією творення програм: простежити, як зароджується задум, зрозуміти, що таке почуття болю за долю героїв, як проходить справжня журналістська робота, що таке драматургія радіопрограми, як виникає новий жанр, як роботою журналіста іноді керує Провидіння. Приміром, журналіст Л. Кузьменко щиро ділиться секретами своєї професії у творенні жанру з доволі незвичною назвою – радіофільм: адже у слові поєднуються начебто несумісні за значенням частини, але автор переконливо показує, що ця жанрова форма, маючи ознаки, властиві тільки їй, вже зайняла своє місце в радіотворчості [5 : 39–45].

Дещо про наше усне мовлення. Йдеться про вимоги до мовлення тих, хто бере в руки мікрофон, хто виходить в ефір. Розмови про це – постійна

тема на кафедрі. Завідувач особисто турбується, щоб зі студентами працювали фахівці, які вміють „поставити” голос, які практично могли б навчити позбутися ненормативних звуків, звукосполучень, наголосів, показати, як виробити звичку контролювати своє і чуже мовлення, дбати про дикційну та інтонаційну культуру.

Деякі думки з цього приводу.

1. Однією з тенденцій, яка культивується, на жаль, не в усіх середовищах, є вироблене тренуванням діафрагмально-реберне дихання, добре поставлений голос, вертикальний тип мовлення, здатність невимушено, легко змінювати темп, ритм, модуляції голосу, тональність, використовувати багаті ресурси нашого живого слова. І закріплена, що перейшла в навичку, добра дикція. Усе це характеризує ту частину носіїв української мови, у яких глибоко вкорінене чуття живої народної мови і яка, крім усього іншого, обізнана із законами класичної риторики. Цю тенденцію я б назвала традиційною, класичною; вона, зокрема, культивується в театральному мистецтві.

З усвідомленням ролі усної мови, як казав Франко, того „летючого слова”, в публічному житті народу (віча, виступи в парламенті, товариське життя, збори, засідання, сходи, робота в наукових товариствах, різних громадських організаціях тощо), посилилася увага до характеру мовлення публічних осіб. Приміром, Михайло Мочульський, який бував на багатьох зборах, вічах, засіданнях, де промовляв Франко, так згадує про його виступи: „він говорив спокійно, без пафосу, без жестикуляції, але слова його пили з його уст заокруглені, образні, закрашені іронією; пили й пили і ворушили серце, переконували залізною логікою розум” [8 : 231]. Натомість мовлення Михайла Павлика цей же автор характеризує вже по-іншому: говорив він „монотонним, напівсентиментальним, напівпроповідницьким голосом”; публічно, каже далі автор, виступав сміливо і гостро критикував своїх противників, однак у хаті чи в кабінеті бібліотеки НТШ він говорив „притишеним голосом” [8 : 271].

Це була поширена звичка – пізнаючи людину, звертати увагу на її манеру говоріння. Франко, приміром, залишив нам приємний образок про Тадея Рильського – батька відомого українського поета: „... незвичайно симпатичне враження від особи Рильського лишилось у мене назавсідги. Було щось м’яке та меланхолійне в його поставі, в обрисах лица, в голосі. В розмові він не запалювався, не піднімав голосу; говорив плавно й рівно, гарною українською мовою” [14 : 289]. Характеризує його як одного з ліпших знавців

українського народного життя, людини, по-європейськи освіченої, чесної, високоідеальної. І додає: „один із немногих поляків, що цілим своїм життям доказали серйозність своєї любові до рідної України й її народу” [14 : 290].

Мабуть, треба визнати, що кінець XIX–XX ст. в українській культурі – це ера особливої уваги до живого слова. До речі, вразливе на красу вухо Лесі Українки це вловлює: „Не знаю, чим се об’яснити, тільки галичани краще говорять, ніж пишуть, а українці [читай: наддніпрянці – О.С.] краще пишуть, ніж говорять” [15 : 62]. На жаль, історія формування і функціонування цієї інтелігентної усної мови ще не написана.

2. А далі – десятки років, які вичерпно характеризує коротка фраза видатного українського мовознавця Василя Сімовича: більшого недбалства, більшої неохайності, ніж маємо в усному мовленні, й уявити собі не можна [цит. за 12 : 94]. Нуль уваги до особливостей творення усного тексту, до наших здобутків в усному публічному мовленні, ролі українського слова в політичній пропаганді, до судової практики; годі було говорити про значення української мови в церкві. В Україні не цікавилися розмовно-ужитковим варіантом української мови, мовою побуту в сім’ї, товаристві, в обрядовій сфері. Майже нічого не говорилося про наші соціальні діалекти – сленги, аргі, де своєрідно відбивається поетика особистості. Щоправда, зусиллями відданих рідній культурі мовознавців зроблено величезну справу – виконано програму, над якою працювали кільканадцять років, щодо вивчення українських територіальних діалектів.

Драма бездержавності спричинилася до того, що пересічний українець не букв здатний усвідомлювати, сприймати як істину, якою здавна керувалися в багатьох державах, що якраз використання усних форм національної мови в усіх сферах суспільного життя, в найрізноманітніших соціальних прошарках є важливою умовою її збагачення і утвердження, що це – саме життя мови. Та й сьогодні потуги не дати українській мові та її носіям вийти на сонячний бік життя стали надзвичайно агресивними.

3. Нашою традицією – щоправда не найкращою – стало, вивчаючи мову, основну увагу звертати на писемне мовлення. За спостереженням вдумливих педагогів, ні учень, ні вчитель не знають норм літературної вимови, саму душу – мелодію мови заганяють у букви. Цю тенденцію посилює прийнята методика оцінювання знань способом писемних форм тестування. А як учень, студент, навіть учитель, високопосадовець говорить, це, мовляв, не так важливо. Але створюється деморалізаційна ситуація: пересічні слухачі / глядачі звикають до недбалого усного мовлення, продукують його самі,

кожний на свій лад, творячи різновиди нових покручів, а дехто, шукаючи „правильний” шлях, переходить на чужинецьку мову. Але й серед тих, хто публічно користується в Україні російською мовою, годі назвати приклади вишуканого, естетично довершеного усного мовлення.

Магія букв призводить до численних порушень норм вимови. Кілька прикладів. Літера в у певних позиціях має різне звукове значення. В українській мові цей звук сонорний, він не має глухого відповідника і тому ніколи не переходить у [ф]. Як нескладовий [ў], він набуває більшої гучності, забезпечує плавність у вимові. Однак на практиці, багатьом російськомовним доволі трудно навчитись правильно вимовляти цей звук. Ще приклади: літера д позначає дзвінкий, твердий проривний звук (дума), м'який приголосний (діти). А у слові слідчий маємо вже інше звукове значення літери д – вона позначає злитий звук, африкат [дж]. Цей звук артикулюємо у позиції д+ж, д+ч, д+ш, отже, у словах підживити, відчай, відшкодувати. Літера т також може позначати у відповідній позиції звук [дж], приміром, у слові отже, а в слові отче (переважно звертання до священика) літера т позначає звук [ч]. Ще приклад: літера к позначає приголосний глухий, твердий, задньоязиковий (кубок, сукня), але в словах вокзал, анекдот, Великдень треба артикулювати дзвінкий задньоязиковий [г].

4. Дослідники усного мовлення вже звернули увагу [4 : 84, 122–123], що одним з найтиповіших голосних звуків української мови є [о]; він завжди залишається собою, ніколи не змінюється на [а], навіть призвук [а] вважається порушенням орфоепічної норми (такий призвук характерний носіям російської мови чи відчутний у вимові тих, чия артикуляційна база не внормована).

Звук [о] разом з іншими голосними забезпечує вертикальний тип мовлення. Цей звук зручний для співу. Варто згадати ту велику кількість пісень, у яких є оте „О”, „Ой” („О, Україно! О, рідна Ненько!”, „Ой не шуми, луже, зелений байраче”, „Ой радуйся, земле, Син Божий народився”). Це не просто вигук, а своєрідний орієнтир, специфічний „камертон”, який допомагає зберегти „округлість” нашої вимови, вертикальний тип мовлення. У наголошеному складі звук [о] навіть дещо подовжується (дóпуск, істóрія, збóрі). Його частотність у нашій мові доволі висока, приміром, він наявний у закінченні кличного відмінка багатьох іменників: Миколо, сестро, Марійко, Іванівно, є в закінченні низки чоловічих імен, в т.ч. здрібнілих: Сашко, Андрійко, Ромко (пор. у російських Саша, Рома, Андрюша, Вася), „вигулькує”, чергуючись з [е]: червертий – чоти-

ри, вечора – звечора, женити – жонатий. Додавати можна ще багато лінгвістичних фактів, навіть прізвищеве закінчення –енко. І небезпідставне припущення, що зокрема і цим звуком твориться невмируща слава мелодійності і чарівності нашої мови.

Навіть з цих небагатьох прикладів (а про порушення норми в усному мовленні вже багато сказано) не складно зробити висновок: для українського усного літературного мовлення характерні свої закономірності, які треба вивчати, засвоювати і запам'ятати, що не завжди вимовляємо так, як пишемо. І берегти звуковий лад рідної мови, той витвір людського духу, цю, як казав Франко, дивно органічну систему звуків [13 : 265], берегти її від різних інтерференційних нашарувань (напливів), від зазіхань знищити її, змінити, уподібнити до чужинецької, берегти як символ нашої присутності на Землі.

5. Слухачі радіо- та телепередач уже звернули увагу на витворений останнім часом новий гібрид усного мовлення, начебто український, і навіть дали йому назву – хвилеподібний. Природа такого покруча зумовлена, поперше, неукраїнським типом словесного наголосу і, по-друге, скороченням складів, що властиве російській мові.

Наголос в українській мові напружено-силовий, а це вимагає м'язової напруги мовного органу, відповідного його положення, і вже як другий елемент – сила видихуваного повітря. Тому наголошений склад в українській мові не так різко, як у російській, виділяється серед ненаголошених, немає редукції ненаголошених голосних, кожний склад – повного утворення, зберігається плавність вимови. Це легко простежити у словах, де маємо наголошені задньоязикові голосні У,О,А. Язык активно і відчутно відсувається взад, напружується. Можна перевірити, стежачи, приміром, за артикуляцією таких звуків у реченнях (записано з „хвилеподібного” мовлення): бажāju гáрного дну́ і дóброго нáстрою; кома́нда організува́ла клуби фáнів; журна́л прива́блює гáрним офóрмленням. Якщо язык ненапружений, наявна значна сила видихуваного повітря для наголошеного складу, змінюється мелодика речення, ритміка, темп прискорений, виникає усномовний „хвилеподібний” покруч.

Поширеною серед теле-, радіопрацівників є вимога: працюючи в ефірі, будь самим собою; мовляв, ти ведеш розмову з глядачем/слухачем, а не лише щось виголошуєш чи проголошуєш. Сама вимога не викликає спеціальних застережень. Однак виникає запитання: що вкладаємо в поняття „бути самим собою”? Які параметри його? Адже кожна ситуація – це бути собою у певних етичних і етикетних вимірах. Не можна ігнорувати того,

що публічне мовлення вимагає спеціального вишколу; а це засвідчує багатовікова світова практика.

Професор Василь Лизанчук розумом і серцем сприймає також проблеми, пов'язані з функціонуванням рідної мови, її станом і статусом у різні періоди розвитку, зокрема на сучасному етапі, розкриває причини агресивного ставлення до неї, коментує сторінки з історії її російщення.

В особі Василя Васильовича щасливо поєднався радіознавець, публіцист, організатор добрих справ у журналістиці, вдумливий педагог, талановитий керівник і просто доброзичлива Людина, Колега, Порадник.

У ювілейні дні щиро бажаю й далі невтомно заповнювати білі аркуші добрими знаками доброї думки і, як це Ви вмієте прекрасно робити, рятуючись від втоми, втікати знову до праці.

З роси Вам і з води!

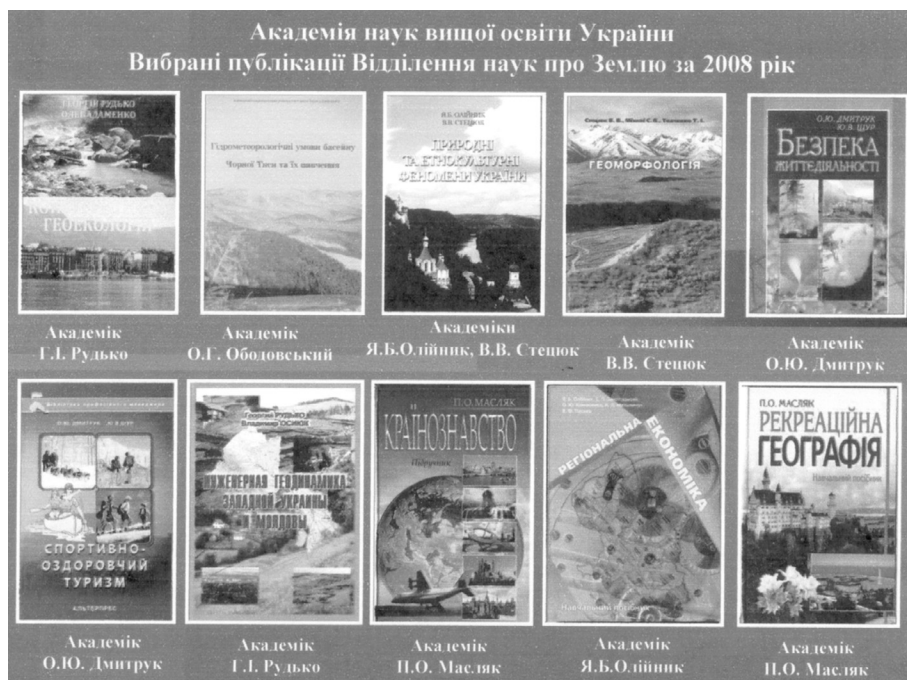
Література:

1. Бабчук Е. Прямий ефір: з чого все починалось. Аналіз сучасного стану прямо-ефірних передач // Телевізійна й радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 7. – Львів, 2007.
2. Балинська О. Естетика слова // Телевізійна й радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 2. – Львів, 1999.
3. Євтушенко О. До життя із небуття // Теле- та радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 8. – Львів, 2009.
4. Єлісовенко Ю. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення. Навчальний посібник. – Київ : Атіка, 2008.
5. Кузьменко Л. Авторська передача: від задуму до втілення // Теле- та радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 7. – Львів, 2007.
6. Михалюк М. Радіо, преса, Галактіон Чіпка: тематичні аспекти фейлетоністики Романа Купчинського // Теле- та радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 10. – Львів, 2011.
7. Мороз В. Радіомовлення українського підпілля // Телевізійна й радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 6. – Львів, 2005.
8. Мочульський М. З останніх десятиліть життя Франка 1896-1916. Спогади і причинки // Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20-30 років XX ст.
9. Пітерс Джон Д. Слова на вітрі. Історія ідеї комунікації / Перекл. з англ. А. Іщенко. – К., 2004.
10. Рибарук І. Радіопередача „Зустріч з Богом” // Радіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 2. – Львів, 1997.
11. Рибарук І. Слово потіхи // Телевізійна й радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 5. – Львів, 2003.

12. Терлак З. Питання культури мови в науковій спадщині В. Сімовича // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М.М. Шкільника. – Львів, 1990.
13. Франко І. Двоязычність і дволичність // Мозаїка. Із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50 томах. – Львів, 2002.
14. Франко І. Пам'яті Тадея Рильського // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 47. – К., 1986.
15. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. – Львів– Нью-Йорк, 1996.
16. Kawada Junzo. Głos, studium z etnolingwistyki porównawczej / Przekł. Radosław Nowakowski. – Kraków, 2004.
17. Słownik terminologii medialnej / red. Walery Pisarek. – Kraków, 2006.

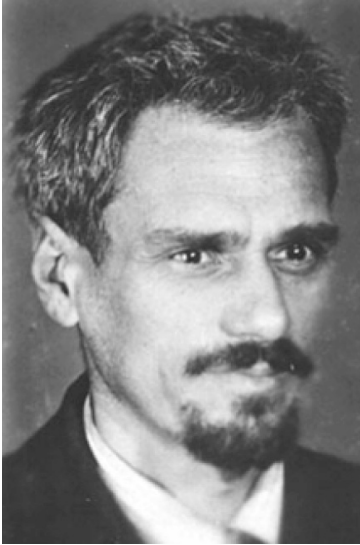
Сербенська О.А.,
д.ф.н., проф., академік

УКРАЇНЕЦЬ – ПІОНЕР КОСМОНАВТИКИ

Юрій Васильович Кондратюк (Олександр Гнатович Шаргей)

Звертаючись до теми підкорення людиною космосу, більшість з представників старшого покоління колись неосяжної держави не без підстав одразу згадають імена таких видатних особистостей як Костянтин Едуардович Ціолковський (1857–1935), Микола Іванович Кибальчич (1853–1881), Фрідріх Артурович Цандер (1877–1933) і Сергій Павлович Корольов (1905/1907–1966). Деякі також назвуть спочатку німецького, а згодом американського конструктора ракет Вернера фон Брауна (1912–1977), але мало хто одразу зможе пригадати Юрія Васильовича Кондратюка (справжні ім'я і прізвище Олександр Гнатович Шаргей, 1897–1942), завдяки якому людина зробила свій перший

крок по поверхні Місяця і після цього благополучно повернулася на Землю.

...Олександр Гнатович Шаргей народився 9 червня (21 червня за новим стилем) 1897 року в прекрасному українському місті Полтаві в родині обрусівшої німкені, баронеси Людмили Львівни Шліпенбах, і хрещеного в католицтво єврея – Гната (Ігнатія) Бенедиктовича Шаргея.

Мати Олександра належала до древнього шведського баронського роду. Саме її предка в поемі “Полтава” згадував Олександр Сергійович Пушкін:

*“Пальбой отбитые дружины,
Мешаясь, падают во прах.
Уходит Розен сквозь теснины,
Сдаётся пылкий Шлипенбах...”*

На превеликий жаль, коли Олександру було всього шість років, його матір у зв'язку із серйозною хворобою потрапила до лікарні для душевнохворих, в якій на початку 1910 року і померла. Того ж року помер і його батько, після чого Олександр виховувався в родині діда з боку батька – лікаря Якима Микитовича Даценка.

1910 року Олександр розпочав навчання в Другій полтавській чоловічій гімназії, яку закінчив зі срібною медаллю 1916 року. У гімназії він здобув достатньо глибокі знання з математики, фізики, хімії, а також основ техніки. Того ж року він поступив на механічне відділення Петроградського політехнічного інституту (нині Санкт-Петербурзький державний політехнічний університет), але встиг провчитися всього два місяці, і вже в листопаді його було призвано до армії й зараховано до школи прапорщиків при одному з петербурзьких юнкерських училищ. Згодом він потрапив на фронт і до березня 1918 року воював на Північному Кавказі.

Після Жовтневої революції царська армія розпалася. Повертаючись до рідної Полтави, Олександр Гнатович на одній з кубанських станцій натрапив на білогвардійський патруль, у результаті чого його було затримано й відправлено до Білої армії.

Не бажаючи брати участі в безглуздому кровопролитті, за першої ліпшої нагоди Шаргей дезертирував і не без пригод потрапив до Києва, який перебував у руках денікінських військ. Була оголошена чергова мобілізація, і Олександр Гнатович знову, попри свою волю, опинився в Білій армії. Вдруге дезертирувавши, він оселився в українському містечку Сміла на Черкащині.

Часи тоді були непрості, влаштуватися на постійну роботу було дуже важко, і тому Шаргей часто переїжджав з місця на місце і брався за будь-яку роботу, яка могла прогодувати: він працював вантажником і мастильником на залізниці, механіком на млині та олійні, механіком кочегарки на цукровому заводі та елеваторі...

Він постійно відчував брак знань, але через “темні плями” у біографії продовжувати отримувати освіту в радянських вищих навчальних закладах він не наважувався. Єдиним виходом у цій ситуації було нелегально відправитися вчитися за кордон. Улітку 1922 року Кондратюк пішов пішки до Німеччини, але був затриманий на кордоні і через чотири місяці важко хворий на тиф повернувся додому.

Будь якої миті Олександра Гнатовича як колишнього білогвардійського офіцера могли заарештовати. І лише диво могло позбавити Шаргея відчуття постійного страху перед невизначеним майбутнім і відкрити йому шлях до науки, якою він почав захоплюватися ще в юності. І таким дивом могла стати лише зміна біографії, у якій не було би місця справжнього минулого Олександра Гнатовича.

...У Києві на вулиці Сакаганського, де проживали мачуха Олександра

Гнатовича – Олена Петрівна Кареева (Гоberman) з дочкою, помер їх знайомий студент Георгій (Юрій) Васильович Кондратюк, документи якого мацуха передала Олександрю Гнатовичу. Після довгих роздумів О. Г. Шаргей встав у Малій Висці на військовий облік як Юрій Васильович Кондратюк, 1900 року народження, син викладача гімназії з Волині. У ті бурхливі роки цієї зміни ніхто не помітив. Саме з цим прізвищем і вигаданою біографією стало пов'язане все подальше життя Олександра Гнатовича, чим він завжди тяготився, якось зізнавшись: “Мені часом не хочеться жити, таке відчуття, що мене немає на землі, а я прагну бути самим собою”...

Тривалий час Шаргей-Кондратюк працював на Південній Україні, Кубані й Північному Кавказі. Зокрема 1925 року він переїхав на станцію Криловська Краснодарського краю і став працювати механіком на хлібному елеваторі, а через два роки, оцінивши винахідницькі здібності Кондратюка, його запросили до Новосибірська для роботи в “Хлібопродукт”, де йому довелося брати участь у будівництві та удосконаленні елеваторів. Саме тоді він побудував свій знаменитий елеватор “Мастодонт” у Камені-на-Обі – величезне зерносховище на 13 000 тонн, яка була справжнім технічним дивом. Саме ця унікальна споруда стала причиною арешту Ю. В. Кондратюка: 30 липня 1930 року його разом з декількома іншими співробітниками “Хлібопродукту” було заарештовано за обвинуваченням у шкідництві. Одним з пунктів обвинувачення було те, що він будував “Мастодонт” не лише без креслень, але й навіть без цвяхів. Місцеве керівництво дійшло висновку, що будова не витримає величезної кількості зерна й розвалиться. 10 травня 1931 року Кондратюка було засуджено на три роки таборів (попри всі побоювання малокваліфікованих партійних керівників “Мастодонт” простояв більше шістдесят років і згорів у середині 1990-х років). Проте замість таборів Юрій Васильович був залучений до роботи в утвореному в Новосибірську спеціалізованому Бюро № 14 для в'язнів-інженерів з проектування вугільних підприємств.

Під час роботи Ю.В. Кондратюка в Бюро № 14 він випадково ознайомився з умовами конкурсу, оголошеного Наркоматом важкої промисловості, на проектування потужної Кримської вітроелектростанції (ВЕС). На обривках паперу Юрій Васильович зробив ескізи, привів розрахунки й відправив їх фахівцям. Завдяки його новаторським пропозиціям і за сприяння ініціатора цих робіт Серго Орджонікідзе* Кондратюка залучають до реалізації незвичайного

* Серго (Григорій Костянтинович) Орджонікідзе (1886–1837) – радянський державний і партійний діяч. З 1932 року – народний комісар важкої промисловості.

проекту. Таким чином, у травні 1933 року він потрапив до філії Інституту промислової енергетики в Харкові, у той час столиці України.

Проект станції був виконаний у співавторстві з П. К. Горчаковым, а пізніше до проекту залучили інженера М. В. Нікітіна (1907–1973), майбутнього творця будівлі Московського державного університету на Ленінських горах і Останкінської телевежі в Москві, Палацу науки і культури у Варшаві та інших визначних споруд. На конкурсі проект було визнано найкращим. 1937 року на горі Ай-Петрі в Криму почалося будівництво фундаменту станції, проте уже 1938 року було ухвалене рішення про припинення проектування й будівництва потужних вітроелектростанцій, серед яких був і спільний з М. В. Нікітіним проект ВЕС потужністю 12 МВт, з баштою заввишки 160 м і трилопатеvim пропелером діаметром 80 м. У зв'язку із цим у наступні два роки Кондратюку довелося займатися проектуванням малих дослідних вітрових електростанцій у Проектно-експериментальній конторі вітроелектростанцій.

Під час одного із приїздів до Москви Кондратюк зустрівся з С. П. Корольовим і одержав від нього запрошення на роботу, проте відповів відмовою. Робота над військовими проектами передбачала суворий контроль з боку НКВС і Юрій Васильович чудово розумів, що ретельна перевірка його біографії могла розкрити факт підробки документів і білогвардійське минуле з усіма очевидними наслідками. (Побоювання Ю. В. Кондратюка виявилися небезпідставними: 1938 року Корольова й багатьох конструкторів-ракетників було заарештовано.)

21 червня 1941 року Ю. В. Кондратюку виповнилося 44 роки, а вже через декілька днів він пішов добровольцем на фронт. Його було зараховано рядовим телефоністом до роти зв'язку 2-го стрілецького полку 21-ї Московської дивізії народного ополчення Київського району 33-ї Армії Резервного фронту. Згодом він став командиром відділення, а потім і помічником командира взводу зв'язку. 23 лютого 1942 року Юрій Васильович Кондратюк загинув у бою з німецько-фашистськими загарбниками на околицях села КривцовоБолховського району Орловської області...

Юрій Васильович був талановитим механіком та винахідником, проте справжньою його мрією були далекі зірки і міжпланетні польоти. Ще в 1914 році, під час навчання у гімназії, він прочитав науково-фантастичний роман німецького письменника БернгардаКеллермана “Тунель”, у якому розповідалося про будівництво тунелю завдовжки декілька тисяч кілометрів під Атлантичним океаном між Європою та Америкою.

Фантастичний задум автора захопив Олександра настільки, що йому теж захотілося розробити якийсь грандіозний проект. Першою ідеєю була шахта до самого центру Землі для використання тепла земних надр, але потім прийшла ще більш смілива думка про польоти до Місяця і планет Сонячної системи.

Ця ідея вже ніколи не відпускала Олександра, захоплюючи все більше й більше. Тоді він ще не знав про інших учених, які теж мріяли про міжпланетні подорожі, зокрема про Ціолковського та його праці. До всього мрійникові доводилося додумуватися самому. Він завів зошит, у якому почав записувати свої перші розрахунки й думки, що стосувалися польотів у простори Всесвіту.

У своїй першій книжці “Тим, хто буде читати, щоб будувати”, виданій у 1919 році, він написав: “Насамперед, щоб питання цієї праці само по собі не лякало вас і не відвертало від думки про можливість здійснення, увесь час твердо пам’ятайте, що з теоретичного боку політ на ракеті у світовий простір нічого неймовірного собою не представляє”.

У цій праці він вивів основне рівняння руху ракети, навів схему та опис чотириступінчастої ракети на киснево-водневому паливі, камери згоряння двигуна з різними комбінаціями розташування форсунок окисника й пального, параболоїдного сопла й багато іншого. Ним також було запропоновано використовувати опір атмосфери для гальмування ракети під час її спускання з метою економії палива, під час польотів до інших планет виводити корабель на орбіту штучного супутника, а для посадки на них людини й повернення на корабель застосувати компактний злітно-посадочний модуль (що саме і було реалізовано американським агентством NASA у програмі “Apollo”), використовувати гравітаційне поле зустрічних небесних тіл для додаткового розгону або гальмування космічного апарата для польотів у Сонячній системі (“пертурбаційний маневр”), розглянув можливість використання сонячної енергії для живлення бортових систем космічних апаратів, а також можливість розміщення на навколоземній орбіті великих дзеркал для освітлення поверхні Землі. Майже всі пропозиції, зроблені Кондратюком задовго до початку космічної ери, були реалізовані на практиці.

Тільки в 1920-х роках йому на очі потрапив старий номер журналу “Вісник повітроплавання” зі статтею К. Е. Ціолковського про польоти в космос. Як же шкодував Юрій Васильович про те, що це сталося так пізно! “У той же час, – писав Кондратюк, – я із задоволенням побачив, що не тільки

повторив попереднє дослідження, хоча й іншими методами, але зробив також і нові важливі внески в теорію літа”.

Згодом Кондратюк підготував до друку ще одну книгу під назвою “Завоювання міжпланетних просторів”. “Головна наука” тривалий час “тягнула гуму” з питанням видання цієї книги, аж поки Кондратюк в 1929 році не надрукував її за власні кошти в Новосибірську. У ній лише 73 сторінки, 6 аркушів схем і креслень, але саме ця тоненька брошура накладом усього 2000 екземплярів згодом заощадила американцям мільярди доларів і принесла авторові світову славу.

У цій книзі автор виклав послідовність перших етапів освоєння космічного простору і розвинув деякі питання, порушені ним у його попередній праці “Тим, хто буде читати, щоб будувати”. Зокрема він запропонував споряджати супутники на навколоземній орбіті ракетно-артилерійськими системами (натепер ця пропозиція реалізована у вигляді транспортної системи “Прогрес”). Крім того, ним були досліджені питання теплового захисту космічних апаратів під час їх руху в атмосфері.

Також Юрій Кондратюк запропонував оптимальний шлях ракети після її старту (так звану “криву ульоту”), а саме: вертикальний підйом крізь щільні шари атмосфери, а далі до орбіти за певною траєкторією. Але найголовнішою його пропозицією стали проміжні міжпланетні бази із запасами ракетного палива і всього необхідного для тривалого польоту. При цьому особливо важливо було би створити постійну космічну базу на орбіті навколо Місяця, на яку вантажі доставлятимуть автоматичні вантажні ракети. У цьому разі міжпланетним кораблям не потрібно стартувати із Землі повністю навантаженими. Причालивши до бази, вони змогли би поповнити свої запаси й продовжити свій шлях до Марса, Венери або Меркурія.

Кондратюк писав також про можливість спуску корабля на крилах і розробив схему “космічного човника”. Він передбачив, що під час першого польоту на Місяць екіпаж космічного корабля складатиметься із трьох людей, двоє з яких за допомогою спеціального модуля дістануться місячної поверхні, а третій залишиться в кораблі, що в цей час перебуватиме на навколomisячній орбіті (що і сталося саме так майже через сорок років).

Справжнє визнання до Ю. В. Кондратюка прийшло, на превеликий жаль, надто пізно – лише наприкінці двадцятого століття.

Його іменем названо кратер на зворотній стороні Місяця й малу планету Сонячної системи, а також трасу, рухаючись по якій, ракета з людиною вперше досягла Місяця.

На його батьківщині, в Полтаві (Україна) Юрію Васильовичу відкрито пам'ятник, в Києві його іменем названо вулицю, його ім'я присвоєно Полтавському національному технічному університету, засновано медаль імені Ю. В. Кондратюка, випущено ювілейну монету і дві поштові марки.

У Російській Федерації також пам'ятають видатного дослідника: його іменем названо вулицю в Москві і площу в Новосибірську, Новосибірському аерокосмічному ліцею присвоєно ім'я Ю. В. Кондратюка, а в станиці Жовтневій Криловського району Краснодарського краю відкрито “Меморіальний музей Ю. В. Кондратюка”.

Американці, які вважають Кондратюка родоначальником космічної ери, на мисі Канаверал установили йому пам'ятник. Недарма американський учений доктор Лоу, який був задіяний у місячній програмі NASA, після її успішного завершення заявив: “Ми розшукали маленьку непримітну книжечку, видану в Росії одразу після революції. Автор її, Юрій Кондратюк, обґрунтував і розрахував енергетичну вигідність посадки на Місяць за схемою: політ на орбіту Місяця – старт на Місяць із орбіти – повернення на орбіту й стикування з основним кораблем – політ на Землю”. Саме цю знамениту тепер “трасу Кондратюка” – схему польоту космічного корабля до Місяця, його посадки на місячну поверхню та повернення на Землю – і викарбовано на реверсі вже згаданої ювілейної монети.

Аверс і реверс монети, присвяченої Ю. В. Кондратюку

А інший американець, астронавт Ніл Армстронг спеціально побував у Новосибірську, де набрав пригорщу землі біля будинку, де жив і працював Юрій Кондратюк. Згодом Армстронг заявив: “Ця земля для мене має не меншу цінність, ніж місячний ґрунт”.

...Уже після війни в німецьких архівах були знайдено зошити Ю. В. Кондратюка з його записами. Існує версія, що з тієї або іншої при-

чини Кондратюк не загинув 1942 року, а опинився в Німеччині, де разом з Вернером фон Брауном працював над проектом ракети “Фау-2”. Можливо, згодом він знову змінив прізвище й перебрався до США. Навряд чи ми коли-небудь дізнаємося всієї правди, але під час реалізації проекту “Apollo”, значною мірою розробленому німецькими фахівцями, було використано багато ідей Кондратюка, які в той час не були широко відомі світовій науці. Їх могла запропонувати тільки людина, яка або сама брала участь у проекті, або була близька до Брауна та його оточення. Як би там не було, американці скористалися розробками нашого вченого й по “траєкторії Кондратюка” висадилися на Місяць...

Життя Юрія Васильовича Кондратюка було коротким, але надзвичайно насиченим. Талановитий учений-самородок багато чого зробив, але ще більше не встиг. Тим не менше, саме завдяки йому Людина зробила свій перший крок у підкоренні інших небесних тіл нашої неосяжної Всесенної.

Література

1. *Черненко Г.* Жизнь под чужим именем // Инженер. – 2011. – № 4. – С. 14–15.
2. *Кондратюк, Юрій Васильевич.* Википедия [Електронний ресурс]. 30.06.2011. – Назва з екрана.
3. *Кондратюк, Юрій Васильевич.* POLTAVA info (городской сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poltava.info/person/index/kondratyuk-yuriy.htm>. – Дата доступу: 30.06.2011. – Назва з екрана.
4. *Володимир Циганенко.* Наш земляк – винахідник промислової вітроенергетики. Світ енергетики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.energyworld.com.ua/kondratjuk.htm>. – Дата доступу: 30.06.2011. – Назва з екрана.
5. *Владимир Чистилин.* Отец космонавтики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://velykiukrainci.livejournal.com/49639.html>. – Дата доступу: 30.06.2011. – Назва з екрана.
6. *Нина Смирнова.* Где погиб Кондратюк? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epizodsspace.airbase.ru/bibl/romanenko/kon-sh/03.html>. – Дата доступу: 23.01.2012. – Назва з екрана.

І.О. Мікульонюк,
д.т.н., академік

МІЖНАРОДНА КУЛІШЕЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ

21-22 вересня 2012 р. в НПУ ім. М.П.Драгоманова відбулася науково-практична конференція “Пантелеймон Куліш – піонерна постать української культури” на відзначення 150-річчя з часу виходу поетичної збірки “Досвіт-ки” Пантелеймона Куліша. Це перша конференція, присвячена збірці, етап-ній в історії українського мистецтва слова, проте неоднозначно поцінованій критикою (№3-й академічного “Науково-інформаційного вісника” за цей рік умістив статтю акад. В.Ф.Погребенника про велич письменника-мислителя “П.Куліш про Україну”). На пленарному засіданні конференції, організова-ній кафедрою української літератури за сприяння ректорату, після вітального слова ректора університету акад. Андрущенка В.П. вагомо прозвучали допо-віді вчених АНВОУ академіків П.М.Чернеги (“П.Куліш у суспільно-політич-ному русі України другої половини XIX ст.”), В.Ф. Погребенника (“Збірка “Досвітки”: феномен поліформності”) та С.С. Кіраля (“П. Куліш у листуванні Т. Зіньківського і Б. Грінченка”), резонансний виступ акад.Л.І. Мацько.

На секційних засіданнях гості з Білорусі й різних міст України, науковці кафедри виголосили майже два десятки доповідей літературознавчого, лінг-вістичного, фольклористичного й методичного характеру, що висвітлили різні грані життєтворчості визначного будителя України, її непокійного “архістра-тига Пантелеймона”, вагомість його внеску в українську й світову культуру.

Справжньою окрасою конференції стала поїздка її учасників на зручним університетським автобусом до села ОленівкаБорзнянського району Чернігів-ської області – родового гнізда Білозерських колишнього хутора Мотронівка, згодом перейменованого Кулішем у Ганнину пустинь. У цьому маєтку він довгий час жив із дружиною, писав свої твори і перекладав Біблію, ходив за плугом і столярував. Тут побував весільним боярином сам Тарас Шевченко, гостювали багато інших діячів української культури. Зараз в Оленівці зусил-лями Фонду П.Куліша (Голова – Почесний професор університету І.С.Плющ) діє меморіальний музей. Гості побували у відновленій і зразково впорядко-ваній садибі роду Білозерських, а також біля хати, яку збудував Куліш після одруження з Олександрою Білозерською, відомою як українська письменни-ця Ганна Барвінок, коло пам’ятників подружжю, з цікавістю вислухали екс-курсовода, зазнайомилися з експонатами музею і сфотографувалися.

Матеріали конференції вийдуть науковим виданням.

В.Ф.Погребенник,
акад., д.ф.н., проф.

*Хата, яку збудував П.Куліш на хуторі Мотронівка після одруження
з Олександрєю Білозерською*

*Сучасний вигляд поховання П.Куліша на с.Оленівка
Борзнянського р-ну на Чернігівщині*

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ ЕПІДЕМІЇ ТУБЕРКУЛЬОЗУ

Погіршення основних епідеміологічних показників з туберкульозу у світі призвело до глобалізації небезпеки цього захворювання і проголошення ВООЗ цілої низки теоретичних і практичних положень, які гарантують оптимальні варіанти контролю за ситуацією, що склалася на основі реалізації ДОТС (DOTS) стратегії **Directly Observed Treatment Shortcourse**), яка стала основною складовою національних програм боротьби з цією недугою в різних країнах світу [5, 10].

Незадовільна епідситуація з туберкульозу в країнах Східної Європи і СНД спостерігалася в умовах поєднання несприятливих факторів -соціальних потрясінь, значного погіршення матеріально-побутових умов життя, прискорення міграційних процесів, що змусило ВООЗ у 1993 р. оголосити туберкульоз глобальною проблемою [2, 9]. В Україні до соціально-економічних чинників додалися ще й несприятливі фактори екологічної ситуації, пов'язані з аварією на Чорнобильській АЕС, що призвело протягом короткого часу до росту резервуару туберкульозної інфекції, значно підвищило ризик інфікування населення, сприяло зниженню імунної реактивності макроорганізму та росту захворюваності на туберкульоз в різних вікових групах населення, включаючи дітей і підлітків [1, 6]. В сучасних умовах туберкульоз характеризується зростанням поширених і за давних процесів, ростом числа випадків туберкульозу, викликаного мікобактеріями, резистентними до протитуберкульозних препаратів [7, 8].

В Україні опрацьована концепція нової Національної програми боротьби з туберкульозом, яка базується на ДОТС стратегії, адаптованій до національної системи охорони здоров'я та передбачає не тільки виявлення та лікування туберкульозу, але і його профілактику. Виявлення туберкульозу спрямоване на діагностику не тільки бацилярних форм туберкульозу методом мікроскопії мазка, але й небацилярних форм бактеріологічним (культуральним) та рентгенологічними методами, а також за допомогою туберкулінодіагностики (проба Манту з 2 ТО ППД-Л), що особливо притаманно для дитячого та підліткового населення.

Основні складові ДОТС стратегії спрямовані на виявлення 70,0 % бацилярних форм туберкульозу легеневої і позалегеневої локалізації та знебацилення 85,0 % пацієнтів після повного курсу антимікобактеріальної терапії (АМБТ).

ДОТС стратегія спрямована на лікування вперше діагностованого ту-

беркульозу із застосування протитуберкульозних препаратів 1 (основного) ряду, який не ускладнений мультирезистентністю мікобактерій туберкульозу. Для лікування випадків мультирезистентного туберкульозу передбачена ДОТС плюс, яка відрізняється додатковим обсягом обстежень пацієнтів та режимами хіміотерапії, у яких використовують переважно протитуберкульозні препарати 2 (резервного) ряду.

В Україні, де реєструється високий рівень медикаментозної резистентності, у тому числі мультирезистентності (первинної – 5 – 10 %, вторинної – 20 – 50 %) ДОТС стратегія буде впроваджуватись в розширеному вигляді – ДОТС та ДОТС плюс одночасно.

На основі матеріалів Національної програми боротьби з туберкульозом та пакету документів і наказів МОЗ України визначені шляхи стабілізації епідемії серед дитячого, підліткового та дорослого населення. Проаналізовані щорічні статистичні звітні матеріали проти туберкульозних установ областей західного регіону України за останні 10 років з використанням основних епідеміологічних параметрів в різних вікових групах населення (діти, підлітки, дорослі), що подаються на рівень організаційно-методичного відділу Інституту фтизіатрії і пульмонології ім. Ф.Г. Яновського АМН України, який є головним координатором даної проблеми. Захворюваність на туберкульоз визначали традиційно із розрахунку числа вперше діагностованих форм будь-якої локалізації процесу впродовж календарного року на 100 тис. населення. Хворобливість вираховували із загальної кількості хворих, що знаходились на обліку з врахуванням клінічних форм процесу та вікового контингенту пацієнтів на 100 тис. населення. Інфікованість визначали у відсотках (%) за рахунок числа туберкулінопозитивних (за результатами проби Манту з 2 ТО ППД-Л) на 100 осіб, яким ця проба була проведена. Останній показник притаманний тільки для дитячого і підліткового віку.

За останні роки в Україні зросла захворюваність населення на туберкульоз з 32,0 до 77,5 на 100 тис. населення, або у 2,4 раза [3, 4].

Хворобливість дорослого населення тільки за останнє п'ятиріччя зросла з 200 до 261,5 на 100 тис. населення, причому темпи зростання хворобливості на туберкульоз серед сільського населення дещо вищі (з 185,0 до 295,9 на 100 тис.нас), ніж серед міського населення (з 155,0 до 261,5 на 100 тис.нас).

Підвищення захворюваності серед дорослого населення спричинилося до росту інфікування та захворюваності на туберкульоз серед дитячого та підліткового населення, яка за період з 1991 до 2005 рр. зросла в 1,4 раза (з 4,7 до 6,6 на 100 тис. нас).

На увагу заслуговує рівень захворюваності серед дітей, які проживають в осередках туберкульозної інфекції. З 1995 до 2005 рр. інтенсивний показник захворюваності даної категорії дітей зріс в 1,6 раза і становив 5,3 на 1000 контактних осіб.

Високий рівень захворюваності на туберкульоз спостерігався і серед підлітків з осередків туберкульозної інфекції, який сягнув в Україні 10,6 на 1000 контактів у 2005 р. Однак, ці цифрові характеристики не є

достовірними, вони не відображають реальну картину підліткової захворюваності, а навпаки, вказують на дефектуру в лікувально-профілактичній діяльності загальної медичної мережі, у тому числі педіатрів, спеціалістів підліткових кабінетів і сімейних лікарів.

Оскільки ДОТС стратегія є основною складовою Національної програми боротьби з туберкульозом (НТП) в Україні, очевидна доцільність акцентування уваги медичної спільноти на її основних положеннях.

I. Постійна політична і фінансова підтримка НТП з боку уряду, адміністративних і громадських структур різного рівня та рангу. Мова йде про юридичну відповідальність за державницький підхід, безперервну опіку і контроль з боку адміністративних органів з врахуванням територіальних особливостей регіону (області, району) та здійснення невідпинного матеріального забезпечення діагностичного і лікувально-профілактичного процесу на місцях. При цьому передбачається не тільки згаданий прямий контроль, але й зворотній зв'язок з метою раціонального використання коштів, що повинні виділятися цільово, а не за залишковим принципом.

II. Виявлення активних форм туберкульозу серед різних вікових груп населення здійснювати з широким залученням лікувально-профілактичних заходів загальної медичної мережі, на основі самозвернення з використанням мікроскопії мазка мокротиння та флюорографії, масової туберкулінодіагностики (проба Манту з 2 ТО ППД-Л) серед груп ризику з туберкульозу у дітей та підлітків та систематична флюорографія або мікроскопія мазка серед дорослих, що відносяться до груп підвищеного ризику. Необхідно відмітити, що в даній позиції зберігається традиційний скринінг дорослого контингенту населення згідно попереднього досвіду, який доповнюється бактеріоскопією мазка мокротиння на етапі первинної лікарської ланки (поліклініки). При цьому передбачається підготовка і зміцнення кадрів клінічних лабораторій поліклінік, а також реалізація цілого ряду навчальних програм і тренінгів з приводу вивчення проблеми

“Туберкульоз” спеціалістами поліклінічної мережі (терапевтами,

сімейними лікарями, педіатрами) за місцем територіальної приналежності пацієнтів.

III. Діагностування туберкульозу легеневої і позалегеневої локалізації ґрунтується на мікроскопи мазка, посіву отриманого матеріалу та визначення чутливості збудника до антимікобактеріальних препаратів, а також рентгенологічного (рентгеномографія, в окремих випадках поліпозиційна рентгеноскопія, комп'ютерна томографія, магнітно-ядерна томографія) обстеження. При цьому не виключається використання інших методів верифікації захворювання: інструментальних, імуноспецифічних, метаболічних та цитологічних критеріїв з урахуванням локалізації патологічного процесу, наявності ускладненого перебігу та існуючих обтяжених ("модифікуючих") факторів.

IV. Лікування хворих на туберкульоз передбачає проведення стандартизованого контрольованого короткотривалого курсу АМБТ пацієнтів першої (вперше виявлені поширені форми з бактеріовиділенням або без нього), другої (рецидиви, повторно ліковані) та третьої (вперше виявлені обмежені форми без бактеріовиділення) категорії під постійним контролем медичного персоналу; призначення п'ятикомпонентної АМБТ хворих на важкі форми туберкульозу; проведення п'яти шести-компонентної АМБТ пацієнтам з мультирезистентними формами туберкульозу з переходом на індивідуальні схеми лікування, з врахуванням результатів культурального (посів) дослідження матеріалу; реалізація поетапної (інтенсивна фаза в стаціонарі, а продовження лікування - переважно амбулаторно) АМБТ з врахуванням наступності профільної і загальноотерапевтичної медичних закладів, а також постійного контролю за прийомом препаратів з боку медичного персоналу цих закладів. При цьому важливе значення приділяється постійно діючому консилиумі спеціалізованих фтизіатричних установах, який обґрунтовує раціональне використання препаратів Пряду та інших середників (фторхінолони, макроліди, захищені амінопеніциліни) на основі діагностичних можливостей мікробіологічних лабораторій Шрівня акредитації. Слід вказати, що в окремих випадках передбачається здійснення паліативних лікувальних заходів, коли мова йде за хворих, у яких має місце резистентність до препаратів основних та резервних.

V. Важливою складовою ДОТС стратегії є безперебійне забезпечення антимікобактеріальними препаратами за рахунок бюджетного та позабюджетного фінансування, що дозволить отримувати хворим фтизіатричного профілю систематичне і безкоштовне лікування.

VI. Моніторинг туберкульозу здійснюється за рахунок створення національного та регіонального комп'ютерних реєстрів усіх хворих. Крім того, реалізується відслідковування ефективності виявлення, діагностичних та лікувальних заходів, а також широке втілення в систему практичної охорони здоров'я обліково-звітних статистичних документів, що рекомендовані ВООЗ.

VII. Попередження туберкульозу проводиться на основі хіміопротекції серед дітей, підлітків та дорослих із групи ризику. Це - контактні, інфіковані мікобактеріями туберкульозу, "рентгенопозитивні" особи, особи з наявністю обтяжливих ("модифікуючих") факторів (вогнища хронічної інфекції, обстежені загально соматичною патологією, імунodefіцити та ін.). Особливої уваги заслуговують ВІЛ-інфіковані. Зберігається первинна та вторинна профілактика (вакцинація та ревакцинація БЦЖ) в показаних випадках. Важливим розділом ДОТС стратегії є профілактика, діагностика і лікування ВІЛ/СНІД-асоційованого туберкульозу. Весь комплекс заходів для даної категорії пацієнтів ґрунтується на координації національних програм з питань ВІЛ-СНІДу та туберкульозу.

На основі вищенаведеного, позитивні зрушення в епідситуації з туберкульозу залежать від якості реалізації ДОТС програми, адаптованої до умов в Україні. При цьому слід пам'ятати, що успіх виконання національної програми боротьби з туберкульозом в Україні залежить як від загальної медичної мережі, так і державницького підходу до даної проблеми.

Таким чином, в Україні епідеміологічна ситуація з туберкульозу характеризується зростанням захворюваності та хворобливості серед дорослого населення. Особливу увагу викликають збільшення питомої ваги поширених, деструктивних форм туберкульозу, які супроводжуються наявністю полірезистентних штамів мікобактерій туберкульозу, що визначає вкрай загрозливі умови для осіб дитячого та підліткового віку.

Одним із шляхів покращення якості спеціалізованої медичної допомоги населенню, включаючи дітей і підлітків, є подальше удосконалення організаційно-методичних, діагностичних та лікувально-профілактичних заходів як на етапі первинної лікарської ланки, так і в умовах профільної медичної допомоги, ґрунтуючись на засадах ДОТС- стратегії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *І.Костроміна В.П., Білогорцева О.І., Деркач О.В.* Інфільтративний туберкульоз у дітей у сучасних умовах // Укр.пульмон.журнал.-2005. -№ 2. – С. 24-27.
2. *І.Мельник В.М* Нова стратегія профілактики, виявлення і лікування туберкульозу: за і проти // Укр. пульмон. журнал. – 1994. – № 4. – С. 12-16.

3. Мельник ВМ туберкульоз в Україні на сучасному етапі й прогностні оцінки // Укр.пульмон.журнал. – 1999. – № 3. – С. 61-63.
4. Москаленко В.Ф., туберкульозу в Україні за останні 10 років // Укр.пульмон. журнал. – 2001. -№ 3. – С. 5-8.
5. Про затвердження Протоколу по впровадженню ДОСТ-стратегії в Україні. Наказ МОЗ України № 318 від 24.05.2006 р. – 46 с.
6. Сиренко И.А., Подопригора Н.М., Марченко О.Ю., Шматько С.А. Значимость групп риска в детской фтизиатрии // Пробл.туберкулеза. – 2006. – № 9. – С. 31-33.
7. Хрулева Т.С. Резервуар туберкулезнойинфекции // Пробл. туберкулеза. – 2001. – № 6. -С. 11-14.
8. Феценко Ю.І., Мельник В.М. Туберкульоз легень в період епідемії: епідеміологічні, клініко-діагностичні, лікувально-профілактичні та організаційні аспекти. Київ, 1998. – 284 с.
9. Феценко Ю.І., Мельник В.М., Коблянська А.В. Основні тенденції динаміки статистичних показників з туберкульозу в Україні за останні 10 років // Укр. пульмон. журнал. – 2000. – № 4. – С. 5-9.
10. Феценко Ю.І. Порівняльні дані про розповсюдженість туберкульозу та ефективність діяльності протитуберкульознихзакладів України за 2002 та 2003 рр. України. Київ, 2004. – 67 с.

Б.С. Зіменковський,

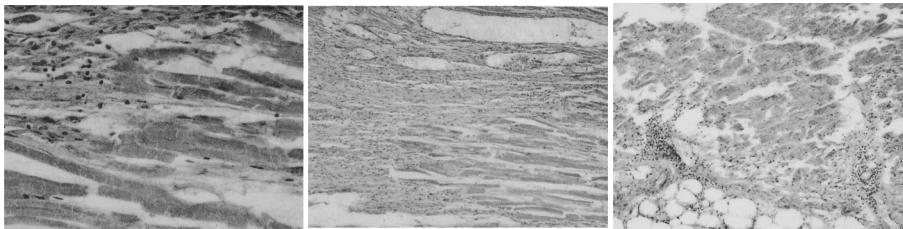
*ректор Львівського національного медичного
університету (ЛНМУ) ім. Данила Галицького*

М.Р. Гжегоцький,

перший проректор ЛНМУ ім. Данила Галицького

І.Г. Ільницький,

*завідувач кафедри фтизіатрії і
пульмонології ЛНМУ ім. Данила Галицького*

Так виглядає інфаркт міокарду

ДЕЩО ПРО МОГО БАТЬКА

Писати про близьких родичів – важко. Такі спогади бувають якнайчастіше: чи то емоційно надто “завищені”, чи то надто вже суб’єктивно забарвленими. Я хочу тут згадати про мого батька – відомого славіста -Леоніда Арсенійовича Булаховського зв’язку з його *педагогічною діяльністю*, без якої він не мислив свого життя, як і без діяльності наукової. Просто він надавав величезного значення *спілкуванню з “живими учнями”* “кваліфікованими викладачами, значно менше довіряв “письмовим роботам”. Гадаю в зв’язку з цим, що “сухі тести”, які зараз замінюють “живі екзамени” в школах і вузах навряд чи були б ним зустрінуті прихильно; так само, як і перевантаженість шкільних програм з їхнім дещо “вінегретним” розмахом і вимогами “охопитинеохопиме”.

Л.А. Булаховський завжди цінував роль “якісних” прикладів у підручниках; кваліфіковане складання шкільних і вузівських програм (їхню справжню *якісність*, а не кількісну умовну масштабність). Тому хочу, зокрема, звернути увагу на таку проблему, як “артистичність” викладання. Це ж відомо, що учні й студенти сприймають не лише *зміст* того, що викладається, а і як це робиться, як *говорить сам викладач*, як *він виглядає*, як *вміє продемонструвати* переконливо свої знання (якщо вони в нього насправді є). Тобто він абсолютно серйозно вважав *викладача артистом* і вміння останнього: інколи навести конкретний життєвий приклад, інколи щось засудити, свідомо викликати до чогось відразу, а інколи й розсмішити, тим самим непомітно даючи слухачам відпочинок.

Мій батько любив розказувати кумедні, вірніше, дотепні історії із своєї величезної педагогічної практики під час викладання в середній школі і у вузах. Наприклад, коли він викладав у Харківській чоловічій класичній гімназії, до нього підійшло двоє учнів (католиків за своїм віросповіданням), щоб порадитись: чи підходить їм під благословення якоїсь “високої православної духовної делегації”, яка приїде з цією метою до гімназії?

Мій батько сказав, що порадитись з цього приводу із викладачем Закону Божого. І той відповів: “Я гадаю так. Благословення Православного Архіпастиря навіть католикові зашкодити не може”.

Смішили Леоніда Арсенійовича і письмові переклади з латині деяких гімназистів: скажімо, “И он умер вокруг своего меча, быстровращая ногами в свою пользу”.

“Афористичними” видавалися моєму батькові і “висловлювання” під час іспитів деяких студенток. Ось одна така “ретива” дівчина щось відпові-

дає довго і швидко, але, як то кажуть, “добрати сенсу” в її відповіді неможливо. Леонід Арсенійович (як екзаменатор) і питає її: “Извините, о чемэто Выговорите?” – “Я, – відповіла вона, – “провообще”!

Певний час мій батько заступав деканафілфака у Харківському Університеті початку 30-х років. До нього підійшов студент і сказав, що на філфацідалі він вчитися не хоче. Булаховський запропонував йому написати відповідну заяву з аргументацією. Той і написав: “Ваш факультет не на мій сюжет”, на що Булаховський негайно же поставив резолюцію: “Шукайте факультету до Вашого сюжету”.

Що стосується “засвоєння латині”, яку наш курс на російсько-слов’янському відділенніфілологічного факультету Київського Університету імені Т.Шевченка вивчав у 1948 – 1950 роках, то було з цим аж надто благополучно: ніхто із студентів не мав нижче “4”. І це пояснювалося просто: курс наш був невеличкий і дружний. Перед “контрольними” й заліками всі приходили до мене додому, і мій батько (прекрасний знавець латині й грецької) диктувавнам, як треба виконувати вправи й давати відповіді на питання з граматики, а всі студенти (на чолі зі мною) це старанно відтворювали у своїх зошитах.

До речі, у мого батька були у його домашній бібліотеці і рідкісні підручники з латині й грецької. Вони стояли (як я пам’ятаю) на другій полиці – серед інших книжок – не дуже помітні напогляд.

Перебував мійбатько кілька днів у лікарні (тоді вона містилася на вулиці Пушкінській) – на обстеженні як “тяжкий” діабетик. У його відсутність зайшов до мене наш сусід і мій ровесник Володя Марусенко, який мав цими днями складати заліки з латині й грецької і попросив у мене “латинський підручник”. Я сказала, що мій батько забороняє щось брати в його бібліотеці без його дозволу. Але Володя дуже просив мене – лише на один вечір і на одну ніч. Я йому дала цей підручник. Ранком з лікарні несподівано швидко повернувся мій батько (абсолютно достроково). Дуже привітно поговорив з мамою і зі мною, роздягнувся і зайшов до свого кабінету. Проте за 5 хвилин вилетів звідти страшенно розлючений: “Хто міг взяти мій підручник з латині???!!!” Як він за мить помітив його відсутність серед інших численних книжок на полиці, я не могла ніколи збагнути? Я пояснила, що взяла підручник я, це для Володі Марусенка для залікуі таке інше. Тоді він заспокоївся, бо добре ставився до Володі, що вчився на філософському факультеті і відзначався старанністю й “повагою до книжок”.

Під час свого останнього “авторського вечора” (13 лютого 2009 року)

у Будинку Вчених я згадувала виступи саме тут моєї мами(Тетяни Данилівни Булаховської-Іванової) – досить відомої співачки – виконавиці циганських, російських і українських романсів і мого батька- як лектора(з історії слов'янських літератур) і як читця уривків з художніх творів, якого із захопленням слухала інтелігентська аудиторія 1944-го – 1945-го років. Справа в тому, що мій батько, який мав блискучу пам'ять і широкі знання саме в галузі слов'янських і західноєвропейських літератур і часто “читував” це під час своїх уроків у гімназії, лекцій у вузах (навіть на робітфаці-Харкова), виступав із такими окремими “читаннями” потім в Уфі (в роки евакуації) у шпиталях (його запрошували туди для цього досить часто, частіше навіть від професійних артистів), цінуючи його гарну дикцію, зразкову російську й українську мови і гарне “філологічне”, “асоціативне” мислення. Він добре орієнтувався у складі аудиторії та її смаках і настроях. ВУфі читав уривки з коротких п'єс А.П.Чехова(“Медведь” “Предложение”, “Юбилей”) і особливо М.В. Гоголя й Г.Ф. Квітки-Основ'яненка (“Шельменко-денщик”, “Сватання на Гончарівці”). По суті це був вдалий виступ “одногоактора”.

А у Будинку Вчених перших післявоєнних років це були і кваліфіковані популярні лекції, і навіть “артистичні” виступи, які дуже цінувала київська інтелігенція (з Академії наук і вузів), до речі, різного фаху – далеко не тільки гуманітарного профілю, а й біологи, математики, фізики тощо. Він наводив і кумедні історії з практики “неталановитих” викладачів. Ось одному такому викладачеві й кажуть в адміністрації: “Щось Ви (скаржаться студенти) часто позіхаєте на своїх лекціях – це ж незручно!”. “Що ж робити, надто вже самому нудно” – відповів лектор.

З іншим лектором, який завжди читав, не відриваючись від конспекту, трапилася неприємна історія: під час лекції раптом вимкнулося електричне освітлення. Хтось з “активних” студентів вигукнув із сміхом: “Професоре! Не губіться! Читайте по пам'яті!” А той буркнув у відповідь: “Я не можучитати лекцію, не бачачи облич моїх слухачів”.

Бували й студенти дуже старанні і у навчанні самовіддані. Кажуть, на самому початку 20-х років, на дверях філфаку Харківського університету, висіло таке величезне оголошення: “Попереджаю моїх улюблених професорів: Ріттера, Самаріна, Білецького й Булаховського, що в зв'язку із моєю хворобою лекції відбуватися не можуть. Студент І.К. Петров”.

А це вже з розповідей мого батька – про літературну мову жаргон. Якось іде коридором Харківського університету з місцевої їдальні дуже “ви-

тончений” і “коректний” викладач латині й грецької професор Ріттер. Міцний веселий студент, проходячи повз нього, відчутно стукнув його по спині й привітно сказав: “Ну що, професоре? Підрубали? Йдете гавкати?”

Переляканий професор спитав мого батька: чим він йому погрожує? Вбити його улюбленого хатнього собаку?! “Та ні”, – розсміявся Леонід

Арсенійович, “Це він Вас щиро привітав на студентському жаргоні. Сказав, що Ви вже, мабуть, попоїли йдете читати лекціюв їхню аудиторію”.

Згадувати, як бачите, можна багато, якщо це стосується людей з широкою науковою й викладацькою практикою.

Ю.Л.Булаховська,
д.ф.н., проф., академік АН ВО України;
провідний науковий співробітник
Інституту літератури
імені Т.Г. Шевченка НАН України.

Під час святкування ювілею
академіка **Всеволода**
Євдокимовича Михайленка

СУЧАСНИЙ СТАН ФАРМАКОГЕНОМІКИ

Хоча фармакогеноміка відносно молода наука, але її стрімкі успіхи роблять її популярною не тільки у медичному світі. Вона тісно пов'язана з фармакогенетичними дослідженнями і деякі науковці вважають її продовженням фармакогенетики. Над її завданнями працюють дослідники біологічних та медичних галузей всього світу, адже саме від неї залежить життя багатьох людей, оскільки її головним завданням є вивчення впливу лікарських препаратів на геном людини. Фармакогеноміка дозволяє вивчити вплив цих препаратів на генну експресію.

Метою фармакогеноміки є покращення розуміння взаємодії лікарського препарату та організмів. Її задача пов'язана з підбором ліків та їх доз найефективніше і безпечніше індивідуально для кожного генотипу пацієнта. Технології геноміки і протеоміки допомагають зрозуміти захворювання і відкривають нові цілі для лікарських препаратів. Обмеження фармакогеноміки полягають у складностях генної регуляції, протеоміки, взаємодіях між генами, а також психологічних складностях взаємодії між лікарями і пацієнтами.

Фармакогеноміку інколи ототожнюють з однією з галузей фармакології, хоча це не зовсім коректно, бо вона досліджує впливи медичних препаратів на геном, порівнюючи експресії генів у хворих, визначаючи ефективність або токсичність такого певного препарату для кожної конкретної людини. Таким чином, фармакогенетика спрямована на розробку раціональних засобів для оптимізації лікарської терапії по відношенню до конкретного генотипу з метою забезпечення максимальної ефективності при мінімальних побічних ефектах. Передбачається, що такі підходи, можуть слугувати базою для створення “персоналізованої медицини”, коли ліки будуть індивідуально оптимізованими для кожного пацієнта.

Ідеальний лікарський препарат ефективно лікує або проводить профілактику захворювання і не дає побічних ефектів. Проте у реальному житті рідко буває, коли медичний препарат є ефективним і безпечним для всіх пацієнтів. Коли лікар підбирає препарат та його дозу, це завжди компроміс між “не дуже високою” і “не дуже низькою” його кількістю. Різноманітність ефектів лікарських препаратів є головною проблемою клінічної медициною і розвитком таких препаратів. Розміри цієї проблеми заслуговують уваги. Так щорічно у клініках США з 2 мільйонів госпіталізованих 100 тисяч помирає від шкідливого впливу лікарських препаратів.

Індивідуальний ризик неоперабельності чи токсичності препарату – це

продукт взаємодії навколишнього середовища і генів. Мінливість такого середовища залежить від харчування, вживання інших лікарських препаратів, захворювання та інших, в тому числі стилю життя, вживання алкогольних напоїв, паління. Ці фактори діють у відповідності з індивідуальними генами, які кодують фармакокінетику і фармакодинаміку вжитого препарату, на рецептори, іонні канали, ферменти, що беруть участь у метаболізмі і транспорті фармакологічних препаратів. Фармакогеноміка поєднує в собі традиційні фармацевтичні науки, до яких належить біохімія з анотованими знаннями про гени, білки та поодинокі нуклеотидні поліморфізми.

У порівнянні з фармакогенетикою, яка розглядає тільки одну взаємодію генів з медичними препаратами, фармакогеноміка розглядає всі процеси впливів ліків на рівні геному. Ці результати використовуються під час лікування туберкульозу, онкологічних і серцево-судинних захворювань, діабету, СНІДу і т.д.

Фармакогеноміка використовує низку методів генетики, в тому числі: ПЛР, піросеквенування, мас-спектрометрію, флуоресценцію за допомогою зондів, денатуруючу високоефективну рідинну хроматографію (ДВРХ) і т.д.

Термін “фармакогеноміка” з’явився у наукових працях 2001 р., зокрема, і більшість науковців вважають фармакогеноміку продовженням фармакогенетики, оскільки її розвиток тісно переплетений з фармакогенетичними дослідженнями.

В чому різниця між фармакогенетикою і фармакогеномікою? Фармакогеноміка посиляється на загальне вивчення всіх різноманітних генів, які обумовлюють поведінку ліків. Фармакогенетика посиляється на дослідження спадкових змін у метаболізмі лікарського препарату і відповіді організму на нього. Різниця між цими двома термінами вважається довільною, проте, на даний час ці два терміни взаємозамінні.

Фармакогенетика має справу зі спадковими мінливостями, які мають місце під впливом ліків; вона вивчає особливості індивідуальних генів, які обумовлюють ефективність чи токсичність препарату. Під час фармакогенетичних досліджень використовуються класичні генетичні технології, більшість яких клінічно важливі. Однак, більшість відмінностей між людськими реакціями на ліки є мультигенними і мультифакторними. Більшість фармакологічних препаратів після потрапляння в організм продукує зміни генної експресії в клітинах та органах. Дуже важливим є дослідити взаємодію ліків з організмом для підбору біологічно ефективної дози впливу цих препаратів на організм.

Гени, поліморфізми яких можуть впливати на фармакологічну відповідь пацієнта на певний лікарський препарат, можна розділити на три групи:

- ◆ гени білків, відповідальних за фармакокінетику препарату;
- ◆ гени білків, відповідальних за механізм дії препарату (фармакодинаміку);
- ◆ гени білків, які беруть участь в патогенезі такого засобу.

Деякі гени можуть при певних умовах виявляти як фармакокінетичні, так і фармакодинамічні властивості.

Всі відомі фармакокінетичні і фармако динамічні гени представлені фармакогеномною базою даних “PharmGKB”. Частина їх дуже добре описана генетично, інша – представлена тільки назвами. Ця база нараховує біля 385 фармакокінетичних і біля 824 фармако динамічних генів.

На основі фармакогеномних досліджень фармацевтичні компанії зможуть створювати препарати на основі білків, ферментів і молекул РНК, пов’язані з генами, що обумовлюють захворювання. Це дозволить таким виробникам більше орієнтуватися на конкретні хвороби і буде сприяти ефективнішому лікуванню. Така точність не тільки сприятиме максимальному терапевтичному ефекту, але і знизить ризик пошкодження прилеглих здорових клітин. Лікарі з самого початку захворювання, замість стандартного методу проб і помилок, пов’язаних з вибором препарату, зможуть проаналізувати генетичний профіль пацієнта і призначити найкращу терапію.

Фармакогеномні тести (PGX) широко використовуються для вивчення впливів лікарських препаратів протягом останніх 10-15 років. Традиційно такий вплив оцінювали за клінічними результатами, які склалися з лабораторних аналізів і терапевтичного моніторингу цих препаратів (TDM). PGX теоретично можуть відображати будь-яку стадію засвоєння ліків: всмоктування, розподіл, метаболізм та екскрецію. На практиці тести для клінічного використання в основному пов’язані з метаболізмом препарату або в індукції імунної відповіді.

Щоб бути корисним, тест PGX повинен надати таку інформацію про лікарський препарат, яку не можна одержати традиційними клінічними методами і терапевтичним моніторингом. Не всі препарати доступні TDM. При застосуванні PGX необхідно провести тільки один раз, в то час як дослідження TDM проводять декілька раз підряд, таким чином збільшуючи їх ефективність і вартість. Так, наприклад, участь ферменту в метаболізмі певного препарату при клінічних дослідженнях не є переконливим доказом його функції. Крім того, навіть якщо було показано, що фермент не працює, це інколи проявляється більшим зфектом, оскільки досліджуваний препарат може метаболізуватися альтернативними шляхами.

Одним з найактуальніших питань фармакогеноміки є розробка біомаркерів, однією з характеристик яких виступає об'єктивне вимірювання та оцінка нормальних біологічних процесів, патогенних процесів чи фармакологічної відповіді на терапевтичне втручання. Навесні 2005 р. адміністрація з питань харчування і ліків (FoodandDrugAdministration(FDG)) США розробила правила для фармакологічних компаній, згідно яких анотація для кожного препарату має містити інформацію про його вплив на геном. Тобто кожний препарат повинен пройти генетичні дослідження на наявність у його складі варіант алелей 2-х метаболічних ферментів: CYP2D і TPMT (С-метилтрансферази і тіопуринметилтрансфераза, відповідно). Оскільки вони добре досліджені їх прийняли за дійсні біомаркери. Документи, які подаються до FDG на реєстрацію нового препарату фармакологічними компаніями повинні містити інформацію про ці “дійсні біомаркери”, хоча інші фармакогенетичні дані можуть бути представленими добровільно за бажанням.

CYP – це родина ферментів печінки, цитохрому P450, які відповідають за руйнування більше ніж 30 різних класів лікарських препаратів. Мінливості ДНК у генах, які кодують ці ферменти, можуть впливати на їх здатність до правильного метаболізму цих препаратів. Менш активні форми або інактивовані форми CYP ферментів, які не здатні руйнувати та ефективно елімінувати з тіла такі препарати, можуть бути причиною передозування у пацієнтів.

TPMT відіграє важливу роль у хемотерапевтичному лікуванні загальної дитячої лейкемії, руйнуючи клас терапевтичних компонентів, які називаються тіопурини. Невеликий відсоток кавказців має генетичні зміни, які не дозволяють продукувати активні форми цього білка. Як результат, у таких пацієнтів рівень тіопуринів зростає до токсичних меж, оскільки інактивована форма TPMT не здатна утилізувати ліки. На сьогодні лікарі, використовуючи тести для скринінгу хворих з таким дефіцитом, слідкують за активністю TPMT і рівнем тіопурину.

Фармакогеномні тести дозволяють зменшити тривалість і вартість клінічних випробувань, що знизить вартість медичних препаратів. Фармацевтичні компанії можуть виключити з клінічних випробувань тих людей, чиї фармакогеномні скринінги могли б показати, що препарат, який проходить випробування, неефективний або шкідливий для них. За винятком цих людей збільшиться ймовірність того, що препарат буде корисним для певної групи населення і тим самим збільшиться ймовірність його більшого продажу на ринку. Здатність оцінювати реакцію людини на ліки підвищить довіру лікаря при призначенні препарату і довіру пацієнта при вживанні такого препарату.

В результаті ідентифікації поліморфізму нуклеотидів і мікрочіпування на підставі даних, отриманих від проекту “Геном людини” виникла необхідність розвитку засобів каталогізації та анотації, щоб вчені могли легко отримувати доступ і використовувати їх у своїх дослідженнях. Такі бази створені і включають в себе описові дані і посилання на зовнішні інформаційні ресурси. Доступ до цих даних та інформаційних ресурсів дозволить не тільки виявляти відповіді на ліки, але будуть також корисними під час вивчення сприйнятливості до хвороби і проведення фундаментальних досліджень в галузі популяційної генетики

Персоналізована медицина. Мета такої медицини – спираючись на генетичні, фармакогеномні і т.д. дослідження підібрати індивідуально для кожного пацієнта ефективні методи лікування і медичні препарати і звести до мінімуму небажані побічні ефекти. Про неї останнім часом дуже багато говорять і пишуть, але вона має певні перепони, які не є безпідставними. До них належать:

1. Складність знаходження мінливості гена, що впливає на відповідь ліків - поліморфізми поодиноких нуклеотидів (ППН) є мінливостями послідовності ДНК, які мають місце, коли окремий нуклеотид (А, Т, Ц чи Г) у послідовності геному змінений. ППН мають місце кожні 100 з 300 пар основ на протязі 3-біліонів пар людського геному, тому мільйони ППН повинні бути ідентифікованими та проаналізованими для визначення їх здатності впливати на відповідь на медичні препарати.

2. Обмежений вибір ліків – тільки 1 чи 2 затверджених препарати можуть бути корисними для лікування особливого стану. У пацієнтів з генетичними дефектами, які не дозволяють їм вживати ці ліки, мало шансів знайти альтернативні способи лікування.

3. Перешкоди для фармакологічних компаній виробляти мультифармакогеномні продукти – Більшість фармакологічних компаній успішні з їх лозунгом “один розмір підходить всім”, використовують цей лозунг для подальшого розвитку медичних препаратів. Пізніше розробка і впровадження на ринок препарата буде коштувати їм 100 мільйонів доларів США. Чи буде вигідно цим компаніям впроваджувати альтернативні форми препаратів для маленької частки популяції?

4. Навчання медичного персоналу – Впровадження мультифармакогеномних препаратів для лікування деяких станів представників різних популяцій безперечно ускладнить процес назначення і розповсюдження ліків. Лікарі повинні впровадити екстра діагностичний крок до визначення, який

препарат підходить індивідуально для кожного хворого, акуратно інтерпретувати діагностику і рекомендувати для кожного пацієнта найкраще лікування. Для цього весь медичний персонал, не тільки терапевти, має добре знати генетику.

Яким чином зміна гену буде використовуватися при прогнозуванні відповіді на ліки? Метод секвенування ДНК служить для визначення порядку нуклеотидів у молекулі ДНК. Він застосовувався для вивчення геному людини і за його допомогою були знайдені поліморфізми. Ідентифіковані поліморфізми будуть використовуватися для дослідження і прогнозування відповіді на ліки для кожного пацієнта. Проблема полягає у тому, що традиційні технології секвенування генів є дуже повільними і дорогими, це обмежує їх

широке використання як діагностичного інструменту. Технологія ДНК-мікрочіпування (або ДНК-чипів) є такою, яка розвивається. Вона повинна зробити можливим для лікарів вивчати своїх пацієнтів на наявність конкретного нуклеотидного поліморфізму швидко і за доступною ціною. Одне мікрочіпування зараз може використовуватися для скринінгу 100000 виявлених поліморфізмів в геномі людини протягом декількох годин. У майбутньому технологія ДНК-мікрочіпів дозволить визначати нуклеотидні поліморфізми в кабінеті лікаря, щоб визначити реакцію пацієнта на той чи інший рецептурний препарат і це буде звичайним явищем.

Таким чином, інформування людей про їх генетичні схильності до того чи іншого захворювання і впливу медичного препарату може мотивувати їх до зміни способу життя. Фармакогеноміка і геноміка мають етичні, правові, поведінкові і фінансові аспекти які ще не проаналізовані. Хочеться вірити, що лікування персоналізованими медичними препаратами більшості найпоширеніших захворювань не забариться. Вважається що вакцини, зроблені з генетичного матеріалу, ДНК або РНК, будуть переважати всі існуючі вакцини, крім того, будуть недорогими, стабільними і легко зберігатися. Вони будуть активувати імунну систему, але не зможуть викликати інфекції.

Демидов С.В.,

д.б.н., проф., академік.

Топчій Н.М.,

старший співробітник,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ХРОНІКА

- Члени Президії АН ВО України взяли участь у роботі Круглого столу на тему “Інтеграція освіти, науки і бізнесу”, що відбувся 28 вересня ц.р. в Запорізькому національному університеті. Організатором виступило Відділення економіки (керівник – акад.Кредісов А.І), виконавцем – акад. Череп А.В.

- 8 вересня ц.р. відбулося засідання Президії АН ВО України. члени Президії обговорили план проведення 20-ї річниці Академії та Загальних звітно-виборчих зборів. З доповіддю виступив президент Академії Дубина М.І.. В обговоренні взяли участь академіки С.І.Табачников, Р.Г.Процюк, О.О.Біляєва, М.І.Зубок, В.І.Шпак та ін..

- На запрошення Академії наук республіки Польща та Інституту аграрних наук, до Кракова виїжджали (з 30.09 по 05.10.2012р.) академіки Дубина М.І. та Рудик С.К.

- До 20-річчя Академії виготовлено пам’ятні медалі, які одержить кожен академік.

До цього свята готується довідник та плакати кращих вчених вузів країни та Звіт за поточний рік, який друкуватиметься в № 6 “Вісника”.

- У 2011-2013 навчальному році Харківський університет випустив 2056 магістрів та спеціалістів, 1457 з яких були студентами денної форми навчання. Дипломи з відзнакою альмаматер вручила 473 магістрам та 53 спеціалістам. 43 випускники – іменні стипендіати.

- Урочистий випуск студентів 2012 року цього літа пройшов у травні, а не у липні за традицією. Квіти і пісні, прапори і мантії, жарти і сльози розставання – все це останнє свято п’ятикурсників у стінах університету. Традиційне покладання квітів до пам’ятника засновнику університету В.Н. Каразіну, святкова хода через парк імені І.Г. Шевченка під звуки духового оркестру до Харківського національного академічного театру опери та балету імені М.В. Лисенка, де на них чекали привітання та святковий концерт. На церемонії урочистого випуску студентів університету 2012 року прозвучали схвильовані вітання, нагородження пам’ятними медалями.

ми, кращих випускників та почесними дипломами і подяками Харківської обласної державної адміністрації, Харківської обласної ради, Харківського міського голови.

- При Педагогічному музеї Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова створено “Український педагогічний лекторій”. В планах на 2012-2013 н.р. Лекторії прочитання лекцій провідними вченими України про таких відомих українських вчених, як: Ушинський К.Д., Пирогов М.І., Драгоманов М.П., Русова С.Ф., Ващенко Г.Г., та ін.. Організатори проекту – ректор академік Андрущенко В.П., академік Кремень В.Г.

- Вітаємо Владислава Леонова, випускника кафедри матеріалів реакторобудування фізико-технічного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, якого Президія НАНУ нагородила грамотою за цикл робіт “Структурні і фазові перетворення в сплавах ядерної енергетики при іонному, лазерному та ударному впливі”, створений під науковим керівництвом доц. В.Г Кіріченка.

- Комітет з призначення іменних стипендій Харківської обласної державної адміністрації в галузі науки відзначив провідних та молодих науковців Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: обласну стипендію ім.К.Д.Синельникова з фізики та астрономії здобули Д.Ф.Лупішко, провідний науковий співробітник кафедри теоретичної радіофізики; обласну стипендію ім..М.В.Остроградського з математики отримав Є.В.Петров, старший викладач кафедри геометрії; обласну стипендію ім.І.І.Мечникова з медицини і біології виборов С.О. Шерстюк, доцент кафедри загальної та клінічної патології; обласну стипендію ім.Г.П.Федоровича з технічних наук отримав Р.В.Шурінов, асистент кафедри фізики твердого тіла. Пишаємося!

- Цього року на медичний факультет Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна вступив 14-річний студент Юліан Швець обігнавши свою сестру на рік, яка також закінчила цей факультет і зараз працює в галузі кардіології.

- Щодо нашого першокурсника, то він прагне присвятити своє життя хірургії. Юліан любить навчатися і захоплює інформацію на льоту, чи-

тати навчився вже в два роки, а в школу пішов в чотири. Різниця між однокласниками, а зараз одногрупниками його ніколи не лякала, він завжди находив спільну мову, а за його словами різниці у віці взагалі не відчуває. Школу закінчив із золотою медаллю, брав участь у багатьох конкурсах з різноманітних предметів і займав призові місця, в основному легко йому давалася хімія. Прохідний бал у Юліана склав 776,4 – найкращий результат на факультеті. З дитинства полюбляє настільний теніс та музику, бо грає на піаніно та гітарі, тато його до речі викладає музику. Над майбутнім Юліан ще особливо не замислювався, але часу ще достатньо для того, щоб цілковито зорієнтуватися та намітити найближчі цілі на майбутнє. (В.Денисенко).

- Значну увагу Уманський національний університет садівництва приділяє художній самодіяльності. В університеті цінують творчість, ініціативу й талант, тому протягом 165-літньої історії тут склалися багаті традиції, які примножуються і збагачуються кожним поколінням студентів та викладачів.

З метою розвитку мистецьких здібностей студентів створено центр культури і виховання. У його складі 13 творчих колективів, в т.ч. народний самодіяльний ансамбль пісні і танцю “Хлібодари”, народний самодіяльний ансамбль танцю “Нивка”, народний ансамбль бального танцю “ЛюВиНа”, народний вокально-естрадний ансамбль “Криниченька”, народний інструментальний ансамбль “Диксиленд”, народний самодіяльний колектив духових інструментів, студентський театр естрадної мініатюри “Добродії”, дитяча хореографічна студія “Зернятко”, університет культури і здоров’я, літературна студія, фото-відеостудія.

В академічних групах та гуртожитках проводяться тематичні виховні години, бесіди, круглі столи, зустрічі з видатними людьми. Найбільш помітні культурні події в університеті, які набули широкої популярності, – це міжфакультетський фестиваль “Студентська весна”, конкурси “Міс університету”, вечори гумору і сатири. Кожного року справжнім мистецьким святом у місті є Всеукраїнський фестиваль художньої творчості студентів аграрних вищих навчальних закладів “Софіївські зорі”.

Щорічно проводяться урочиста посвята в студенти, випуски молодих фахівців, зустрічі випускників різних поколінь, відзначення Дня знань, Всесвітнього дня молоді, святкування Дня перемоги, Дня працівника сільського господарства, Дня науки, Дня студента та інші заходи.

• *Завершився XXIII міжнародний фестиваль художньої творчості “Голосіївська весна-2012” Національного університету біоресурсів і природокористування України.*

Фестиваль охоплює простори України від Закарпаття до Кримського півострова, тож участь у ньому взяли близько 800 студентів і науково-педагогічних працівників Київського регіонального центру та понад 900 – з регіональних навчальних закладів I-IV р.а.

Нинішня “Голосіївська весна” визначила понад 300 лауреатів, з них 90 колективів і 230 виконавців. Кращі номери, за традицією, і склали програму заключного концерту. Дипломами лауреатів фестивалю III ступеню нагороджені Український ННІ інформаційного і телекомунікаційного забезпечення агропромислової та природоохоронної галузей економіки, ННІ бізнесу, Український ННІ якості біоресурсів та безпеки життя, Бахчисарайський будівельний технікум, Немішаївський агротехнічний і Кримський агропромисловий коледжі, ПФ “Кримський агротехнологічний університет”, II ступеню – ННІ лісового та садово-паркового господарства, ННІ енергетики і автоматики, ННІ земельних ресурсів та права знавства, Боярський коледж екології і природних ресурсів, Прибрежненський

аграрний і Ірпінський економічний коледжі, I ступеня – ННІ ветеринарної медицини та якості і безпеки продукції тваринництва, ННІ рослинництва, екології і біотехнологій, природничо-гуманітарний ННІ, Березанський і Ніжинський агротехнічні інститути, Заліщицький аграрний коледж ім.

Є.Храпливого. Дипломів “Голосіївської весни” зразка 2012 року удостоєні технічний ННІ, ННІ тваринництва та водних біоресурсів, Бобровицький коледж економіки та менеджменту ім. Олександри Майнової, Мукачівський аграрний коледж, Кримський технікум гідромеліорації та механізації сільського господарства.

І всіх цих людей – і на сцені, і за кулісами, і в залі єднає належність до однієї нації, до одного народу. Тож коли зі сцени зазвучала пісня “Вставаймо, браття українці!” на вірші Вадима Кришенка, яка не входила до конкурсної програми, але стала її окрасою, більш того, своєрідним гімном “Голосіївської весни-2012”, зал в єдиному пориві встав і підтримав виконавця Олеся Харченка! Бо ми були, є і будемо!.. (О. Валентинов)

НАШІ ЮВІЛЯРИ

**ПРЕЗИДІЯ АКАДЕМІЇ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЩИРО
ВІТАЄ ВАС, ДОРОГІ ЮВІЛЯРИ, ЗИЧИТЬ ПЛІДНОЇ ТВОРЧОЇ
ПРАЦІ В ІМЯ ПРОЦВІТАННЯ НАШОЇ ДЕРЖАВИ!**

Листопад

ВЕГЕШ Микола Миколайович, 28.11.1962	- 50
КОЛОМОЄЦЬ Тетяна Олександрівна, 15.11.1972	- 40
ЛАРІН Василь Іванович, 01.11.1937	- 75
ПРОХОРОВ Едуард Дмитрович, 04.11.1937	- 75
ЯРОШОВЕЦЬ Володимир Іванович, 20.11.1952	- 60
САМОХІНА Вікторія Опанасівна, 19.11.1957	- 55
ПЕСІКОВ Яків Семенович, 02.11.1932	- 80

Грудень

БАРАБАШ Орест Юліанович, 16.12.1932	- 80
ДУДЧЕНКО Микола Олексійович, 15.12.1942	- 70
ІЩУК Степан Іванович, 14.12.1937	- 75
КАСЯНЧУК Вікторія Вікторівна, 24.12.1952	- 60
РУБИНСЬКИЙ Олексій Юрійович, 27.12.1952	- 60
ФІНКЕЛЬШТЕЙН Володимир Борисович, 17.12.42	- 70
ШАКУН Василь Іванович, 01.12.1947	- 65
ОЛЯНДЕР Луїза Костянтинівна, 25.12.1932	- 80

127

Науково-інформаційне видання

Науково-інформаційний вісник АН ВО України
№ 5 (82)
листопад-грудень

Відповідальний за випуск – акад. Зозуля І.С.
Редактор – Шевчук С.В.

Набір – Тарнавська З.М.
Верстка – Швець Р.М.

Технічний редактор – Ковтун М.

Матеріали надсилати в електронному вигляді
на адресу Президії АН ВО України:
01054, м. Київ-54, вул. Тургенєвська, 11
тел./факс: (044) 486-89-16

Формат 60x84/16. Ум. др. арк. 7.44
Наклад 450 прим. Зам. № 247

Виготовлювач ТОВ “ВПК “Експрес-Поліграф”
вул. Фрунзе, 47, корп. 2, Київ-80, 04080
Свідцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 2264 від 17.08.2005 р.

